

**T.C.
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI
BANKACILIK VE FİNANS YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**ÜRÜN SENEDİNİN TARIM SEKTÖRÜNÜN
FİNANSMANINDAKİ ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
Bihter İLTER YURTOĞLU**

**TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Şenol BABUŞÇU**

ANKARA - 2015

ÖZET

Bu çalışmada lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sisteminin tarım sektörünün finansmanındaki rolü, ürün senedinin teminat fonksiyonu kapsamında incelenmiştir.

Tüm işletmelerde olduğu gibi tarım işletmeleri de üretim faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için finansmana ihtiyaç duymaktadır. Tarımsal üretimin sürekliliğinin sağlanabilmesi amacıyla devlet tarafından uygulanan destekleme politikaları tek başına yeterli olmamakta, bunun yanı sıra kamu bankaları ve özel bankalar ile alternatif finansman araçlarına da başvurulmaktadır.

Çok sayıda şubeleri ve geniş ürün yelpazeleri ile bankalar, ülkemizde tarım sektörü tarafından finansman temin etmek amacıyla en çok başvuru alan kuruluşlardan biridir. Ancak bankalardan kaynak sağlayacak kişilerin söz konusu kuruluşlar tarafından belirlenen bazı kriterleri yerine getirmeleri gerekmektedir.

Bu kriterlerin en önemlilerinden biri, kredinin vadesinde ödenmemesi durumunda bankanın kaybını telafi edebilecek güçte ve herkesçe kabul edilebilir bir maddi değeri olan teminata sahip olmaktır.

Lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sistemi kapsamında, tarımsal faaliyette bulunan kişilerin sahip olduğu ve lisanslı depolarda muhafaza ettiği ürünlerini temsilen oluşturulan ürün senetleri sayesinde tarım sektörüne yeni bir teminat ürünü sunulmaktadır.

2005 yılında hukuki altyapısı oluşturulan lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sisteminin 2011 yılında ilk lisanslı depo işletmesinin lisans alması sonucu

faaliyete geçmesi ile birlikte ürün senetleri tarımın finansmanında kullanılmaya başlanmıştır.

Ürün senedine dayalı kredi uygulamalarında her yıl artış gözlemlenmekle birlikte, bu yöntemin tarımın finansmanında kayda değer bir hacme ulaştığını söylemek mümkün değildir.

Bu sebeple, çalışma kapsamında ürün senedine dayalı kredi uygulamasının artırılabilmesi için yapılması gerekenlerin belirlenmesi amacıyla araştırmalarda bulunmuş ve sektörün tüm tarafları ile görüşmeler yapılmıştır. Bu doğrultuda saptanan hususlara tezin sonuç kısmında yer verilmekte olup, söz konusu önerilerin hayata geçirilmesi ile ürün senetlerinin tarımın finansmanında kullanım miktarlarının artacağı ve daha güçlü bir teminat aracına dönüşeceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: lisanslı depoculuk, ürün ihtisas borsacılığı, ürün senedi, tarımın finansmanı

ABSTRACT

In this study, the role of the system of licenced warehousing and specialized product exchanging in financing of the agricultural sector was examined in terms of the collateral function of the product receipt.

Agricultural enterprises, as well like all firms need financing in order to continue their production activities. Supporting policies implemented by the government in order to ensure the sustainability of agricultural production is not sufficient alone, but also alternative financing instruments has been applied via public and private banks

Banks is one of the most referenced organizations by the agricultural sector in order to provide finance with its numerous branches and large range of products in our country. However, people who will provide resources from banks, has to meet some conditon which is set by these organizations.

One of the most important condition is having a colletarel which must have monetary value which is accepted by all institutions that will be able to compensate the loss of the bank in case of non-payment on maturity of the loan.

As part of licenced warehousing and specialized product exchange system, a new collateral has been offered to the agricultural sector thanks to product receipt representing products stored in licensed warehouses which is owned by the people who are engaged in agricultural activities.

The product receipt has been used in financing agriculture with the launch of the first licensed warehouse firm in 2011, after legal framework of the system was created in 2005.

Although credit based on the product receipt increases each year, it is not possible to say that this method has been reached a significant point in financing of agriculture.

Therefore, in this study a research have been made to determine the needs in order to increase credit based on the product receipt; in this context, negotiations with all parties in the sector were held, as well. The determined points through after this study have been evaluated as a result of thesis and, it has been expected that the frequency of usage of product receipts, which will be a stronger collateral tool in this way, will increase in agricultural financing system by realization of the suggestions mentioned before.

Key Words: licenced warehousing, specialized product exchanging, product receipt, agricultural financing

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	VIII
ŞEKİLLER DİZİNİ	IX
TABLolar DİZİNİ	X
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM FİNANSAL PİYASALAR VE TARIM SEKTÖRÜNÜN FİNANSMANI	4
1.1. Piyasa	4
1.1.1. Mal Piyasaları.....	4
1.1.1.1. Ürün Piyasaları.....	4
1.1.1.2. Faktör Piyasaları.....	5
1.1.2. Finansal Piyasalar ve Kurumlar.....	5
1.1.2.1. Para Piyasaları ve Araçları	5
1.1.2.2. Sermaye Piyasaları ve Araçları	6
1.1.2.3. Finansal Piyasa Türleri.....	6
1.2. İşletmelerde Finansman.....	7
1.2.1. İşletmelerde Finansman Türleri.....	8
1.2.1.1. Kaynağına Göre Finansman	9
1.2.1.1.1. Öz Kaynak ile Finansman	9
1.2.1.1.2. Yabancı Kaynak ile Finansman	9
1.2.1.2. Süreye Göre Finansman	11
1.2.1.2.1. Bir Defa Yapılan Finansman.....	11
1.2.1.2.2. Devamlı Finansman	11
1.3. Türkiye’deki Tarım Sektörü ve Tarım İşletmelerinde Finansman	11
1.3.1. Tarım Sektörü.....	11
1.3.2. Tarımın Türk Ekonomisindeki Yeri	15
1.3.3. Türkiye’de Tarım İşletmeleri ve Bu İşletmelerin Farklı Yönleri	20
1.3.4. Tarım İşletmelerinde Finansman İhtiyacının Nedenleri.....	23
1.3.4.1. Doğal Afetler, Çeşitli Hastalıklar ve Zararlılar	23
1.3.4.2. Tarım Sektöründe Üretim Dönemlerinin Farklılığı.....	24
1.3.4.3. Küçük İşletme Yapısı ve Sermaye Yapısı.....	24
1.3.4.4. Yeni Yatırımlar	25

1.3.4.5. Üretim Doğa Koşullarına Bağlı Olması, Yetersiz Gelir ve Fiyatlardaki Belirsizlikler	25
1.3.5. Tarımda Finansmanın Önemi ve Bu Finansmanda Yaşanan Sorunlar	26
1.3.6. Türkiye’de Tarımın Finansmanı.....	29
1.4. Tarım Sektöründe Kullanılan Başlıca Finansman Yöntemleri.....	30
1.4.1. Öz Kaynak ile Finansman	31
1.4.2. Yabancı Kaynak ile Finansman.....	31
1.4.2.1. Bankacılık Sektörü	31
1.4.2.1.1. Ziraat Bankası	32
1.4.2.1.2. Özel Bankalar.....	35
1.4.3. Alternatif Finansman Yöntemleri.....	36
1.4.3.1. Sözleşmeli Tarım.....	36
1.4.3.2. Finansal Kiralama (Leasing)	37
1.4.3.3 Faktoring	39
1.4.3.4. Tarım Sigortaları	40
1.4.3.5. Türkiye’de Tarımsal Kooperatifler, Tarım Kredi Kooperatifleri	43
1.4.3.6. Vadeli Sözleşmeler.....	46
1.4.3.7. TMO Makbuz Senedi ile Finansman.....	49
1.4.3.8. Teşkilatlanmamış (Organize Olmayan) Kredi Kaynakları ile Finansman	50
2. BÖLÜM LİSANSLI DEPOCULUK VE ÜRÜN İHTİSAS BORSACILIĞI SİSTEMİ.....	52
2.1. Lisanslı Depoculuk ve Ürün İhtisas Borsacılığı Sistemi	52
2.2. Lisanslı Depoculuk ve Ürün İhtisas Borsacılığı Sistemine İhtiyaç Duyulma Nedenleri.....	52
2.3. Sistem’in Avantajları.....	55
2.4. Lisanslı Depoculuk ve Ürün İhtisas Borsacılığı Sisteminin Tarihçesi ve Türkiye’de Sistemin Mevzuat Altyapısı, Gelişimi ve Uygulamaları.....	59
2.4.1. Lisanslı Depoculuk ve Ürün İhtisas Borsacılığı Sisteminin Mevzuat Alt Yapısı	63
2.4.2. Sistem’in Türkiye’de İşleyişi	67
2.4.2.1. Sistem’de Yer Alan Kurum ve Kuruluşlar	72
2.4.2.1.1. Lisanslı Depolar	72
2.4.2.1.2. Yetkili Sınıflandırıcılar	72
2.4.2.1.3. Referans Yetkili Sınıflandırıcılar	73
2.4.2.1.4. Ürün İhtisas Borsası ve Ticaret Borsaları	75
2.4.2.1.5. Elektronik Kayıt Kuruluşu	77
2.4.2.1.6. Sigorta Şirketleri	78
2.4.2.1.7. Lisanslı Depoculuk Tazmin Fonu	79
2.4.3 Sistem’e İlişkin Teşvik ve Destekler	80
2.4.4. Mevcut Durum	82
2.5. Ürün Senedi.....	85

2.5.1. Ürün Senedine Yönelik Kanuni Düzenlemeler	85
2.5.2. Çeşitleri (Basılı- Elektronik Ürün Senedi)	86
2.6. Kıymetli Evrak ve Menkul Kıymet Kavramı Kapsamında Ürün Senedinin Hukuki Yapısı.....	90
2.7. Ürün Senedine İlişkin İşlemler	94
2.7.1. Ürün Senedinin Elektronik Ortamda Oluşturulması ve Kayıt Edilmesi.....	95
2.7.2. Ürün Senedinin Elektronik Ortamda Devri	96
2.7.3. Ürün Senedinin Elektronik Ortamda Rehni	98
2.7.4. Ürün Senedinin Elektronik Ortamda İptali.....	99
2.8. Tarım Ürünleri Piyasasında Lisanslı Depoculuk ve Ürün İhtisas Borsacılığı Sistemi	99
2.8.1. Tarım Ürünleri Ticaretine Etkisi	101
2.8.2. Tarım Ürünleri Fiyatlarına Etkisi	103
3. BÖLÜM LİSANSLI DEPOCULUK VE ÜRÜN İHTİSAS BORSACILIĞI SİSTEMİNİN TARIMIN FİNANSMANINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ	105
3.1. Tarımın Finansmanında Ürün Senedinin Yeri ve Önemi	106
3.1.1. Mudiler Açısından Ürün Senedi ile Finansman	107
3.1.2. Bankalar Açısından Ürün Senedi ile Finansman.....	109
3.1.3. Bankalarda Ürün Senedi Finansmanı Uygulamaları	113
3.2. Ürün Senedi Rehni Karşılığı Kullanılan Kredi İstatistikleri	118
3.3. Ürün Senedinin Tarımın Finansmanındaki Payının Artması İçin Yapılması Gerekenler	120
3.4. Umumi Mağazacılık	125
3.4.1. Umumi Mağazacılık ve Toprak Mahsulleri Ofisi.....	125
3.4.1.1. TMO Umumi Mağazacılık Uygulamaları ile Lisanslı Depoculuk ve Ürün İhtisas Borsacılığı Sisteminin Karşılaştırılması	128
3.4.1.2. Tarımın Finansmanında Ürün Senedi ve TMO Makbuz Senedi Karşılaştırması	130
3.5. Vadeli İşlemlerde Lisanslı Depoculuk	135
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	139
KAYNAKÇA	147

KISALTMALAR

Bakanlık	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı
BDKK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BİST	Borsa İstanbul A.Ş.
BSMV	Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi
EKK	Elektronik Kayıt Kuruluşu
EKK Sistemi	Elektronik ürün senetlerine ilişkin işlemlerin elektronik ortamda yapılmasını sağlamak üzere elektronik kayıt kuruluşu tarafından kurulan ve işletilen veri tabanı
ELÜS	Elektronik Ürün Senedi
Fon	Lisanslı Depoculuk Tazmin Fonu
GSMH	Gayrisafi Milli Hasıla
GSYİH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
GTB	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı
GTHB	Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KGF	Kredi Garanti Fonu
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsü
KKDF	Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu
Platform	Elektronik Ürün Senedi İşlem Platformu
Sistem	Lisanslı Depoculuk ve Ürün İhtisas Borsacılığı Sistemi
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
TARSİM	Tarım Sigortaları Havuzu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMO	Toprak Mahsulleri Ofisi
TTK	13/1/2011 tarihli ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu
vb.	Ve benzeri
VİOP	Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası
VOBAŞ	Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş.
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1- Lisanslı Depoculuk ve Ürün İhtisas Borsacılığı Sistemi İşleyişi.....	71
Şekil 2- Kuruluş İzni Alan Lisanslı Depo İşletmeleri ve Kapasiteleri	83
Şekil 3-Lisans Alan İşletmeler ve Kapasiteleri	83
Şekil 4-Elektronik Ürün Senedi Kredilendirme Süreci.....	117

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1 - Ana Faaliyet Kollarına Göre Cari Fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Milyon TL).....	16
Tablo 2 - İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdam Rakamları	17
Tablo 3 - Tarım Ürünleri Dış Ticaret Hacmi (Milyon Dolar)	18
Tablo 4 - Tarım Ürünlerinin Toplam İhracat ve İthalattaki Payı (Milyon Dolar)	19
Tablo 5 -Yıllar İtibarıyla Bankalar Tarafından Kullanılan Tarım Kredileri	35
Tablo 6 - Sektör Bazında Yıllara Göre Finansal Kiralama Dağılımı.....	39
Tablo 7 - Yıllar İtibarıyla Tarım Sigortaları Poliçe Sayısı	42
Tablo 8 - TMO Makbuz Senedine Dayalı Kredi Rakamları.....	50
Tablo 9 - Yıllar İtibarıyla Oluşturulan ve Rehin İşlemi Gören Ürün Senedi Adedi	118
Tablo 10 - 2014 Yılında 4 Banka Tarafından Kullanılan Elektronik Ürün Senetlerine İlişkin Kredi Rakamları ve Payları	119

GİRİŞ

İnsanların yaşam faaliyetlerini sürdürebilmeleri, beslenme ihtiyaçlarını giderebilmeleri ile mümkün olmaktadır. Artan dünya nüfusuna karşın tarım ürünlerinin üretiminin sınırlı olması, bazı ülkelerin temel gıda maddelerine ulaşmalarında güçlük çekmelerine, açlık ve kıtlık gibi sorunlarla boğuşmalarına sebep olmaktadır. Bu nedenle, tarımsal üretim tüm insanlık için hayati önem taşımaktadır.

Ülkemiz, geniş ve verimli topraklar ile birçok endemik bitkinin yetişmesini sağlayabilecek iklim koşulları sayesinde tarıma oldukça elverişli bir yapıya sahiptir. Bu özellikleri ile tarım, ülke ekonomimize katma değer yaratabilecek potansiyeli barındırmaktadır. Türkiye; fındık, kayısı, incir, haşhaş tohumu, zeytin, üzüm, pamuk gibi ürünlerin üretiminde dünyada ilk sıralarda yer almakta ve bu ürünlerin ihracatı ile büyük miktarlarda döviz kazancı sağlamaktadır. Bu durum, dış ticaret açığının kapatılmasına da yardımcı olmaktadır. Bunun yanı sıra, tarım sektörü tarafından yaratılan gelir ve istihdam, kırsal kalkınmanın sağlanmasına ve bu yörelerdeki ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeye katkıda bulunmaktadır.

Görüldüğü üzere, tarım sektörünün, ülkemiz ekonomisine katkısı önemli düzeydedir. Bu sebeple, bu sektör tarafından gerçekleştirilen üretim ayrı bir öneme sahiptir. Sektördeki üretim kapasitesinin istenilen düzeye çıkarılması ve girdi maliyetlerinin azaltılarak gelir marjının artırılması amacıyla sektör, devlet tarafından çeşitli araçlarla desteklenmektedir.

Tarımsal üretime yönelik uygulanan destekleme politikalarının devletin sınırlı bütçesi ile karşılanmaya çalışılması nedeniyle bu politikalar, sektörün tüm sorunlarını çözmeye yetersiz kalmaktadır. Bu politikaların yanı sıra, ürünlerin üretiminden sonraki süreçte de sağlıklı koşullarda muhafazasına, ürünlerin iyi organize olmuş serbest piyasa koşullarında ticaretine ve sektörün finansmanına imkân sağlayan sistemlere ihtiyaç duyulmaktadır.

10/02/2005 tarihinde 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu'nun TBMM'de kabul edilmesi ile hukuki altyapısı oluşturulan ve 2011 yılında ilk lisanslı depo işletmesinin lisans alması ile birlikte faaliyete geçen lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sistemi, tarım ürünlerinin sağlıklı koşullarda muhafaza edilmesine, bu ürünlerin ticaretinin ve üretimin finansmanının, ürünlerin mülkiyetini temsil eden ürün senedi ile yapılmasına yönelik modern bir sistemdir. Sistem ile üreticiyi hasat dönemlerinde gözlemlenen aşırı fiyat düşüşlerinden korumak ve ürün arzını hasat sonrası döneme taşımak amaçlanmakta ve tarım sektörüne güvenilir laboratuvar ve depolar ile ürünlerin ticaretinin yapılacağı iyi organize olmuş piyasalar ve yeni bir teminat ürünü sunulmaktadır.

Bu çalışma ile Sistem kapsamında ihraç edilen ürün senedinin Türkiye'deki tarım sektörünün finansmanındaki rolünün değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda, çalışmada ürün senedinin teminat fonksiyonu, ürün senedi sahibi ve finans kuruluşları açısından incelenmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde, tüm işletmeler tarafından finansman ihtiyacının giderilebilmesi amacıyla başvuru finansal piyasalar ile finansman şekilleri anlatılmaktadır. Ayrıca, tarım işletmelerinin diğer işletmelerden farklı yönleri ve bu farklılıklar göz önünde bulundurularak tarım işletmelerinin finansmana ihtiyaç duyma nedenlerinden bahsedilmektedir. Bunların yanı sıra, tarım sektörünün ülkemiz ekonomisindeki önemi güncel rakamlarla değerlendirilmekte ve Türkiye'de, sektör tarafından başvuru finansman yöntemleri açıklanmaktadır.

İkinci bölümde, lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sistemine ihtiyaç duyulma nedenleri, sistemin taraflara sağladığı avantajlar ve mevzuat altyapısı açıklanmaktadır. Ayrıca, Sistem'in Türkiye'deki işleyişi çerçevesinde, sistemde yer alan kurum ve kuruluşlar ile bunların görev ve sorumluluklarından bahsedilmektedir. Bunun yanı sıra, ürün senedine yönelik hukuki düzenlemeler ile ürün senedinin sahibine sağladığı haklar ve ürün senedine ilişkin işlem süreçleri kapsamlı bir biçimde açıklanmaktadır. Son olarak, Sistemin mevcut durumu ve tarım ürünleri ticaretine olan katkısı değerlendirilmektedir.

Son bölümde ise ürün senedi ile finansmanının mudiler ve bankalar açısından avantajlı yönleri ve ürün senedine dayalı kredi uygulamalarından bahsedilmektedir. Bunun yanı sıra, ürün senedi rehni rakamlarına ve kredi miktarlarına yer verilmekte olup, bunlara ilişkin değerlendirmelerde bulunmaktadır. Ayrıca, umumi mağazacılık sistemine de değinilmekte olup, bu sistem kapsamında oluşturulan makbuz senedi ile ürün senedinin karşılaştırılması yapılmaktadır. Son olarak ise, tarımın finansman sağlamak amacıyla başvurduğu vadeli işlemler piyasası açısından lisanslı depoların önemi açıklanmaktadır.

Sonuç ve öneriler kısmında ise ürün senedinin lisanslı depolarda depolanan ürünlerin mülkiyetini temsil etmesinin yanı sıra tarımın finansmanında kullanılan bir teminat fonksiyonunun olduğundan bahsedilmekte ve bu finansmandaki payının artması için yapılması gerekenler ortaya konulmaktadır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında, mevzuat analizi ve literatür taraması yöntemleri kullanılmıştır. Bu kapsamda, Türk Ticaret Kanunu, Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu, Umumi Mağazalar Kanunu, Sermaye Piyasası Kanunu ve bu Kanunlara istinaden çıkarılan konuya ilişkin ikincil düzenlemeler incelenmiştir. Bunun yanı sıra Sistem kapsamında faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlar ile görüşmelerde bulunulmuş ve lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sistemi uygulamaları ile ürün senedine dayalı kredi süreçleri de incelenmiştir.

1. BÖLÜM FİNANSAL PİYASALAR VE TARIM SEKTÖRÜNÜN FİNANSMANI

1.1. Piyasa

Mal, hizmet veya finansal ürün sahibi kişiler ile bunları satın almak isteyenlerin bulunduğu platformlara piyasa denilmektedir. Söz konusu piyasalarda malların, hizmetin ve finansal ürünlerin arzları ve talepleri karşılaşmaktadır.

Piyasalar, mal piyasaları ve finansal piyasalar olmak üzere 2'ye ayrılmaktadır (Sayılğan, 2010:19-20).

1.1.1. Mal Piyasaları

Mal piyasaları, mal ve hizmetler ile bu mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılan faktörlerin ticaretinin yapıldığı piyasalardır. Mal piyasaları ürün piyasaları ve faktör piyasalar olmak üzere 2'ye ayrılmaktadır.

1.1.1.1. Ürün Piyasaları

Mal ve hizmetlerin arz ve talebinin karşılaştığı, alım satımının yapıldığı ve bunların fiyatlarının belirlendiği piyasalardır. Bu piyasalar, piyasada işlem yapan alıcı ve satıcı sayısına göre 2 şekilde görülmektedir.

- **Tam Rekabet Piyasaları:** Çok fazla sayıda alıcı ve satıcının yer aldığı, bu sebeple fiyatların arz ve talep doğrultusunda serbestçe belirlendiği piyasalardır.
- **Monopol Piyasalar:** Çok fazla sayıda alıcı olmasına karşın, bir veya birkaç tane satıcının yer aldığı piyasalardır. Bu piyasalarda, fiyat satıcı tarafından belirlenmektedir.

1.1.1.2. Faktör Piyasaları

Üretimde kullanılan faktörlerin el değıştirdiği ve bu faktörlerin fiyatlarının belirlendiği piyasalardır. Bu piyasalarda doğal kaynak (toprak, su vb.), emek, sermaye ve girişimci olmak üzere 4 ana üretim faktörü bulunmaktadır.

1.1.2. Finansal Piyasalar ve Kurumlar

Yatırımda bulunmak veya mevcut yatırımın sürekliliğini sağlamak amacıyla talep edilen fon, para ve sermayenin, fon fazlasına sahip kişi veya kurumlar yoluyla temin edilmesi, tarafların bir araya gelerek fon arzlarının ve fon taleplerinin karşılaşması finansal piyasalar ve kurumlar vasıtasıyla olmaktadır. Bu nedenle, işletmelerde finansman olgusunu incelemeden önce finansal piyasaların, kurumların ve araçların tanınması gerekmektedir.

Görüldüğü üzere, fon fazlası olanlar ile fona ihtiyaç duyanların varlığı finansal piyasaların temelini oluşturmaktadır.

Ekonomide fon fazlası olan tasarruf sahipleri ile fon ihtiyacı olan ekonomik birimler arasındaki alışverişi sağlayan platformlar, mali piyasalar veya finansal piyasalar olarak tanımlanmaktadır. (Gücenme, 1994:7).

Fon arz edenler, fon talep edenler, fon arz ve talebinin karşılaşmasına yardımcı olan aracı kurumlar (borsa, takas saklama kurumları) ile düzenleyici nitelikteki kamu kurumları finansal piyasaların önemli unsurlarındandır (Sayılğan, 2010:21). Finansal piyasalar, bu piyasalarda işlem gören varlıkların vadelerine göre para piyasası ve sermaye piyasası olmak üzere 2'ye ayrılmaktadır.

1.1.2.1. Para Piyasaları ve Araçları

Kısa vadeli fon arzının ve fon talebinin karşılaştığı piyasalara para piyasaları denilmektedir.

Paranın ekonomik faaliyetlerde kullanılmaya başlandığından beri var olan para piyasası, paranın alınıp satıldığı bir piyasadır. Bu piyasa araçları likit varlıklar olup vadeleri bir yıldan kısa sürelidir.

Para piyasaları genellikle işletmelerin günlük rutin faaliyetlerini yürütebilmeleri için gerekli olan işletme sermayesinin (çalışma sermayesi) finansmanında kullanılmaktadır (Yılmaz, 2008:8).

Altın, döviz, para, hazine bonoları, repo, kambiyo senetleri (poliçe, bono, çek) ile vadesi bir yıla kadar olan alacak veya borç senetleri para piyasası araçlarındandır (Sayılğan, 2010:21).

Para piyasalarının en önemli kuruluşları ticari bankalar başta olmak üzere kalkınma ve yatırım bankaları, katılım bankaları, faktoring ve finansal kiralama (leasing) şirketleri ve sigorta şirketleridir (Sarıaslan ve Erol, 2008:26).

1.1.2.2. Sermaye Piyasaları ve Araçları

Sermaye piyasaları, bir yıldan uzun vadeli fon arz ve talebinin karşılaştığı piyasalardır.

Bu piyasa, işletmelerin, özellikle halka açık anonim ortaklıkların, (hisse senetleri halka arz olmuş şirketlerin) uzun vadeli fon gereksinimlerini karşılayan bir piyasa olması açısından işletmelerin finansmanında büyük öneme sahiptir (Sayılğan, 2010: 22).

Hisse senetleri, ipotek senetleri, devlet tahvilleri, şirket tahvilleri, yerel yönetim tahvilleri ve gelir ortaklığı senetleri sermaye piyasası araçlarındandır.

1.1.2.3. Finansal Piyasa Türleri

Finansal piyasalar aşağıdaki şekilde kategorize edilebilmektedir (Sayılğan, 2010: 20);

➤ ***Vadeleri bakımından;***

Spot Piyasa: Teslim ve ödemenin genellikle satışın ya da alışın gerçekleştiği zamanda yapıldığı piyasalardır.

Vadeli Piyasa: Teslim ve ödemenin satış ya da alış işleminin gerçekleştiği zamanda değil, tarafların üzerinde anlaştığı tarih ve zamanda gerçekleştiği piyasalardır.

➤ ***Örgütlenmeleri bakımından;***

Organize Piyasa: Belirli bir mekânda ve bir otorite tarafından belirlenmiş kurallara göre menkul kıymet almak veya satmak isteyen yatırımcıların alım satımlarını gerçekleştirdikleri piyasalardır.

Tezgahüstü Piyasa: Fiziksel bir mekânın olmadığı esnek kurallara sahip piyasalardır.

➤ ***İhraçları bakımından;***

Birinci El Piyasalar: Menkul kıymetlerin ilk satışının ya da alışının gerçekleştiği piyasalardır.

İkinci El Piyasalar: Menkul kıymetlerin ilk defa satışları ya da alışları gerçekleştikten sonra bu menkul kıymetlerin el değiştirmesi, başka bir ifadeyle bu menkul kıymetlerin likiditelerinin sağlandığı piyasalardır.

1.2. İşletmelerde Finansman

İşletmelerin temel fonksiyonları pazarlama ve üretimdir. Ancak zamanla bu iki fonksiyonun, işletmelerin temel başarısı üzerinde tek başlarına yeterli olmadıkları, bunların yanı sıra işletmelerin başarı elde edebilmesinde finansman fonksiyonunun da önemli bir role sahip olduğu görüşü önem kazanmıştır (Çetin, 2008:1).

Her Şeyden 6nce, bir işletmenin kurulup faaliyete geçmesi aşamasında ihtiyaç duyduğu materyal ve malzemenin tedarikinde nakit veya kredi yoluyla temin edilebilecek bir miktar para gerekmektedir. Bu ihtiyaçın giderilmesine yönelik finansal olanakların olmadığı durumda üretim fonksiyonunun sağlanması mümkün olamamaktadır.

Bunun yanı sıra, üretim sonucu elde edilen ürünlerin pazarlanması döneminde de finansman ihtiyaçı doğmaktadır (Çetin, 2008:2). Bu itibarla üretim ve pazarlama organizasyonunun yanı sıra, finansman fonksiyonunu da göz önünde bulunduran işletmeler başarılı olabilmektedir.

İŞletmelerde finansmanın tanımı, önceleri yalnızca işletme için ihtiyaç duyulan sermayenin uygun şartlarda temini olarak dar kapsamda değerlendirilmekte iken daha sonraları kavram, söz konusu sermayenin teminin yanı sıra bunların işletmenin yararı doğrultusunda kullanılması şeklinde genişletilmiştir.

Bu doğrultuda, teknik anlamda finansmanın tanımı; işletmenin faaliyetinin aksamadan yürütülebilmesi için gerekli olan fonların zamanında, uygun koşullarda sağlanması ve bu fonların işletmenin amaç ve beklentileri doğrultusunda kullanılmasıdır. (Karacan, 1991:15).

Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, finansman yalnızca işletmenin ihtiyaç duyduğu fonların teminiyle sınırlı kalmayıp, finansmanın, sağlanacak fonların işletmeye aktarımı ve varlıklara (sabit ve döner) dönüştürülmesi için planlama, denetim, analiz yapılması ve sonuçta elde edilecek kazancın üretim ve pazarlama ile ilgili iŐletmecilik fonksiyonları da bulunmaktadır (Çetin, 2008:1).

1.2.1. İŞletmelerde Finansman Türleri

Genellikle, işletmelerde finansman türleri sermayenin kaynağına göre finansman ve sürelerine göre finansman şeklinde kategorize edilmektedir.

1.2.1.1. Kaynağına Göre Finansman

İşletmelerin fonları sağladıkları yerlere göre finansman türleri; öz kaynak ile finansman ve yabancı kaynak ile finansman şeklinde 2 ana başlık altında toplanmaktadır.

1.2.1.1.1. Öz Kaynak ile Finansman

İşletmenin öz kaynakları, bir işletmenin kuruluşu aşamasında veya gerekirse daha sonrasında, işletme faaliyetlerinde kullanılmak üzere ortaklar tarafından konulan varlıklardan oluşmaktadır (Karacan, 1991:30).

Öz kaynaklardan sağlanan sermayenin miktarı ve bileşimi çeşitli faktörlere bağlıdır. İşletmenin faaliyet konusu, işletmenin büyüklüğü, işletmenin ortak sayısı gibi faktörler işletme sermayesinin miktarını ve işletmeye konulan sermayenin çeşidini belirleyen unsurlardır.

Öz kaynak ile finansmanın geri ödeme vadesi bulunmamakta ve işletmeye sabit yük getirmemektedir. Ayrıca, işletmelerin kredibilitesini ve güvenliğini arttırmasının yanı sıra işletmeleri dar boğaza düştüğü dönemlerde kendi sermayesini kullanarak dar boğazlardan kurtarabilmektedir (Erdaş, 2012:22).

1.2.1.1.2. Yabancı Kaynak ile Finansman

İşletmenin dışarıdan borçlanarak sağladığı, belirli bir süre sonunda ve belirli bir maliyetle geri ödemek zorunda olduğu kaynağa yabancı kaynak denilmektedir. Bu şekilde sağlanan finansmanda borcun ne zaman ödeneceğinin çoğunlukla belli olması sebebiyle öz kaynak ile finansmana göre likidite daha düşüktür. (Çetin,2008)

Öz kaynakları yeterli olmayan işletmeler daha çok yabancı kaynak ile finansman yöntemini seçmek zorunda kalmaktadır. Yabancı kaynak ile finansmanda öz kaynak ile finansmandan farklı olarak faiz gibi ek maliyetler bulunmaktadır.

Öz kaynak ile finansman sonucu oluşan işletmenin öz sermaye düzeyi aynı zamanda yabancı kaynaklardan sağlanacak finansman olanakları için de bir güvence oluşturmaktadır. (Çetin, 2008).

Yabancı kaynak ile finansmanı vadeleri açısından üçe ayırmak mümkündür.

Kısa Vadeli Yabancı Kaynak Sermayesi: Kısa vadeli finansmanlar genellikle işletme sermayesi ve özellikle de alacaklar ve stokların finansmanında kullanılmaktadır. Bir yıl ve bir yıldan az vadeli finansmana kısa vadeli yabancı kaynak sermayesi denilmektedir. Bu tür fonlar genellikle kısa dönemde ortaya çıkması muhtemel ve işletmelerin günlük rutin faaliyetlerini yürütebilmeleri için gerekli varlık ve kaynağın, yani işletme sermayesi ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılmaktadır.

Kısa vadeli yabancı kaynaklar genellikle şu şekilde sağlanmaktadır; (Çetin, 2008:7)

- Üretimde kullanılan hammadde, malzeme ve öteki alımlar nedeniyle kişi ve kuruluşlardan cari borçlar karşılığında sağlanan finansman
- Bankalardan veya diğer şahıslardan ve kredi kurumlarından sağlanan borçlar ve krediler
- Ödenecek vergi, resim, harç gibi kısa dönemde kullanılan olanaklar
- Alınan teminat, depozito ve tahakkuk ettiği halde ödenmeyen borçlar

Orta Vadeli Yabancı Kaynak Sermayesi: Bir ila beş yıl arası vadeli kaynaklara orta vadeli yabancı kaynak sermayesi denilmektedir. Söz konusu finansman ile daha çok orta vadede üretime katkı sağlayacak makine ve teçhizat alımı ile fidelik ve fidanlık düzenlemeleri, damızlık hayvan alımı yapılmaktadır.

Uzun Vadeli Yabancı Kaynak Sermayesi: Geri ödeme süresi beş yıldan fazla olan finansmana uzun vadeli yabancı kaynak sermayesi denilmektedir.

İşletmelerin makine, arazi, bina, teçhizat gibi duran varlıkları öz sermaye ile veya uzun vadeli kredilerle finanse edilmektedir.

Uzun vadeli yabancı kaynaklar, banka ve diğer kurumlardan sağlanmış krediler ve varsa işletmenin ihraç etmiş olduğu tahviller sonucu sağlanan kaynaklardır.

1.2.1.2. Süreye Göre Finansman

İşletmelerin sürelerine göre sağladıkları finansman türleri bir defa yapılan finansman ve devamlı yapılan finansman olarak kategorize edilmektedir.

1.2.1.2.1. Bir Defa Yapılan Finansman

Üretim faaliyetleri ile ilgili olmayan, yatırım amacıyla bir defa yapılan ve sonraki üretim dönemlerinde devamlılık arz eden finansman şeklidir.

1.2.1.2.2. Devamlı Finansman

İşletmelerin faaliyet dönemleri boyunca sürekli olan ihtiyaçlarının yerine getirilmesi amacıyla sağlanan finansman devamlı finansman olarak tanımlanmaktadır. Bahse konu ihtiyaçlar, üretimin devam etmesi için gerekli olan girdileri kapsamaktadır.

1.3. Türkiye’deki Tarım Sektörü ve Tarım İşletmelerinde Finansman

1.3.1. Tarım Sektörü

Tarım; arazide ekim, dikim, bakım ve yetiştirme yollarıyla bitkisel ve hayvansal ürünler üretilmesi ve bunların taşınması, saklanması, işlenip değerlendirilmesi ve pazarlanması faaliyetleridir (Karluk 2007:173).

İlk insan topluluklarının tarımsal faaliyetlerde bulunmaya başlaması ile insanlık tarihinin bilinen ilk ekonomik devrimi olan Neolitik Devrim (Tarım devrimi) yaşanmış ve bu devrim sonucu yerleşik düzene geçilmiştir. Bu yüzden tarım, üretim boyutunun yanı sıra önemli bir sosyo-ekonomik olay olarak da değerlendirilmektedir.

On binlerce yıl önce başlayan tarım faaliyetleri; beslenme ihtiyacını karşılaması, istihdam kaynağı olması, tarıma dayalı sanayiye hammadde sağlaması, yetiştirilen tarım ürünlerinin ihraç edilmesiyle ülkeye döviz kazandırması gibi sosyal ve ekonomik sebeplerden dolayı tüm ülkeler için önemli bir yere sahiptir.

Ülkelerin gelişmişlik düzeyi, arazilerinin genişliği, tarıma yönelik uygulanan politikalar gibi nedenler tarım sektörünün ülke ekonomisindeki payının ülkeden ülkeye farklılık göstermesine yol açmaktadır.

Bunun yanı sıra, tarım sektöründe kullanılan teknoloji, tarım teknikleri ve yetiştirme şekilleri gibi faktörler tarımdan elde edilen üretim ve verimin değişiklik göstermesine neden olmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde tarımda makineleşmenin artması sonucu insan gücüne duyulan gereksinim azalmakta ve bu sebeple tarım sektöründeki istihdam azalan bir seyir izlemektedir. Ortaya çıkan istihdam ise sanayi ya da diğer sektörlere kaymaktadır.

Gelişmiş ülkelerde görülen bu duruma karşın tarım sektörü, gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkelerde hala en önemli istihdam kaynakları arasında sayılmaktadır (Yılmaz, 2010:36).

Yukarıda bahsedildiği üzere, gelişmekte olan tarım ülkelerinin ekonomileri içinde tarımın payının yüksek olmasına karşın, verimlilikleri gelişmiş ülkelerin gerisinde kalmaktadır. Ar-Ge faaliyetlerine önem verilmesi, modern tarım uygulamaları, tarımın daha fazla ve uygun politikalarla desteklenmesi gibi nedenlerden dolayı ABD ve AB gibi gelişmiş ülkelerde tarımdan elde edilen verim ve dolayısıyla gelir az gelişmiş ülkelere kıyasla daha yüksektir (Eroğlu, 2007:20).

İnsan doğasının temel ihtiyaçlarını karşılaması bakımından tüm ülkeler için büyük öneme sahip olan tarım, ekonomik ve sosyal özelliklerinden dolayı, insanlığın varoluşundan beri süregelen vazgeçilmez bir faaliyettir.

Tarımın tüm ülkeler için vazgeçilmez bir öneme sahip olmasına neden olan özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz;

Zaruri ve hayati bir ekonomik faaliyet olma özelliği: Doğal kaynakların yetersizliği, iklim koşullarının elverişsizliği ve nüfus yoğunluğundaki aşırı artış nedenleriyle günümüzde üçüncü dünya ülkelerinden bazıları temel gıda maddelerine ulaşmada güçlük çekmekte olup, açlık ve kıtlık gibi sorunlarla boğuşmaktadır. Söz konusu kıtlık binlerce insan ölümüne, bir takım toplumsal ve siyasal olaylara yol açmaktadır. Bu bağlamda zaruri ve hayati bir ekonomik faaliyet olma özelliğiyle tarımsal üretim her ülke için büyük önem taşımaktadır.

Tarım ürünlerine ulaşımın kısıt olduğu yerlerde bireylerin dengeli ve yeterli beslenmeleri sağlanamamaktadır. Dolayısıyla, toplum sağlığı ve sosyo-ekonomik gelişmelerin toplumun beslenmesi ile yakından ilgili olduğu bilinmektedir. Beslenmenin yeterli ve dengeli olabilmesi için ülkede; tarımsal üretimin sağlanması veya insanların, gıda maddeleri satın alabilecek yeterli gelire sahip olmaları gerekmektedir (Kıral ve Akder,2000:1).

Kalkınma sürecinin başlangıcında kaynak yaratma özelliği: Gelişmekte olan ülkeler tarafından kalkınma sürecinin başlangıcında sanayi yatırımları için gerekli olan sermaye birikimi tarımdan sağlanmaktadır. Bu açıdan tarım sektörü bu ülkeler için önemli bir kaynak olma özelliği taşımaktadır (Şahinöz, 2011:57).

İstihdama katkısı: Makro iktisat politikalarının ana hedeflerinden biri ülkedeki işsizliğin azaltılarak, çalışmak isteyenlere çalışma ve gelir elde etme olanağının sağlanması, istihdam yaratılmasıdır. Özellikle tarım dışı sektörlerin yeterince gelişmediği az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler veya sahip olduğu geniş tarım arazileri ve doğal kaynaklar sebebiyle tarım ülkesi olarak adlandırılan ülkelerde tarım sektöründe istihdam oldukça yüksektir.

İşsizliğin ciddi bir problem olduğu ülkelerde, tarım sektörü kırsal nüfusa istihdam sağlaması açısından önem arz etmektedir. Söz konusu istihdam, kırsal kalkınmanın sağlanmasına; ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlara yol açan göçlerin engellenmesine katkıda bulunmaktadır.

Tarım sektörü, doğrudan tarımsal ürünün elde edilmesinde istihdam yaratmasının yanı sıra tarım ürünlerinin taşınması, işlenmesi, depolanması ve diğer ilgili hizmetlerin yapılması ile de istihdama katkı sağlamaktadır.

Ülke ekonomisine katkısı: Tarım sektörü genel ekonomik sistemin ayrılmaz bir parçasıdır. Tarımın genel ekonomi içindeki yeri, onun ekonomide yarattığı katma değer ile ölçülmektedir. Gelişmiş ülkelerde sanayileşmeye bağlı olarak tarımın ekonomideki payı giderek azalmaktayken, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin ekonomilerinde tarım önemli bir yere sahiptir.

Dış ticarete katkısı: Dış ticaret, bir ülkenin diğer ülkelere mal satmasını yani mal ihracatını ve yine diğer ülkelere mal satın almasını yani mal ithalatını ifade eder. Dış ticaret sayesinde ülkeler arz fazlası ürünlerini veya hizmetlerini diğer ülkelere satarak döviz elde etmekte, ülke içindeki üretimin daha pahalı ve/veya yetersiz olduğu durumlarda bu talebi karşılamak amacıyla diğer ülkelere mal veya hizmet talebinde bulunmaktadır.

Söz konusu ekonomik işlemler, ödemeler bilançosu hesaplarına kaydedilir ve yılsonunda ülke, ülkeye giren döviz ülkeden çıkan dövizden daha fazla ise dış fazla ile, daha az ise dış açıkla karşılaşır.

Ödemeler dengesi gerek dış ekonomi politikası ve gerekse genel ekonomi politikası açısından önem arz etmektedir. Sanayi ürünleri üretiminin fazla gelişmediği gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde, tarım sektörü söz konusu dış ticaret açığının kapatılmasında kullanılan en önemli sektördür. Gelişmekte olan ülkelerde ekonomik kalkınmanın başlangıç aşamasında ihtiyaç duyulan döviz talebi, tarım ve tarıma dayalı sanayi ürünlerinin ihracatı ile karşılanmaktadır. Ayrıca, tarıma dayalı sanayiler için gerekli hammadde üretiminin yanı sıra, yerli hammadde kullanmak suretiyle de döviz tasarrufunda bulunulmasına katkı sağlamaktadır (Tuna, 1993:1).

Sanayi üretimine katkısı: Sanayi sektörünün önemli bir bölümü hammaddesini tarım sektöründen sağlamaktadır. Dolayısıyla, hammaddenin ülke içinden kolaylıkla

temin edilebilmesi sayesinde sanayi sektörünün gelişebilmesi mümkün olmaktadır (Şahinöz, 2011:56).

Tarımsal hammaddeleri işleyen sanayi dalları; gıda sanayi, içki sanayi, tütün mamulleri sanayi, dokuma ve giyim sanayi gibi genellikle tüketim malı üreten sanayiler ile ara malı üreten orman ürünleri sanayi, kağıt sanayi, deri ve deri mamulleri sanayi ve lastik sanayidir.

1.3.2. Tarımın Türk Ekonomisindeki Yeri

Tarım; zengin toprak kaynakları, biyolojik çeşitliliği, elverişli iklimi ve jeolojik şartlarından dolayı Türkiye için her zaman önde gelen bir sektör olmuştur.

Türkiye nüfusunun önemli bir kısmı kırsal kesimde yaşamakta olup, buralardaki insanlar geçimini topraktan sağlamaktadır (Gürler,2012:359). Ayrıca, ülkede gerçekleştirilen sanayi üretiminin büyük çoğunluğunun hammaddesi tarımsal faaliyetlerden temin edilmektedir. Bu sektörün dış ticarete ve yurtdışı gelirimize olan katkıları göz önünde bulundurulduğu zaman, tarım sektörünün ülke kalkınmasına etkisinin büyük olduğu görülmektedir.

Türkiye’de tarım, tarih boyunca başta sanayi olmak üzere, diğer sektörlerin de itici gücü olmuştur. Bu durum, tarım ve tarıma dayalı sanayi ürünlerinin ihracatında da önemli gelişmeler sağlamıştır.

Öte yandan, kronik işsizlik sorunu mevcut olan ülkemizde tarımın genel istihdama ve milli gelire olan katkısı sebebiyle ülkemizin ekonomik ve sosyal gelişiminde önemli yeri vardır.

Son yıllarda, tarımın Türkiye ekonomisindeki önemi nisbi olarak azalmış olmakla birlikte, tarımla uğraşan kesim açısından istihdam ve gelir kaynağı olması, hammaddesi tarım ürünleri olan sanayi mallarının üretiminde kullanılması ve her şeyden önce insanların yaşam faaliyetlerini sürdüren temel besin kaynaklarının üretildiği sektör olması açısından hâlâ büyük önem taşımaktadır (Yeğenağa, 2009:11).

Tarım sektörünün ekonomideki yerini tarımdan elde edilen hasılanın tüm hasıladaki payına, tarım sektöründe çalışan kesimin tüm istihdamdaki yerine ve sektörün dış ticaretteki göstergelerine bakarak yorumlamamız mümkündür.

Tarım Sektörünün Yurtiçi Hasıladaki Payı

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Gross Domestic Product - GDP), bir ülke sınırları içinde belli bir zaman diliminde üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin para birimi cinsinden değerini ifade eder. GSYİH mal ve hizmet üretiminde ekonominin performansının temel ölçüsüdür. Tablo 1, Türkiye’de tarımla ilgili mal üretimini ve bu üretimin ekonomideki yerini ortaya koymaktadır.

Tablo 1 - Ana Faaliyet Kollarına Göre Cari Fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Milyon TL)

Cari Fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla		Tarım	Sanayi	Hizmet	Toplam
2009	Miktar	78.770	218.283	567.396	864.450
	Pay (%)	9,1	25,3	65,6	
2010	Miktar	92.733	258.789	629.026	980.547
	Pay (%)	9,5	26,3	64,2	
2011	Miktar	103.628	316.050	730.775	1.150.453
	Pay (%)	9,0	27,5	63,5	
2012	Miktar	111.682	336.806	814.485	1.262.973
	Pay (%)	8,8	26,7	64,5	
2013	Miktar	115.658	368.796	902.930	1.388.105
	Pay (%)	8,3	26,6	65,1	
2014	Miktar	125.018	421.342	1.009.804	1.556.164
	Pay (%)	8	27,1	64,9	

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, Erişim Tarihi: 26.04.2015
www.tuik.gov.tr

1968 yılında tarım sektörünün GSYİH içindeki payı % 33.5 iken bu oran giderek azalmış ve 2014 yılında % 8’e gerilemiştir.

Tablo 1’de görüldüğü üzere, Türkiye’de tarım sektörünün ülkenin gelirindeki payı giderek azalırken sanayi ve hizmet sektörünün payı artmaktadır. Bu durum

sanayileşme ve hizmetler sektörlerindeki gelişmelere daha çok önem verilmesi ile açıklanmaktadır.

Tarım Sektörünün İstihdamdaki Payı

İstihdam, ülkedeki mevcut işgücünün ekonomik faaliyetlerde bulunmak üzere sürekli biçimde çalıştırılması, bunun sonucu gelir elde edilmesi faaliyetleridir. Ülkemiz ekonomisinde önemli yere sahip olan tarım sektörü istihdama büyük katkı sağlamaktadır.

Tablo 2’de Türkiye’deki sektör bazında istihdam rakamları ve oranları yer almaktadır. Tarım istihdamının tüm istihdamdaki payı yıllara göre düşüş gösteriyor olsa da, hala tarım sektörü hizmet sektöründen sonra en çok istihdam sağlayan sektör konumundadır.

Tablo 2 - İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdam Rakamları

Yıllar (Bin Kişi)	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Toplam İstihdam	20.615	21.858	23.266	23.937	24.704	24.456
Tarım	4.752	5.084	5.412	5.301	4.731	4.787
Tarım Sektörünün İstihdamdaki Payı (%)	23.1	23.3	23.3	22.1	21.2	19,6
Sanayi	4.179	4.615	4.842	4.903	5.073	5.232
Sanayi Sektörünün İstihdamdaki Payı (%)	20.3	21.1	20.8	20.5	20.7	21,4
İnşaat	1.305	1.434	1.680	1.717	1.563	1.699
İnşaat Sektörünün İstihdamdaki Payı (%)	6.3	6.6	7.2	7.2	7.2	6,9
Hizmetler	10.380	10.725	11.332	12.016	12.337	12.738
Hizmetler Sektörünün İstihdamdaki Payı (%)	50.4	49.1	48.7	50.2	50.9	52,1

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, Erişim Tarihi:26.04.2015
www.tuik.gov.tr

1980 yılında tarım sektörünün tüm istihdamdaki yeri % 55 civarında iken bu oran 2014 yılında % 19.6’ya gerilemiştir. Tarımda istihdamın yıllara göre azalmasının nedeni tarımda modernleşme ve mekanizasyon seviyesinin artması ve makineleşme sonucu tarımda ihtiyaç duyulan iş gücü talebinin azalmasıdır.

Tarım sektörü istihdamında yaşanan gerilemeye karşın sanayi, hizmet ve inşaat sektörü istihdamında artış gözlemlenmektedir. Tarım istihdamında yaşanan düşüş sonucu ortaya çıkan iş gücü, köyden kente göç ile diğer sektörlerle kaymaktadır.

Gelişmiş ülkelerde tarımda çalışan nüfusun aktif nüfus içindeki payı %3-5 iken az gelişmiş ülkelerde bu oran %50 civarlarında gerçekleşmektedir. Türkiye’de ise % 20 civarlarındadır.

Teoride, tarım sektöründe istihdamın payı ile iktisadi gelişme arasındaki ilişkinin ters yönde olduğu kabul edilmektedir.

Tarım, Türkiye’nin sahip olduğu doğal bir kaynak olmakla birlikte farklılık gösteren iklim kuşakları, verimli toprak ve zengin su kaynakları ile Türkiye’de istihdamın önemli bir bölümünü barındırmaktadır.

Bu itibarla, tarım sektörü, ülke ekonomisinin ve sosyal gelişiminin en temel unsurlarından birisi sayılmakta olup, söz konusu sektördeki istihdamın payının yüksek olması Türkiye’de ekonomik kalkınma ve gelişmenin gerçekleşmediği anlamına gelmemektedir (Gülbüz, 2006:53).

Tarım Sektörünün Dış Ticaretteki Payı

Türkiye ödemeler dengesi bilançosuna baktığımız zaman ihraç edilen mallardan daha çok malın ithal edildiği görülmektedir. İthalatın, ihracatımızdan fazla olması ise döviz kaybetmemize neden olmaktadır.

Tablo 3- Tarım Ürünleri Dış Ticaret Hacmi (Milyon Dolar)

Yıllar	Tarım Ürünlerinde İhracat	Tarım Ürünlerinde İthalat	Denge	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
2009	11.190	9.631	1.559	116,2
2010	12.664	12.880	-216	98,3
2011	15.279	17.574	-2.295	87
2012	15.994	16.370	-376	97,7
2013	17.739	16.916	823	104,9
2014	18.759	18.058	700	103,9

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, Erişim Tarihi: 26.04.2015
www.tuik.gov.tr

Tablo 3’de görüldüğü üzere tarım sektöründe gerçekleşen ihracatın ithalatı karşılama oranı oldukça yüksektir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde tarım sektörü sebebiyle karşılaşılan döviz kaybı bazı yıllarda çok az gerçekleşmiş olup, bazı yıllarda ise tarım ürünleri ihracatının, söz konusu sektördeki ithalattan daha fazla gerçekleşmesi sebebiyle döviz kazancı sağlanmaktadır (Ege, 2011:4).

Tablo 4- Tarım Ürünlerinin Toplam İhracat ve İthalattaki Payı (Milyon Dolar)

Yıllar	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Toplam İhracat	102.143	113.883	134.907	152.462	151.803	157.628
Tarım Ürünlerinin İhracatı	11.190	12.664	15.279	15.994	17.739	18.759
Tarım Ürünlerinin Toplam İhracattaki Payı	% 11	%11.1	% 11.3	%10.5	% 11.7	% 11.9
Toplam İthalat	140.928	185.544	240.842	236.545	251.661	242.183
Tarım Ürünlerinin İthalatı	9.631	12.880	17.574	16.370	16.916	18.058
Tarım Ürünlerinin Toplam İthalattaki Payı	% 6.8	% 6.9	% 7.3	% 6.9	% 6.7	% 7.5

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, Erişim Tarihi: 26.04.2015
www.tuik.gov.tr

2014 yılında tarım ürünleri ihracatı 18 milyar 759 milyon dolar, ithalatı ise 18 milyar 58 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Tablo 4’te görüldüğü üzere, bu yılda yapılan 157 milyar dolar civarındaki toplam ihracatın % 11.9’u tarım sektörü tarafından gerçekleştirilmiştir. Ayrıca yine aynı yılda 242 milyar dolar civarında ithalat yapılmış olup, bu tutarın % 7.5’lik kısmı tarımsal ürün ithalatı olarak gerçekleştirilmiştir. Bu rakamlardan da anlaşılacağı üzere, tarım sektörünün, tüm ihracatın yaklaşık %11’lik kısmını karşılayabilmesi yönüyle ülke ekonomimize katkısı büyüktür.

Özetle; ülke geliri, istihdamı ve dış ticareti içindeki tarım sektörünün payı düşmekle birlikte, Ülkemiz istihdamına, gayri safi yurtiçi hasılasına ve dış ticaret

açığının kapatılmasına olumlu katkısı ile tarım sektörü ekonomik ve sosyal yönden Türkiye ekonomisindeki önemini hâlâ korumaktadır.

1.3.3.Türkiye’de Tarım İşletmeleri ve Bu İşletmelerin Farklı Yönleri

Tarım işletmeleri toprağı ve tohumu kullanarak bitkisel ve hayvansal üretimde bulunan, elde edilen ürünleri tam ve yarı mamul şeklinde işleyen ekonomik birimlere denilmektedir (Rehber,2013:89).

Faaliyet alanlarına bağılı olarak tüm işletmeler; arazi (doğal kaynak), emek, sermaye ve girişimci olmak üzere 4 ana üretim faktörünü çeşitli miktar ve oranlarda kullanarak, üretim faaliyetinde bulunmaktadır (Yılmaz, 2010:17).

Sanayi sektöründe üretim faktörü olarak daha çok sermaye kullanılırken, hizmet sektöründe girişimcilik etkili olmaktadır. Bununla birlikte tarımda ise daha çok emek ve arazi üretim faktörü olarak kullanılmaktadır.

Tarım sektörü en çok istihdamın sağlandığı sektörlerden biri olmasına karşın, bu sektörün ülkemiz milli gelirine olan katkısı oldukça düşüktür. Bu durum, tarımın ülkemizde aile içi işletmelerde gerçekleştirilmesi başka bir ifadeyle işletme büyüklükleri ile ilgilidir. (Yılmaz, 2008:78).

Hızlı nüfus artışı, tarım arazilerinin tarım dışı kullanımı ve satışı, arazilerin erozyon ve miras yoluyla parçalanması vb. faktörler ülkemizde tarımsal işletme sayılarının artmasına ve bu işletme yapılarının küçülmesine neden olmaktadır (Karluk, 2005:192).

Türkiye İstatistik Kurumu, 28 Mayıs–30 Eylül 2001 tarihleri arasında uygulanan 7. genel tarım sayımı sonuçlarına göre, 3 milyon tarım işletmesinin % 64,8’i 50 dekadandan daha küçüktür. 20 dekara kadar olan işletmeler tüm işletmelerin % 33,4’ünü oluştururken toplam alanın % 5,3 lük bir bölümü işlenebilmektedir. 500 dekadandan daha büyük işletmelerin toplam işletmeler içerisindeki oranı % 0,07 iken bu işletmelerin işledikleri alan toplam alanın %11,4’ü dür.

Bu verilerden de anlaşılacağı üzere, Türkiye'de tarımsal işletmelerinin büyük çoğunluğu 50 dekardan küçük arazilerde üretim yapmakta ve her geçen yıl, tarım arazilerinin tarım dışı kullanımı, arazilerin erozyon ve miras yoluyla parçalanması vb. faktörler ülkemizde tarımsal işletme sayılarını artırmakta ve bu işletme yapılarını küçülmektedir (Karluk, 2005:192).

Bu durum, ülkemizde tarım işletmelerinin optimal verimlilikte çalışmalarını engellemekte ve işletme verimliliğinin düşmesine sebep olmaktadır (Orhan,1999:40).

Tarım işletmelerinin giderek küçülmesi ve optimal üretim ölçeğinden uzaklaşması, ekonomik etkinliğin azalmasına ve teknolojik gelişimin yavaşlamasına neden olmaktadır (Şahinöz, 2011:371). Bu sebeple bu tip küçük tarım işletmelerinde düşük üretim, yüksek gizli işsizlik ve düşük rekabet gücü görülmekte ve modern tarım uygulamalarına geçilememektedir.

Söz konusu küçülmenin önlenmesi amacıyla çıkarılan 03.07.2005 tarih ve 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu ile tarımsal arazilerin parçalanmasına engel olunamamıştır. Bu konunun köklü bir biçimde çözülebilmesi amacıyla, 5403 sayılı Kanun ve 08.12.2001 tarih ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun miras hükümlerinde değişiklikler yapılmıştır (TBMM, 2013). 30.04.2014 tarihli ve 6537 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile tarım arazilerinin daha fazla küçülmemesi için, asgari tarımsal işletme büyüklüğü ve asgari tarımsal arazi büyüklüğü gibi tanımlara yer verilmiştir. Ayrıca yine aynı Kanun ile 4721 sayılı Türk Medeni Kanunda yer alan miras yolu ile tarım arazilerinin devri ile ilgili maddeler çıkarılmış ve tarım arazilerinin miras yoluyla bölünmesinin önüne geçilebilmesi amacıyla mirasa konu tarım arazilerinin devrine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.

Türkiye'de faaliyet gösteren tarım işletmelerinin büyük çoğunluğunun aile tipi işletmeler olmasının yanı sıra bu işletmelerin çoğu kendi tüketimlerini karşılamak amacıyla üretim faaliyetlerinde bulunmakta, pazar için üretim yapmamakta ve bu yüzden de sermaye birikimini gerçekleştirememektedir. Yeterli öz sermayenin

sağlanamamasına neden olan bu durum ise bu işletmelerin büyümemesine ve finansal kaynaklardan yararlanamamasına yol açmaktadır (Orhan,1999:40).

Bunun yanı sıra, tarım işletmelerinin sayıca çok ve küçük yapıda olmaları, bu işletmelerin hem ürün hem de girdi piyasalarında fiyat kabul edici olmalarına sebep olmaktadır (Rehber, 2013:328). Üreticilerin birlikte hareket ederek tüccar ve sanayici karşısında pazarlık gücü elde edebilmesi, bu alanda oluşturulacak örgütlerle sağlanabilmektedir. Ancak örgütlenmenin öneminin tam anlamıyla anlaşılabilmesi sebebiyle kooperatifçilik ve birlik gibi yapılar gelişmemekte ve tarım kesiminin yapısal sorunlarını çözmekte yetersiz kalmaktadır (Özdemir ve ark, 2011:111). Bu durum ise üreticinin fiyatları etkileyebilecek güce sahip olamamasına ve piyasa fiyatlarını kabul etmek zorunda kalmasına neden olmaktadır.

Ülkemizde tarım işletmelerinin yapısı ve diğer işletmelerden farklı yönleri aşağıda 4 başlık altında açıklanmaktadır (Kandemir,2010:148-154);

➤ **Kuruluş ve Organizasyon:** Genellikle tarım işletmeleri küçük aile işletmeleri şeklinde örgütlenmekte ve işletmeler miras yoluyla intikal etmektedir.

➤ **Üretim ve Tedarik Zinciri:** Tarım sektöründe üretimin büyük ölçüde doğa koşullarına bağlı olması sebebiyle istenilen zamanda istenilen miktarda üretimin yapılması ve bu üretimden planlanan gelirin elde edilmesi her zaman mümkün olamamaktadır.

➤ **Pazarlama:** Tarım sektöründe, ürünün doğa koşullarına bağlı olarak belirli bir süreç sonucu elde edilebilmesi ve bu sektörün insan doğasının temel ihtiyaçlarını karşılama sebebiyle arz ve talep elastikiyetleri çok düşüktür. Bu durum, arzdaki değişimlerin büyük miktarda fiyat değişimlerine yol açmasına sebep olmaktadır.

Bu nedenle, tarımsal üretimin önemli olduğu kadar, üretim sonrasında bu ürünlerin ticaretinin organize olmuş etkin bir piyasada yapılması, ürünlerin hak ettiği fiyattan pazarlanması da büyük ölçüde önem arz etmektedir.

➤ **Sermaye Yapısı:** Tarımsal üretimin toprağa bağımlı olması sebebiyle tarım işletmelerinin sermaye oluşumunda büyük oranda arazi (%50-80) sermayesi bulunmaktadır (Erçakar, 2007). İşletme sermayesi olarak adlandırılan malzeme sermayesi ve para sermayesi (% 0.2-1.7) ise en düşük paya sahiptir (Özçelik ve diğerleri, 2005:965).

Çoğu tarımsal ürün üretiminin yılda 1 kez belirli dönemde gerçekleşmesi, buna karşılık bütün bir yıl boyunca bu üretim için masraf yapılması, tarım sektöründe tasarruf edilerek sermaye oluşturulabilmesini zorlaştırmaktadır. Bu sebeple, bu sektörde kullanılabilir sermaye miktarı çoğu zaman yetersiz kalmaktadır (Özçelik ve diğerleri, 2005:964). Bu durum ise tarım sektörünün desteklenmesini zorunlu kılmaktadır.

1.3.4. Tarım İşletmelerinde Finansman İhtiyacının Nedenleri

Tüm işletmelerde olduğu gibi tarım işletmelerinde de üretim döneminden önce, üretim ve ürünlerin pazarlanması dönemlerinde, ekonomik faaliyetlerin devamını sağlamak amacıyla finansmana ihtiyaç duyulmaktadır.

Diğer sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerden farklı özelliklere sahip olan tarım işletmelerinin finansman ihtiyaçları da doğaldır ki farklı nedenlerden dolayı ortaya çıkmaktadır.

Tarım işletmelerinin finansmana ihtiyaç duyma nedenlerini şu başlıklar ile açıklamak mümkündür;

1.3.4.1. Doğal Afetler, Çeşitli Hastalıklar ve Zararlılar

Kuraklık, taşkın, sel, heyelan ve dolu gibi insanlar tarafından kontrol altına alınamayan ve beklenmedik bir şekilde gerçekleşen doğa olayları, üretim miktarını olumsuz etkilemekte ve verimin azalmasına neden olmaktadır. Bundan dolayıdır ki, tarımsal sigortaların yaygınlaşmadığı ülkelerde çiftçi gelirleri, doğa koşullarına bağlı olarak büyük ölçüde değişiklik göstermektedir.

Doğa olaylarının yanı sıra üretimde verim düşüşüne sebep olan bir diğer faktör ise tarımda görülen çeşitli hastalıklar ve zararlılardır (Arıcı, 2007:11).

Söz konusu olayların olumsuz etkisine maruz kalan çiftçi, ürünlerini satarak elde etmeyi arzu ettiği geliri sağlayamamakta ve borçlarını ödemedi, gelecek dönem kullanacağı tohum, gübre, ilaç, mazot gibi üretim girdilerini ve bireysel ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmaktadır. Bu durum, ihtiyaçların sağlanması için finansman arayışına gidilmesine neden olmaktadır.

1.3.4.2. Tarım Sektöründe Üretim Dönemlerinin Farklılığı

Tarım sektöründe üretimin doğa koşullarına bağlı olarak gerçekleşmesi nedeniyle, genellikle yılda bir veya iki defa ürün elde edilmektedir. Bu sebeple tarımla uğraşan işletmeler istedikleri zaman üretimde bulunamamakta ve gelir elde edememektedir. Üretimin gerçekleşmediği dönemlerde üretim faaliyetlerinin devamı ve ihtiyaçların karşılanabilmesi amacıyla finansmana ihtiyaç duyulmaktadır.

1.3.4.3. Küçük İşletme Yapısı ve Sermaye Yapısı

Tarımsal işletmelerin çoğunun küçük aile işletmeleri şeklinde olması ve düzgün bir yönetim ve organizasyon yapısına sahip olmaması sebebiyle bu işletmelerin gelirleri düşük seviyelerde gerçekleşmekte ve yeterli işletme sermayeleri bulunmamaktadır. Ayrıca, miras yoluyla parçalanan tarım arazilerinde birim başına düşen üretim maliyetleri artmakta ve buna bağlı olarak tarımsal gelir azalmaktadır.

Tarımsal işletmelerde sermaye; toprak, bina, alet, makine ve hayvan gibi kısa zamanda nakde çevrilemeyecek kalemlerden oluşmaktadır. Kısacası, tarım işletmelerinin sermaye yapısı içinde dönen varlıklara oranla daha çok arazi, bina gibi duran varlıkların bulunması, bu işletmelerin finansman ihtiyaçlarının yüksek olmasına sebep olmaktadır. Yetersiz gelir, düşük ve likit olmayan işletme sermayesi tarımsal işletmeleri dışarıdan kaynak bulmaya yönlendirmektedir.

Son olarak, tarımda başlangıç sermayesinin fazla olması ve yatırımın gelir getirmesi için belirli bir süre gerekmesi, yatırımın devir hızını yavaşlatmakta bu durum finansman ihtiyacını doğurmaktadır (Bülbül 2006:61).

1.3.4.4. Yeni Yatırımlar

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte tarımda kullanılan üretim teknikleri de değişmektedir. Üretim ve verimin artırılması geleneksel tarım uygulamalarından, modern tarım uygulamalarına geçilebilmesi ile gerçekleşebilmektedir. Tasarruf miktarının ve öz sermayenin yetersiz olduğu tarım işletmeleri söz konusu ihtiyaçlarını yabancı kaynaklar ile karşılamaktadır.

1.3.4.5. Üretimin Doğa Koşullarına Bağlı Olması, Yetersiz Gelir ve Fiyatlardaki Belirsizlikler

Tarımsal üretim miktarı ve kalitesi hava şartlarına bağlı olarak her yıl değişkenlik göstermektedir. Tarım ürünleri piyasasına özgü bu belirsizliğin iyi yönetilmesi için tarımsal üretimin sigortalanması gerekmektedir.

Bunun yanı sıra, üretim döneminin uzun olması tarımsal üretimin esnek olma imkanını ortadan kaldırmakta olup, bu sektörde arzın talebe göre şekillenememesine sebep olmaktadır. Bu nedenle fiyatın daha çok arz doğrultusunda değişmesi sebebiyle, ürün hasadının az olduğu dönemlerde fiyat artışları, bol olduğu dönemlerde genellikle fiyat düşüşleri yaşanmaktadır. Söz konusu arz ve talep dengesizliğinin giderilebilmesi için, tarım ürünleri ticaretinin yapıldığı piyasaların gelişmesi gerekmektedir (Yılmaz, 2008:22) .

Bu fiyat düşüşleri üreticinin beklediği gelirden daha düşük bir gelir elde etmesine sebep olmakta ve diğer üretim dönemi için kullanacağı, tohum, ilaç, gübre, mazot vb. girdileri için finansmana ihtiyaç duymaktadır.

Öte yandan, çiftçinin hasat dönemlerinde arz fazlası sebebiyle yaşanan fiyat düşüşlerinden korunabilmesi ve ürününü istediği fiyattan satabileceği zamana kadar bekleyebilmesi için ürününü güvenli bir şekilde depolayacağı depoya ve bu süreçte

işletmenin devamlılığını sağlayabileceği finansmana ihtiyaç duymaktadır (Yıldıztekin, 1987:57).

1.3.5. Tarımda Finansmanın Önemi ve Bu Finansmanda Yaşanan Sorunlar

Bütün işletmelerin olduğu gibi, tarımsal faaliyetlerde bulunan işletmelerin de temel amacı faaliyetlerinin sürekliliğini sağlamak ve bu faaliyetlerinin sonucunda kar elde etmektir.

İşletmelerin faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için gerekli görülen finansman, tarımsal faaliyetlerde bulunan işletmelerde de büyük öneme sahiptir. Ekonomik faaliyetlerinin tamamı için gereken finansmana sahip olamayan işletmeler devamlılık gösterememektedir.

Bu nedenle tarım işletmelerinin üretimde bulunmak amacıyla ihtiyaç duydukları girdileri temin ettiği, ürettiği ve ürünlerini pazarladığı piyasa ile olan ilişkilerinin yanı sıra finansal piyasalar ile de yakın ilişki içerisinde olmaları gerekmektedir. Çünkü günümüzde üretim girdilerinin sağlanmasından önce satın alma gücünün temin edilmiş olması zorunludur (Çetin, 2008:23).

Üretimin hava koşullarına bağlı olması, sektörün sermaye yapısı ve genellikle düşük eğitilmiş kesime istihdam yaratması gibi nedenlerden dolayı tarım sektörünün finansmanı karmaşık bir hal almaktadır (Kandemir, 2010:17). Bu sebeple bu işletmelerin sürekliliği için gerekli olan kaynağın üretici için en doğru ve güvenilir şekilde sağlanması büyük önem arz etmektedir.

Ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre tarımın finansmanında aktif rol oynayan kurumlar değişmektedir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde tarım ürünleri piyasalarının çok gelişmemiş olması sebebiyle finansman ihtiyaçları daha çok resmi olmayan kanallardan (akrabalardan borç alma, tefecilerden borç alma) sağlanırken, gelişmiş ülkelerde kırsal kesimin finansman ihtiyaçlarını karşılayan dev kuruluşlar mevcuttur (Kandemir, 2010:18).

Tarımsal üretimin devamlılığının sağlanabilmesi için üreticilere yönelik uygun finansman yöntemlerinin geliştirilmesi tüm dünyada önem arz etmektedir. Daha öncede bahsedildiği üzere diğer sektörlerden farklı özelliklere sahip olan bu sektör için sunulacak kredi, sigorta vb. ürünler; üretilen ürün, üretim dönemi ve üretici ödeme gücü gözetilerek tasarlanmalıdır. Ayrıca, tarımın finansmanında yaşanan sorunların analiz edilmesi ve bu sıkıntıların devletin desteği ile giderilmesi gerekmektedir.

Finansmana Yönelik Teminat Sorunu

Daha önce de bahsedildiği üzere, tarım işletmelerinde genellikle sabit sermaye, işletme (döner) sermayesine kıyasla daha fazla miktarda bulunmakta ve bu durum işletmenin sahip olduğu arazi ve binalardan kaynaklanmaktadır.

Bu sebeple, yabancı kaynak ile finansmanda teminat olarak genellikle çiftçinin sahip olduğu arazi kullanılmaktadır.

Ancak tarım işletmesinin tüm faaliyetinin bu kaynağa bağlı olması nedeniyle arazinin ipoteği yoluyla sağlanan finansmanda diğer sektörlerle göre daha fazla temkinli davranmak gerekmektedir. Herhangi bir olumsuz durumda arazinin kaybı işletmenin tüm faaliyetlerinin sonlanmasına sebep olacaktır (Çetin, 2008:28).

Bu durumda, üreticinin mağdur olmaması ve üretim faaliyetlerine devam edebilmesi için, üretim faaliyetlerinde kullandığı arazi ve bina gibi taşınmazların dışında farklı bir teminata sahip olabilmemesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Bunun yanı sıra, yine daha önce bahsedildiği üzere Türkiye’de genellikle tarım işletmeleri küçük ölçekli olarak üretimde bulunmakta ve bu sebeple finans kuruluşları tarafından istenen teminatı sağlamakta güçlük çekmektedir.

Kredi Kullanıcısının Kişisel Özelliklerinden Kaynaklanan Sorun (Çetin, 2008:29)

Tarım işletmelerinin ve işletme sahiplerinin geleneksel yapısı ve bu yapıya olan bağlılıkları nedeniyle finansal piyasalarla tanışmaları diğer sektörlere nazaran daha geç olmuştur. Ayrıca, tarım sektöründe yer alan çiftçiler, yetiştikleri çevrenin dar olması sebebiyle finansal piyasalar ve ürünler konusunda yeterli bilgiye kolaylıkla erişememektedir. Bu sebeple genellikle finansman ihtiyaçlarının giderilmesinde banka ve kooperatif kredileri gibi geleneksel araçlar kullanılmaktadır.

Kredi vadesi, maliyeti gibi unsurların doğru bir şekilde analiz edilememesi ve alınan kredilerin kişisel ihtiyaçlar doğrultusunda kullanılması çoğu zaman çiftçileri zor duruma düşürmektedir.

Bu sebeple, tarıma finansman sağlayan kuruluşlar tarafından sektörün özellikleri göz önünde bulundurulmalı ve bu sektöre yönelik sunulan finansman araçlarının vadeleri, faiz oranları ve ödeme koşulları sektörün ihtiyaçlarına uygun olarak düzenlenmelidir.

Özel Kredi Kuruluşlarının İlgisizliği

Tarım işletmelerin organizasyon yapısı genellikle küçük aile işletmeleri şeklinde örgütlenmesi ve ihtiyaçlarının sınırlı, aile içi ihtiyaçları karşılamaya yönelik olması sebebiyle finansman ihtiyaçları da genelde küçük miktarlarda olmaktadır.

Söz konusu kredi talebinin sayıca çok ve küçük olması kredi veren kuruluş açısından bu kredinin iş yükünün ve maliyetinin fazla olmasına ayrıca takibinin zorlaşmasına neden olmaktadır.

Ülkemizde tarımsal üretimin hava koşullarına bağlı olarak değişiklik göstermesi ve bunun sonucu fiyatlarda yaşanan dalgalanmalar nedeniyle bu sektör finans kuruluşları tarafından riskli görülmektedir.

Bu sebeplerden ötürü, 2001 yılına kadar özel finans kuruluşları tarım sektörüne finansman sağlamakta isteksiz davranmış ve bu zamana kadar bu sektör yalnızca kamu bankaları ve kuruluşları tarafından kredilendirilmiştir.

Ancak 2001 yılında ülkemizde yaşanan mali kriz sonrası yeniden yapılanma sürecine giren bankacılık sektörü, uygulanan politikalarında yardımıyla, farklı sektörlerle, yeni işletmelere ve farklı finansman yöntemlerine eğilmişlerdir. Bu kapsamda, tarım sektörüne kaynak ayırmaya ve bu sektöre yönelik kredi ürünlerini geliştirmeye başlamışlardır (Yılmaz, 2008:87). Mevcut durumda hala tarım kredilerinde kamu bankalarının payı özel kuruluşlara oranla daha fazla olmasına karşın, özel kuruluşların payında yıllar itibarıyla artış gözlemlenmektedir.

1.3.6. Türkiye’de Tarımın Finansmanı

Tüm sektör ekonomilerinde, işletmelerin kuruluş aşamasından ürün elde edilmesi ve elde edilen ürünlerin nihai tüketicilere ulaşması aşamalarına kadar olan faaliyetlerin devamı için sermayeye ihtiyacı duyulmakta ve bu ihtiyaç finansman olgusunun önem kazanmasına neden olmaktadır.

1.3.4. nolu başlıkta açıklandığı üzere tarım işletmeleri aşağıda yer alan nedenlerden ötürü finansmana ihtiyaç duymaktadır;

- Doğal afetler, çeşitli hastalıklar ve zararlılar,
- Tarım sektöründe üretim dönemlerinin farklılığı,
- Küçük işletme yapısı ve sermaye yapısı,
- Yeni yatırımlar,
- Üretimin doğa koşullarına bağlı olması ve fiyatlardaki belirsizlikler.

Yukarıda yer alan sebeplerin çoğu tarım sektörünün üretim yapısından kaynaklanan özellikler olması nedeniyle Türkiye’deki tarım sektörü de hemen hemen aynı nedenlerden ötürü finansmana ihtiyaç duymaktadır. Bununla birlikte ülkemizde tarım sektörünün finansmana gereksinim duyma nedenleri Özçelik, Güneş ve Artukoğlu (2005:3-5) tarafından aşağıdaki şekilde özetlenmektedir;

➤ Türkiye’de tarım işletmelerinin önemli bir bölümü işletme büyüklüğü ve sermaye bakımından yetersizdir. Tarımsal gelirleri ve öz sermayeleri yetersiz olan bu işletmeler yabancı sermayeye gereksinim duyan işletmelerdir.

➤ Çoğu ürünü yılda bir satılan, buna karşılık bütün bir yıl masraf yapılan tarım sektöründe, sermayenin devir hızının yavaş ve tasarruf edilerek sermaye oluşturulmasının zor olması nedeniyle kullanılabilir sermaye miktarı çoğu zaman yetersiz kalmaktadır. Bu yetersizlik, üretimin artırılması için gerekli faaliyetlerin gerçekleştirilmesini, işletmelerin rasyonelleştirilme olanaklarını ve dolayısıyla çiftçinin gelir düzeyinin yükseltilmesini geniş ölçüde engellemektedir.

➤ Tarımsal üretimin doğa koşullarına bağımlı olması, hastalık ve zararlılardan etkilenmesi, buna karşılık sigortacılığın gelişmemiş olması tarımda risk ve belirsizlikleri artırmaktadır. Bunun sonucunda, çiftçinin fon gereksinimi artmaktadır.

➤ Hızlı makineleşme, girdi kullanımındaki artışlar ve tüketici tercihlerindeki değişmelere uyum için, çiftçilerin ek harcama yapmaları gerekmektedir.

➤ Tarım ürünlerinin arz ve talep esnekliklerine bağlı olarak ortaya çıkan fiyat dalgalanmaları, tarım işletmelerinin gelirlerine şiddetle yansımaktadır. Beklenen geliri elde edemeyen çiftçiler faaliyetlerini sürdürebilmek için dış kaynaklı fona gereksinim duymaktadır.

1.4. Tarım Sektöründe Kullanılan Başlıca Finansman Yöntemleri

Sanayileşmenin hız kazanması ile birlikte finansman talebinde gözlemlenen artışın karşılanması amacıyla farklı türlerde finansman arayışlarına gidilmiştir. (Bülbül, 2006:1). Bu arayış insanlığı için büyük önem arz eden tarım sektörünün finansmanında da büyük ölçüde gözlemlenmiştir.

Ekonomik sektörlerin gelişmesi ile birlikte oraya çıkan farklı finansman ürünleri tarımda da yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanmıştır.

1.4.1. Öz Kaynak ile Finansman

İşletmelerin kuruluşu aşamasında veya gerekirse daha sonrasında, işletme faaliyetlerinde kullanılmak üzere ortaklar tarafından konulan varlıklardan oluşan öz kaynak, tüm işletmelerde olduğu gibi tarım işletmelerinde de kullanılan bir finansman yöntemidir.

Tarım işletmelerinde finansman ihtiyacının öz kaynak ile sağlanması, bu işletmeler için maliyet ve risk unsurlarının azaltılmasına imkan sağlamaktadır.

Ancak tarım işletmelerde gerçekleşen düşük tasarruf nedeniyle, bu işletmelerin sermaye yapılarında para sermayesinin oranı oldukça düşüktür. Bu durum tarım işletmelerinin finansmanlarını öz kaynak ile sağlayamamasına ve yabancı kaynağa başvurmalarına neden olmaktadır.

1.4.2. Yabancı Kaynak ile Finansman

İşletmelerin faaliyetlerinin devamı için gereken kaynağın kendi öz kaynaklarından karşılanamaması durumlarında yabancı kaynaklara başvurulduğundan daha önce bahsedilmiştir.

Tarım işletmelerinde sermayenin; toprak, bina, alet, makine ve hayvan gibi tarımsal faaliyetlerde de kullanılan ve kısa zamanda nakde çevrilemeyecek unsurlardan oluşması ve düşük ve likit olmayan işletme sermayesi tarım işletmelerinin kaynak ihtiyacını dışarıdan sağlamasına neden olmaktadır.

1.4.2.1. Bankacılık Sektörü

Bankalardan sağlanan tarım kredileri ve buna benzer ürünler, tarım işletmelerinin öz sermayelerinin yetersiz kaldığı durumlarda fon sağlamak amacıyla kullanılan bir finansman yöntemidir.

Bankalar tarafından tarım işletmelerine; tarımsal ürünlerin üretilmesi, işlenmesi, değerlendirilmesi, depolanması, bozulmadan saklanması ve pazarlanması ile üretimi geliştirici bilgi ve yüksek teknolojiden yararlanmasına yönelik her türlü yatırım ve işletme harcamaları için krediler kullandırılmaktadır (Ziraat Bankası, 2003).

Günümüzde, tarım sektörün ihtiyaçları gözetilerek oluşturulan geniş kredi yelpazesi sayesinde bankacılık sektörü, diğer ticari işletmelerde olduğu gibi tarım işletmeleri tarafından da en çok başvurulanan kurumlardan biridir.

1.4.2.1.1. Ziraat Bankası

Türkiye’de Ziraat Bankası, tarıma özgü sunulan destekler, uygun kredi koşulları ve geniş ürün yelpazesiyle bu sektörde uzun yıllardır lider banka konumundadır.

1888 yılında beri tarım alanında faaliyet göstermekte olan Ziraat Bankası’nın kuruluşu aslında daha öncelere, Niş valisi Mithat Paşa tarafından Memleket Sandıklarının kuruluşuna dayanmaktadır. Mithat Paşa’nın Almanya’daki Raiffiesen ilkelerinden etkilenilmesi sonucu 1863 yılında kurduğu bu sandıklar, aynı zamanda ülkemizdeki kooperatifçilik hareketinin başlangıcı olarak görülmektedir (Arıcı, 2007:1).

Bu sandıkların yönetiminde ortaya çıkan sorunların giderilmesi amacıyla 1883’de Menafi Sandıkları kurularak, sandıklar merkezi otoriteye bağlanmıştır. 15 Ağustos 1888’de Menafi Sandıklarının yerine modern finans işlevlerinin üstlenilmesi amacıyla Ziraat Bankası resmen kurulmuş Menafi Sandıkları’nın şubeleri banka şubesine dönüştürülerek faaliyetlerine fiilen başlamıştır (Yılmaz, 2008:99).

Cumhuriyetin kuruluşu ile ülke ekonomisinde gerçekleştirilmek istenen kalkınmada aktif bir rol üstlenmesi amacıyla 19 Mart 1924 tarihinde TBMM’de kabul edilen bütçe kanununda banka yalnızca zirai kredi veren bir devlet müessesesi

olmaktan çıkarılarak her türlü bankacılık faaliyetini yürütmeye yetkili, 30 milyon lira sermayeli 99 yıl süreli bir anonim şirket statüsüne kavuşmuştur (Taşçıoğlu, 1959:9).

Görüldüğü üzere kuruluşu Cumhuriyetten önce olan Ziraat Bankası, tarım sektöründe sıklıkla görülen sermaye, gelir ve finansman yetersizliği gibi sorunların çözümünde çiftçilerin en önemli destekçilerindedir.

Ziraat bankası tarafından kullanılan tarımsal kredi ürünleri şu şekildedir (Ziraat Bankası Tarımsal Bankacılık Ürün Kataloğu, 2013);

İşletme Kredisi Ürünleri

Gerçek ve tüzel kişilere, işletme sermayesi ihtiyacının finansmanına yönelik olarak kullanılan kısa vadeli kredilerdir. Bu krediler nakit ihtiyacı bulunan tarımsal işletmelerin hasat ve pazarlama giderlerinin finansmanına yönelik olarak da kısa süreli olarak da kullanılabilirlerdir.

Yatırım Kredisi Ürünleri

Bitkisel veya hayvansal üretim faaliyetlerinde kullanılmak üzere işletmenin kapasitesi ile uyumlu makine, traktör, araç ve gereç alımı ile arazi alımı konusunda kullanılacak yatırım kredileridir.

Arazi alım kredilerinin amacı dağınık ve parçalı arazilerin birleştirilmesi suretiyle tarımsal işletmelerin ekonomik ölçeğe kavuşturulmasıdır. Bu kapsamda kullanılan krediler faiz sübvansiyonlu olmaktadır.

Sözleşmeli Üretim Kredisi

Tüzel kişilerin, üreticilerle yaptıkları sözleşmelere istinaden tarımsal girdileri tamamen veya kısmen temin etmek, avans ödemek, üretimle ilgili teknik hizmetleri vermek ve ürün almayı garanti etmek suretiyle, yaptırdıkları tarımsal üretimin finansmanına yönelik olarak söz konusu firmalara ya da sözleşmeli üretim yapan üreticilere kullanılan kredilerdir.

Birlik ve Kooperatiflere Açılacak Krediler

Tarım sektöründe faaliyet gösteren birlik ve kooperatiflerin, gerek kendileri, gerekse üye/ortakları tarafından gerçekleştirilen tarımsal faaliyetlerin finansmanına yönelik olarak birlik/kooperatiflere kullanılacak işletme ve yatırım kredileridir.

Gayrinakdi Krediler

Tarım sektörüne yönelik gayri nakdi krediler, girdi alımına yönelik düzenlenecek teminat mektupları ile hibe desteklerine yönelik düzenlenecek teminat mektuplarından oluşmaktadır.

Çiftçi İhtiyaç Kredisi

Tarımsal faaliyeti bulunan üreticilerin, tarımsal üretim dışındaki finansman ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla kullanılan kredilerdir.

Tarım Kredi Kooperatifleri

Tarım Kredi Kooperatiflerine; bitkisel, hayvansal üretim (su ürünleri dahil) ve akaryakıt konularında kullanılan kredilerdir.

Destekleme Ödemeleri

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü (TÜGEM) bütçesinde yer alan cari transferlerle ilgili desteklemelerin ve diğer ödemelerin hak sahiplerine ödenmesi Ziraat Bankası aracılığıyla yapılmakta olup, Bakanlar Kurulu Kararları çerçevesinde yürütülmektedir.

Yukarıda bahsedilen kredi çeşitleri, tarım sektöründe faaliyet gösteren üretici ve işletmelerin dönemsel ihtiyaçları göz önünde bulundurularak hazırlanmış ürünlerdir. Destekleme ödemeleri ve sübvansiyonlu krediler dışındaki ürünlerin çoğu özel bankalar tarafından da sektörün finanse edilmesi amacıyla kullanılmaktadır.

1.4.2.1.2. Özel Bankalar

2001 yılı öncesi, tarım sektörünün sahip olduğu sermaye yapısı, üretimdeki belirsizlikler, teminat yetersizliği gibi nedenlerden dolayı, özel bankalar tarafından bu alana gösterilen ilgi düşük seviyelerde gerçekleşmekteydi (Yılmaz, 2008:87).

Gerek dünya gerekse Türkiye’de artan nüfusa bağlı olarak tarımın önemi herkesçe fark edilmektedir. Dolayısıyla çiftçilerin desteklenmesi ve buradaki ekonomik faaliyet döngüsünün tamamlayıcı unsuru olarak bankacılık sektörü ile finanse edilmesi devlet destekli kamu bankalarının yanı sıra özel bankaların da dikkatinin çekmeye başlamıştır.

Ticari hayattaki ekonomik potansiyelin dikkate değer bir kısmı tarım sektöründen kaynaklanmaktadır. Bu sebeple, son dönemlerde özel bankalar da karlılıklarını arttırmak amacıyla bu sektörden pay alma çabası içine girmiştir.

Özel bankalar tarafından, tarım sektöründe derinleşmek ve çiftçilere destek olmak amacıyla organizasyon yapılarında tarıma özgü departmanlar oluşturulmakta ve tarım konusunda uzman personel yetiştirilip istihdam edilmektedir. Uzmanlaşan kadrolar vasıtasıyla çiftçilerin ihtiyaçları gözetilerek geliştirilen, üreticilerin hasat dönemlerine uygun finansman şekilleri ve tarımsal ürünler oluşturulmaktadır.

Tablo 5 -Yıllar İtibarıyla Bankalar Tarafından Kullanılan Tarım Kredileri

TARIM KREDİLERİ						
Milyon TL	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Kamu Sermayeli Bankalar	10.027	16.164	22.244	21.904	22.501	28.841
Özel Sermayeli Bankalar	271	391	662	918	1.307	3.686
Yabancı Bankalar	1.192	1.172	1.622	2.046	2.744	1.841
Tüm Bankalar	11.490	17.727	24.528	24.868	26.552	34.367

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, Erişim Tarihi:30.04.2015
<http://www.tbb.org.tr/tr>

Türkiye’de özel bankalar tarafından tarım sektörüne sağlanan kredinin miktarı tüm bankalar tarafından sağlanan kredi miktarının çok küçük bir bölümünü

oluşturmaktadır. Ancak Tablo 5'te de görüldüğü üzere yıllar itibarıyla, özel bankaların tarım sektörüne sağladıkları kredi miktarlarında artış gözlemlenmektedir.

2014 yılında bankalar tarafından tarım sektörüne 34.367 milyon TL tutarında kredi kullanılmış olup, bunun % 85'i kamu bankaları tarafından sağlanmıştır. Tarımsal kredi rakamları değerlendirildiğinde en fazla varlık gösteren kuruluşun, aynı zamanda bir kamu kuruluşu ve tarımsal ihtisas bankası olan T.C Ziraat Bankası A.Ş. olduğu bilinmektedir.

Özel bankalar tarafından hasat vadeli kredili mevduat hesabı, tarımsal işletme ve yatırım kredileri, tarımsal makine, ekipman, traktör, biçerdöver kredisi, üretici kart, taşıt kredisi, TMO makbuz senedi kredisi, ürün senedi kredisi vb. ürünler tarım sektörüne kaynak sağlamak amacıyla oluşturulan araçlardan bazılarıdır.

1.4.3. Alternatif Finansman Yöntemleri

Gelişen para ve sermaye piyasalarına paralel olarak her geçen gün işletmelerin finansman ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yeni finansman yöntemleri ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda oluşturulan farklı finansman kaynakları doğaldır ki tarım sektöründe de görülmektedir. Çalışmanın bu bölümünde tarım finansmanında görülen alternatif yöntemlerden bahsedilmektedir.

1.4.3.1. Sözleşmeli Tarım

Sözleşmeli tarım, sanayi üretiminde hammadde arzını garanti altına almak, çiftçilerin ise yetiştirecekleri ürüne ilişkin pazarlama belirsizliklerinden kendilerini korumak amacıyla yapılan anlaşma türüdür.

Söz konusu sözleşmede, ürünün üretim ve pazarlama dönemlerine ilişkin koşullar, sanayicinin satın alacağı hammaddenin fiyatı, kalitesi ve standardı ile sanayicinin tarım işletmesine sağlayacağı maddi ve teknik destekler yer almaktadır (Özçelik ve diğerleri, 2005:973).

Sözleşmeli tarım ile üretici ürününü belirlenen fiyattan satma garantisine sahip olmakta ve böylece pazarlama döneminde yaşanması muhtemel fiyat düşüşlerinden kendisini korumaktadır. Sanayi kesimi ise istediği kalite ve standarttaki hammaddenin tedarikini garantileyerek üretim dönemi finansmanı ve planlamasını önceden yapma imkânına sahip olmaktadır.

Sözleşmeli tarım modeli ile çiftçiye sağlanan teknik destek sayesinde üretim miktarı ve kalitesi artmaktadır. Ayrıca bu sözleşmeler sayesinde çiftçilerin teknolojiye erişimlerini teşvik edilmekte ve bu durum çiftçi gelirinde artış yaşanmasında etkili olabilmektedir.

1.4.3.2. Finansal Kiralama (Leasing)

Finansal kiralama (Leasing), bir kiralama şirketinin (Leaser) kiracı konumundaki işletmenin (Leasee) ihtiyaçlarına uygun bir menkul ya da gayrimenkul değeri satın alıp bunu belirli bir süre için bu işletmenin kullanımına sunmasıdır (Parasız, 2009:721).

Finansal kiralamada işletmenin ihtiyaç duyduğu mal kiralama şirketi tarafından satın alınarak bir sözleşme çerçevesinde kiracının hizmetine sunulmaktadır. Sözleşme süresi boyunca malın mülkiyeti kiralama şirketinde, malın kullanım hakkı kiracıda olmaktadır. Sözleşme sonunda finansal kiralamaya konu mal bazen cüzi bir bedel ile kiracıya satılabilmektedir.

Orta vadeli bir finansman aracı olan finansal kiralama uygulamaları ile sektörün sağlayacağı faydaları şu şekilde sıralayabiliriz (Parasız,2009:23):

- Yeni yatırımlar için uzun vadeli ve istikrarlı finansman olanaklarını artırmakta ve finansman maliyelerini azaltmaktadır.
- Sermaye yetersizliği çeken orta ve küçük firmaların finansman olanaklarını artırmaktadır.
- Teknolojik yenilikleri ve gelişmeleri takip etme imkanı sağlamaktadır
- Ülkede uygulanan teşvik ve vergi muafiyetlerinden yararlanma imkanı sağlamaktadır.

- Likit kaynakların alternatif kullanımını sağlamaktadır.

Ülkemizde finansal kiralama işlemleri; 21.11.2012 tarihli ve 6361 sayılı Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu çerçevesinde yapılmaktadır.

Söz konusu Kanun kapsamında finansal kiralama uygulamalarında;

- Yatırımların tamamının veya bir bölümünün finansal kiralama yoluyla gerçekleştirilmesi hâlinde kiralayan, finansal kiralamaya konu olan iktisadi kıymetlerle ilgili olarak bunların satın alınması hâlinde uygulanan teşviklerden yararlanır.

- Finansal kiralama sözleşmeleri ve bu sözleşmelerin devrine ve tadiline ilişkin kâğıtlar ile bunların teminatı amacıyla düzenlenen kâğıtlar damga vergisinden, bu kâğıtlarla ilgili yapılacak işlemler harçtan müstesnadır.

- Satıp geri kiralama yöntemi ile yapılan kiralama sözleşmeleri kapsamında kiralanın taşınmazların sözleşme süresi sonunda kiracı adına tapuya tescili tapu harcından müstesnadır.

Türkiye'de 1986'dan bu yana leasingin yatırımlardan aldığı pay giderek artmaktadır. Ancak diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Leasing'in ülkemiz ekonomisindeki payının yeterli olduğu söylenememektedir.

Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu (BDDK) tarafından yayımlanan 2013 yıllık faaliyet raporunda ülkemizde 33 adet finansal kiralama şirketinin faaliyet gösterdiği belirtilmektedir. Bu firmalar tarafından 2012 yılında 5.359.634 bin USD işlem hacmi gerçekleştirilmiş olup, 2013 yılında %30 luk bir artış ile 6.989.547 bin USD gerçekleştirilmiştir (FİDER, 2014).

Tablo 6 - Sektör Bazında Yıllara Göre Finansal Kiralama Dağılımı

Mal Grupları (%)	2010 Dağılımı	2011 Dağılımı	2012 Dağılımı	2013 Dağılımı
İş ve İnşaat Makineleri	23	24	31	26
Diğer Makine ve Ekipman	11	16	20	22
Gayrimenkul	13	4	7	19
Tekstil Makineleri	6	9	10	9
Tarım ve Hayvancılık Makineleri	0	0	2 (105.618.000 USD Tutarında Yatırım)	2 (168.314.000 USD Tutarında Yatırım)

Kaynak: FİDER, *Finansal Kiralama, Finansal Kiralama İşlemleri 2013 yılı 4.dönem ve 2012 yılı aynı dönemin karşılaştırılması*, Erişim Tarihi: 10.10.2014 <http://www.fider.org.tr>

Türkiye’de tarım sektöründe finansal kiralama uygulamaları Tablo 6’da görüleceği üzere gerçekleşen tüm finansal kiralama yatırımlarının ancak % 2’lik payını oluşturmaktadır. 2013 yılında sektörde toplamda 6.989.547 bin USD tutarında yatırım gerçekleşmiş olup, bunun 168.314 bin USD’lik kısmı ile tarım ve hayvancılık makinelerine yönelik kiralama işlemi yapılmıştır.

Sonuç olarak, ülkemizde finansal kiralamanın tarım sektöründe ve diğer tüm sektörlerde gelişip yaygınlaşması için firma sahip veya yöneticilerinin bu konuda bilgilendirilmesi ve iç piyasada talep oluşturulması çabasına gerek duyulmaktadır. Büyük hacimli ve kurumsal tarım işletmelerinin sayısının artması ile birlikte finansal kiralamanın bir finansman aracı olarak kullanımının artacağı düşünülmektedir (Kandemir, 2010:31).

1.4.3.3 Faktoring

Satıcı firmaların her türlü yurtiçi veya yurtdışı mal ve hizmet satışından doğan alacak haklarının, belirli bir komisyon bedeli veya faktor ücreti karşılığında faktor adı verilen finansal kuruluşlara devretmek suretiyle sağlanan finansman kaynağına faktoring adı verilmektedir (Özdemir, 2005:199).

Söz konusu sistemde faktoring şirketi alacağın takip ve tahsilini yapmakta ve işletmenin alacağını garantilemektedir. Bununla birlikte vadeli olan alacaklarda vade

gelmeden işletmeye genellikle alacağın %80'ine kadar ödemesi yapılarak finansman sağlanmaktadır.

Factoring'ın faydalarını şu şekilde sıralayabiliriz (Çetin, 2008:119);

- Factoring şirketi tarafından verilen garanti hizmeti sayesinde yeni pazarlara risk korkusu olmadan girilebilir, buralarda rekabet avantajı sağlanabilir.
- Takip ve tahsilat gibi zaman ve kaynak kaybına neden olan işlemler factoring şirketine devir edilir.
- Vadeli alacakların tahsilinin daha erken yapılması ile sağlanan erken finansman sayesinde kaynağa duyulan ihtiyaç azaltılır.
- Alacak ve borçların azalması ile likit bir bilançoya sahip olunur.

Factoring şirketlerinin kuruluş ve çalışma esasları ile factoring finansman sözleşmelerine ilişkin usul ve esaslar 21.11.2012 tarihli ve 6361 sayılı Finansal Kiralama, Factoring ve Finansman Şirketleri Kanunu ile düzenlenmektedir.

Türkiye'de 76 adet factoring şirketi bulunmakta olup, bu sektör ağırlıklı olarak tekstil, inşaat ve metal ana sanayi sektörlerine hizmet vermektedir. 2012 yılında toplam alacakların %64'ü imalat sanayiinde, %33'ü hizmet sektöründe ve geri kalanı tarım ve diğer sektörlerde (TURKrating, 2013). Tarıma dayalı sanayi tesisleri ve tarım ürünleri ihracatçıları arasında özellikle meyve sebze işleme veya ticareti ile uğraşan firmaların önemli bir pay aldığı ifade edilebilir (Çetin, 2008:122).

Tarımsal factoring, risk üstlenme ve hızlı bir finansman sistemi olması özellikleri ile ülkemizde gelişmeye aday bir finansal alternatif olarak gözükmektedir.

1.4.3.4. Tarım Sigortaları

Sigorta, yasalar, yönetmelikler ve mevzuat ile örf ve adetler çerçevesinde insanların çeşitli risk faktörlerine karşı mallarını ve ürünlerini güvence altına almalarına yardımcı olan bir sistemdir (Çetin, 2008:59).

Teknoloji, en gelişmiş ülkelerde bile doğa koşullarının etkisini yok edememektedir. Tarım sektöründe yaşanan teknolojik gelişmelere karşın tarımsal üretim hala büyük ölçüde hava koşullarının etkisi altındadır.

Tarımsal üretimin açık havada yapılması, kontrol edilemeyen iklim koşulları, zararlılar ve hastalıklar üretim miktar ve kalitesini olumsuz etkilemekte, işletme gelirlerinin azalmasına ve üreticilerin zor durumda kalmalarına sebep olmaktadır (Kızıllarslan ve diğerleri, 1994:23).

Tarım sektöründe yaşanan söz konusu olumsuz etkileri azaltmak ve çiftçilerin gelirlerinde meydana gelen dalgalanmaları en aza indirmek amacıyla birçok ülkede tarım sigortası kullanılmaktadır.

Tarım sigortası, çiftçilerin her türlü afet, hastalık ve kaza sonucu ürün ve hayvanlar ile bunların dışında kalan varlıklarında meydana gelebilecek risk ve kayıpları minimize eden ve zararını ödeyen bir sistem olmasının yanı sıra, çiftçinin acısını paylaşması açısından kırsal yerleşim alanlarında dayanışmayı ve iyileştirmeyi sağlayan önemli bir sosyo-ekonomik faktördür (Güngör, 2006:172).

Tarımsal girdi, ürün, hayvan ve faaliyette kullanılan tarımsal makine, teçhizat gibi varlıklar ile tarım sektöründe çalışan bireyler tarım sigortasının konusuna girmektedir.

Tarım sigortasının faydaları şu şekildedir (Dinler, 2000:47-59);

- Çiftçileri kontrol edemeyecekleri büyük felaketslere karşı korumakta ve çiftçi kendini güvende hissetmektedir.
- Doğal afetlerin meydana geldiği yıllarda bile çiftçi emek ve sermayesinin karşılığını sigortadan alabilmekte ve gelir dengesi bozulmamaktadır.
- Çiftçinin gelir dengesinin sağlanması sayesinde tarım sektörüne kullandırılan kredilerin riski azalmaktadır. Böylelikle bankalar tarafından bu sektöre kötü yıllarda da kaynak sağlanabilmekte ve üretimde devamlılık mümkün olabilmektedir.

- Tarım sigortası borç almak için yeterli varlıkları olmayan çiftçiler için bir teminat işlevi görmektedir.
- Sigorta tarımsal üretime dayalı kırsal kesimin kurumsallaşmış bir yapıda gelişimine ve kırsal ekonominin ticarileşmesine de yardımcı olmakta ve tarımsal kalkınma sağlayabilmektedir.

Ülkemizin tarımı olumsuz yönde etkileyebilecek coğrafi yapısı ve iklimi sebebiyle dolu, sel, don, kuraklık gibi çeşitli doğa olayları ile yangın, bitki ve hayvan hastalık ve zararlıları gibi maddi kayıplara yol açacak olaylara sıklıkla rastlanmaktadır.

Ülkemizde tarım sektörünü tehdit eden risklerin teminat altına alınabilmesi amacıyla bir sigorta mekanizmasının devreye sokulması düşünülmüş ve bu amaçla 14/06/2005 tarihli ve 5363 sayılı "Tarım Sigortaları Kanunu" çıkarılmıştır. Bu yasa uyarınca Tarım Sigortaları Havuzu (TARSİM) kurularak 2006 yılında faaliyete geçirilmiştir (TARSİM,2014).

Söz konusu Kanun kapsamında bitkisel ürün, sera, büyük baş, küçükbaş, kümes hayvanları, su ürünleri, arıcılık (arılı kovan) sigorta kapsamına alınmaktadır. TARSİM kapsamında sigorta yaptıran üreticilerimizin ödeyecekleri sigorta priminin %50'si devlet tarafından karşılanmaktadır (Ziraat Bankası, 2014).

TARSİM 2013 yılı faaliyet raporuna göre yıllara göre poliçe sayıları şu şekildedir;

Tablo 7- Yıllar İtibariyle Tarım Sigortaları Poliçe Sayısı

Poliçe Sayısı (Adet)					
Branş Adı	2009	2010	2011	2012	2013
Bitkisel Ürün	285.243	350.281	549.538	693.417	841.694
Sera	3.622	3.456	6.431	14.244	16.252
Büyükbaş Hayvan Hayat	17.806	17.200	29.852	29.831	25.683
Küçükbaş Hayvan Hayat	-	-	1.701	6.325	8.054
Kümes Hayvanları Hayat	86	159	166	196	159
Su Ürünleri Hayat	13	20	28	80	34
Genel Toplam	306.770	371.116	587.716	744.093	891.876

Kaynak: Tarım Sigortaları Havuzu (TARSİM), 2013 yılı Faaliyet Raporu, (20), <http://www.tarsim.gov.tr>

Tarım Sigortaları Kanunu ile amaçlanan tarım sigortalarının tanıtılması ve yaygınlaştırılmasının sağlanması ile üreticilerin doğal afetlerden ve diğer oluşabilecek risklerden korunması amacıyla yönelik gerekli uygulamaları hatasız ve hızlı bir şekilde yürütmek misyonu kapsamında faaliyetini yürüten TARSİM ile birlikte tarım sigortalarının kullanımını her geçen yıl artmaktadır.

Tablo 7’de görüldüğü üzere ülkemizde 2012 yılında 744.093 adet tarım sigortası poliçesi düzenlenmiştir. Bu rakam 2013 yılında artış göstererek 891.876 adete ulaşmıştır. 2013 yılında sigortalanan alan 14.3 milyon dekara ve hayvan sayısı ise 826 bin başa ulaşmıştır (GTHB,2014).

Ayrıca, ülkemizde en çok bitkisel ürünlere ilişkin; dolu, fırtına, hortum, yangın, heyelan, deprem, sel ve su baskını risklerinin neden olduğu miktar kaybı ile yaş meyve, sebze ve kesme çiçekler için doludan kaynaklanan kalite kayıplarına karşı sigorta yaptırılmaktadır (TARSİM, 2013).

1.4.3.5. Türkiye’de Tarımsal Kooperatifler, Tarım Kredi Kooperatifleri

Tarım işletmelerinin finansman ihtiyaçlarını karşılamak üzere başvurdukları diğer bir kurum, faaliyet alanları tarım olan kooperatiflerdir.

Mülayim (2013)’ün tanımına göre tarım kooperatifi; çiftçilerin ekonomik haklarını korumak ve dolayısıyla işletmelerin daha fazla kâr sağlamak amacıyla birleşerek oluşturdukları yapılardır.

Çiftçilerin tarım kooperatifleri vasıtasıyla sağladıkları kâr, tarım satış kooperatifleri yardımıyla ürününü daha yüksek fiyattan satabilmesi ya da tarım alım ve tarım kredi kooperatifleri yardımıyla işletmesinin gerekli üretim girdi ve araçlarını daha ucuz fiyata sağlaması ve dolayısıyla elde ettiği ürünlerin maliyetlerini düşürmesi ile gerçekleşmektedir (Mülayim,2010:153).

Tüm dünyada geçerli olan tarım kooperatiflerinin sınıflandırılması şu şekildedir;

- Tarım alım kooperatifleri,
- Tarım kredi kooperatifleri,
- Tarım satış kooperatifleri,
- Tarım işleme kooperatifleri,
- Tarım sigorta kooperatifleri,
- Tarım hizmet kooperatifleri,
- Arazi kullanma kooperatifleri.

Yukarıda bahsedilen tarım kooperatiflerinin hepsi çeşitli yollarla tarımla uğraşan bireylerin gelirlerini artırmak, ortaklarının ekonomik haklarını savunmak amacıyla oluşturulan kuruluşlardır.

Esas amacı ortaklarına olabildiğince ucuz ve yeterli kredi sağlamak olan tarım kredi kooperatifleri dünyada tarımın finansmanında aktif rol oynamaktadır.

Ortakları genellikle küçük çiftçiler olan tarım kredi kooperatifleri, ipotek yaptırabilecekleri toprakları olmadığı için bankadan kredi alma konusunda yetersiz kalan çiftçilere kredi vermekte, böylece çiftçileri tefeci denilen yüksek faizle borç veren kişilerden korumaktadır (Mülayim, 2010:187).

Tarım kredi kooperatiflerinin ortaklarına kredi imkanı sağlamalarının yanı sıra aşağıda belirtilen görevleri de bulunmaktadır:

- Faiz oranını düşürmek,
- Ortaklarına kredi konusunda önerilerde bulunmak,
- Alınan kredinin üretimde kullanılmasını gerçekleştirerek tarımsal üretimin artmasını sağlamak.

Üreticilerin kendi aralarında kurdukları, devletin katkı ve destekleri ile çiftçilere kredi sağlayan tarım kredi kooperatifleri, ülkemizde tarımın finansmanında yaygın olarak kullanılan finansal kuruluşlardandır (Çetin, 2008:41).

Nüfusumuzun büyük çoğunluğunun kırsal kesimde yaşadığı göz önünde bulundurulursa, bu kesimin yaşam standartlarının artırılması, ülkemiz için önem arz etmektedir. Bu sebeple tarımla uğraşan kesimin ihtiyaçları, devlet veya devlet desteğiyle kurulan çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından sağlanmalıdır.

Bu kapsamda tarım kredi kooperatifleri, bankalar tarafından sunulan kredi imkânlarından genellikle ipotek ettirebileceği toprağı olmaması ya da toprağının banka için değerinin bulunmaması sebebiyle yararlanamayan çiftçilerimiz için alternatif bir finansman kaynağıdır.

1929 yılına kadar çiftçilerimize kredi yalnızca Ziraat Bankası tarafından verilirken; 1929 yılında bugünkü anlamda kredi kooperatiflerinin kurulmasıyla, çiftçiler için yeni bir finansman kaynağı ortaya çıkmıştır (Mülayim,2010:203).

Günümüzde faaliyet göstermekte olan tarım kredi kooperatiflerinin temeli 1924 yılında çıkarılan Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu ve 1929 yılında yayınlanan 1470 sayılı Zirai Kredi Kooperatifleri Kanununa dayanmaktadır (Arslanbey, 2011:51).

Üreticilerin ekonomik menfaatlerini korumak ve özellikle meslek ve geçimleriyle ilgili ihtiyaçlarını sağlamak, ortaklarına ucuz, yeterli ve maliyet fiyatına kredi sağlamak amacıyla kurulan tarım kredi kooperatiflerine ilişkin hususlar 18/04/1972 tarih ve 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu'nda düzenlenmiştir.

Tarım kredi kooperatifleri kendi varlıklarından ve Ziraat Bankası'ndan sağladıkları krediler sayesinde ortaklarına kredi sağlamaktadır.

Ülkemizde tarım kredi kooperatifleri ortaklarına 2 çeşit kredi imkânı sunmaktadır (Mülayim, 2010:208);

Kısa vadeli işletme kredisi: Ortakların fide, kimyasal gübre, ilaç, yem, yakıt, işçilik gibi yıllık devamlı giderlerinin temini amacıyla nakdi ve ayni olarak sağlanan kredidir.

Orta vadeli yatırım kredileri: Ortakların üretimle ilgili olmak üzere çeşitli tarımsal malzeme, alet ve makinaların temini ve işletme faaliyetlerinin geliştirilmesi amacıyla en çok 5 yıl vadeli olarak sunulan aynı kredilerdir.

1.4.3.6. Vadeli Sözleşmeler

Tarımsal üretimin büyük oranda hava koşullarına bağımlı olması, üreticilerin çok sayıda, birbirlerinden bağımsız ve habersiz olması; fiyatların üretici için cazip olduğu ürünün üretimine yönelmelerine sebep olmaktadır. Bu durumda üretimi artan ürünlerde arz yığılması sebebiyle fiyat düşüşlerine, üretimin terk edildiği ürünlerde ise fiyat artışlarına sebep olmaktadır (Güneş, 1996:99).

İktisatta COBWEB teoremi olarak açıklanan bu durum üretim döneminin uzun olması sebebiyle arz ve talebin fiyat değişimlerine hemen cevap veremediği tarım sektöründe sıklıkla görülmektedir.

Teoriye göre çiftçiler üretim planlamasında hep bir önceki yılın fiyatlarını göz önünde bulundurmakta, yani bu yılın arzı geçen yılın fiyatına, gelecek yılın arzı bu yılın fiyatına göre oluşmaktadır. Bu durum üreticiler için finansman riskine neden olmaktadır (Ekodialog, 2014).

Arz ve talep dengesizliğinin ortadan kaldırılabilmesi için üreticilerin gelecek dönemdeki fiyat düzeyleri hakkında doğru bir tahminde bulunabilmesi ve bu fiyat ile üretim miktarını belirlemesi gerekmektedir. Gelecek dönemde gerçekleşecek fiyatların bilinmesi ancak üretimin başlangıcında üretilecek malın alıcısının hazır bulunması ile gerçekleşebilmektedir. Bu sebeple ileriye dönük ürününün alınıp satılmasına imkan sağlamak amacıyla vadeli işlem piyasaları ortaya çıkmıştır. (Kolb, 1991:22).

Vadeli İşlem sözleşmesi şu şekilde tanımlamaktadır (Trademaster, 2014):

“Belirli bir miktar, kalite ve koşullarla standartlaştırılmış bir malın, menkul değer, göstergenin ya da yabancı paranın, işlem anında o vadeli işlem borsasında

piyasa güçlerince belirlenen fiyattan, gelecekte belirli bir tarihte, yerde ve koşullarda teslim alınmasını ve teslim edilmesini içeren yasal olarak bağlayıcı sözleşmedir”

Vadeli işlemler dünyada kullanılan terminolojiye göre türev araçlar olarak ifade edilmektedir. Türev araçlar aşağıdaki işlemleri kapsamaktadır (VOB, 2006:22-24):

➤ **Alivre İşlem Sözleşmeleri (Forward):** Satıcının belli bir ürünü ileri bir tarihte, baştan anlaşılan bir fiyat üzerinden alıcıya teslim etmesini öngören sözleşmelerdir. Sözleşmenin şartları (fiyat, miktar, kalite, zaman ve yer) alıcı ile satıcı tarafından serbestçe belirlenmekte ve bu sözleşmeler borsa gibi organize olmuş bir piyasada işlem görmemektedir.

➤ **Vadeli İşlem Sözleşmeleri (Futures)** Vadeli işlem sözleşmesi (futures), ileri bir tarihte, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte ekonomik veya finansal göstergesi, sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni veya döviz alma veya satma yükümlülüğü getiren sözleşmedir. Alivre sözleşmelerden farklı olarak vadeli işlem sözleşmesinde alım satım konu mal ve finansal aracın niteliği, miktarı, süresi ve teslim yeri standart olarak tanımlanmış ve bu sözleşmeler vadeli işlem borsalarında işlem görür ve borsa takas kurumunun garantisi altındadır.

➤ **Opsiyon Sözleşmeleri (Options)** Opsiyonlar, belli bir vadeye kadar (veya belirli bir vadede), opsiyona dayanak varlık oluşturan belli miktardaki bir malı, finansal ürünü, sermaye piyasası aracını veya ekonomik göstergesi belli bir fiyattan (kullanım fiyatı) alma ya da satma hakkını, belli bir prim karşılığında opsiyonu satın alan kişiye (lehdara) veren ancak zorunlu tutmayan, buna karşın opsiyonun satıcısını (keşidecisini) lehdar tarafından talep edilmesi halinde satmaya zorunlu tutan sözleşmelerdir.

➤ **Takas Sözleşmeleri (Swaps)** Türkçe karşılığı değiş tokuş olan swap, bir finansal kurumun vasıtasıyla yapılan, iki farklı tarafın faizi ya da döviz değiştirmek suretiyle faiz oranları ile döviz kurlarındaki değişimler sonucunda ortaya çıkan riski düşürmek amacıyla yaptıkları takas işlemidir (Altuğ, 2000:320).

Organize olmuş bir piyasada işlem görmemesi ve sözleşmelerin standart olmaması sebeplerinden ötürü likit değillerdir ve ikincil piyasaları bulunmamaktadır.

Vadeli işlem borsaları ise, bir malın (tarımsal mal, değerli maden, döviz, hazine bonusu, devlet tahvili, borsa endeksi) taraflar arasında yapılan anlaşma sonucu belirli bir fiyattan ileriki bir tarihte teslim edilmek üzere alım veya satım sözleşmelerinin yapıldığı ve bu sözleşmelerin el değiştirdiğı borsalardır (Karlı, 1989:203).

Türev ürünler belirsizlik ve fiyat dalgalanmalarının yarattığı risklerden korunma amacıyla kullanılabilir. Daha öncede bahsettiğimiz gibi fiyat dalgalanmaları tarım piyasalarında sıkça görülmektedir. Bu sebeple tarım ürünlerinin alınıp satılmasında kullanılan vadeli işlem sözleşmeleri ile hem alıcı hem de satıcı taraf emtia fiyatlarındaki dalgalanmalardan korumakta olup, geleceğe ilişkin belirsizlikleri azaltmaktadır.

Ülkemizde, küreselleşen dünya ekonomisi ve finans piyasalarına entegrasyonun sağlanması amacıyla Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş (VOBAŞ)'ın, Sermaye Piyasası Kurulu'nun 17.08.2001 tarihli ve 9/1101 sayılı Kararına dayanan, Devlet Bakanlığı'nın 03.09.2001 tarihli ve 2381 sayılı yazısı üzerine, 2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanununun 40'ıncı maddesine göre, 19.10.2001 tarih, 24.558 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 2001/3025 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmasına izin verilmiştir. Ülkemizdeki ilk özel borsa olan VOBAŞ, 5 Mart 2004 tarihinde faaliyet izni alarak, 4 Şubat 2005 tarihinde 34 üyesiyle işlemlere başlamıştır.

VOBAŞ'ın kurulması, ulusal ve uluslararası düzeyde ortaya çıkan risklerden korunma imkanı ve yeni yatırım fırsatları sunmuştur. VOBAŞ kısa bir geçmişe sahip olmasına rağmen hızlı bir büyüme göstermiştir (Ersoy, 2011,1).

Türkiye'deki tüm vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin tek bir alım-satım platformunda işlem görmeye başlatılmasına yönelik olarak alınan karar sonucu VOBAŞ hisseleri Borsa İstanbul'a devredilmiştir. 5 Ağustos 2013 tarihi itibarıyla ile

VOBAŞ ile Borsa İstanbul Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası (VİOP) platformlarının birleşme süreci tamamlanmıştır.

VİOP'ta pay, endeks, döviz, kıymetli madenler, emtia, enerji vadeli işlem sözleşmeleri ile pay opsiyon, pay endeks opsiyon, dolar-tl opsiyon sözleşmeleri gibi ürünler işlem görmektedir. Emtia vadeli işlem sözleşmesi olarak, egepamuk vadeli işlem sözleşmeleri ile anadolu kırmızı buğday vadeli işlem sözleşmeleri VİOP'ta işlem görmektedir.

VİOP'ta buğday ve pamuk vadeli işlem sözleşmelerinin alınıp satılması ile üretici sanayici ve tüccarların spot piyasadaki dalgalanmalardan kendilerini koruyabilmelerinin yanı sıra ürünler yatırım aracı olarak da kullanılmaya başlanmıştır.

Ayrıca, bu vesile ile üreticiler, vadeli piyasalarda oluşacak fiyatları göz önünde bulundurarak yetiştirecekleri ürünü ve miktarı belirleyebilmekte ve böylece o ürün fiyatının önceden sabitlenmesi ile risklerini minimize edebilmektedir.

Vadeli işlemler tarım ürünlerinin alım satımında yaygın olarak kullanılmasa da vadeli işlemler borsasının BİST'in bünyesine alınmasıyla birlikte önümüzdeki dönemde bu ürünlere ilişkin işlem hacimlerinin artacağı düşünülmektedir.

1.4.3.7. TMO Makbuz Senedi ile Finansman

1938 yılında kurulan ve sermayesinin tamamı devlete ait olan Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO), 2699 sayılı Umumi Mağazalar Yasasına göre mülga Sanayi ve Ticaret Bakanlığından alınan izin kapsamında 1993 yılından beri belirli tarım ürünlerinde umumi mağazacılık görevi yürütmekte ve kendisine emanet olarak bırakılan ürünlerin mülkiyetini temsil eden makbuz senedi düzenlemektedir.

Bu senet ile ürün sahibi ürününü belirli bir süre TMO depolarında depoladıktan sonra geri alabilmekte, istediği zaman üçüncü kişilere veya TMO'ya senedini ciro ve teslim suretiyle satabilmekte ya da bankalardan kredi kullanabilmektedir.

TMO makbuz senedine dayalı kredi uygulaması 2005 yılında başlatılmıştır. Bu uygulama kapsamında, TMO ile sözleşme yapan bankalar tarafından makbuz senedi karşılığında kredi kullanılmaktadır.

Tablo 8 - TMO Makbuz Senedine Dayalı Kredi Rakamları

	Krediye Konu Ürün Miktarı (TON)	Makbuz Senedine Dayalı Kredi Miktarı (TL)
2005/2006	32.647	8.200.000
2006/2007	130.178	36.400.000
2007/2008	169.581	61.100.000
2008/2009	273.322	141.900.000
2009/2010	251.089	86.700.000
2010/2011	236.075	78.500.000
2011/2012	546.038	205.200.000
2012/2013	189.921	81.887.853
2013/2014	160.247	73.350.785
TOPLAM	1.989.098	773.238.638

Kaynak: TMO, "TMO Genel Müdürlüğü'nün Umumi Mağazacılık Faaliyetleri ve Makbuz Senedi Karşılığı Kredi" Erişim Tarihi:24.12.2014, www.tmo.gov.tr

Tablo 8'de görüldüğü üzere, 2005 yılından beri kullanılan TMO makbuz senedine dayalı kredi uygulaması kapsamında, TMO'da depolanan ve makbuz senedi düzenlenen 1 milyon 989 ton ürüne karşılık bankalardan 773 milyon 239 bin TL tutarında kredi kullanılmıştır.

Lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sistemi kapsamında oluşturulan ürün senedine dayalı kredi uygulamalarının, TMO makbuz senedine dayalı kredi uygulamaları ile benzerlik göstermesi sebebiyle, TMO makbuz senedine dayalı kredi uygulamasına ilişkin kapsamlı açıklamaya ve ürün senedi ile TMO makbuz senedinin karşılaştırılmasına çalışmanın son bölümde yer verilmektedir.

1.4.3.8. Teşkilatlanmamış (Organize Olmayan) Kredi Kaynakları ile Finansman

Önceki kısımda kurum ve kuruluşlar tarafından sunulan finansman kaynakları açıklamıştır. Söz konusu kurumların dışında, teşkilatlanmamış başka bir deyişle

organize olmamış finansman kuruluşları da tarım işletmelerinin finansman ihtiyacını karşılamaktadır.

Teşkilatlanmamış veya organize olmamış kredi kuruluşları, finansmanın kurumsal olmayan finans kaynakları tarafından herhangi bir otoriteye ya da kurallara tabi olmadan sunulmasıdır.

Özel şahıslardan borçlanma yolu ile sağlanan bu finansman türünde kaynaklar genellikle akraba, komşu, aynı yörede yaşayan üreticiler, satıcılar, akrabalar, arazi sahipleri, tüccarlar, tefecilerden elde edilir (Kandemir, 2010:41).

Akraba, komşu, arkadaş gibi yakın çevreden alınan borcun karşılığında herhangi bir teminat ya da faiz ödemesi gerekmemesine karşın, tefeci denilen ve yüksek faizle borç veren kişilerden kısa vadeli olarak sağlanan kaynak sonucu çiftçiler zor duruma düşebilmektedir.

Yukarıda açıklandığı üzere ülkemizde tarım sektörü finansmanı için birçok kamu veya özel kredi kurumları bulunmasına karşın borçlanmadaki kolaylık ve formalitelerin azlığı nedeniyle bazı bölgelerde özel şahıslardan sağlanan krediler bu kesim için önemli bir finansman kaynağını oluşturmaktadır (Karacan, 1991:157).

2. BÖLÜM LİSANSLI DEPOCULUK VE ÜRÜN İHTİSAS BORSACILIĞI SİSTEMİ

2.1. Lisanslı Depoculuk ve Ürün İhtisas Borsacılığı Sistemi

Lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sistemi uzun süre depolanabilen ve standardize edilebilen belirli tarım ürünlerinin muhafazası ve bu ürünlerin ticaretini içeren bir sistemdir.

Daha kapsamlı tanımı ile depolanmaya uygun tarım ürünlerinin yetkili laboratuvarlar tarafından kalite ve sınıfının belirlenmesinin ardından modern altyapıya sahip sağlıklı koşullarda sigortalı ve teminatlı olarak depolanmasını ve bu ürünlerin ticaretinin, ürünün miktar ve özellikleri ile mülkiyetini temsil eden, kıymetli evrak hükmünde olan ürün senetleri ile ürün ihtisas borsasında yapılmasını sağlayan bir sistemdir.

2.2. Lisanslı Depoculuk ve Ürün İhtisas Borsacılığı Sistemine İhtiyaç Duyulma Nedenleri

Geniş tarım arazilerinin bulunduğu ülkemizde 2014 yılında 19 milyon ton buğday, 16.5 milyon ton şeker pancarı, 2.3 milyon ton kütlü pamuk, 412 bin ton fındık üretimi gerçekleşmiştir (TUİK,2015).

Toprak Mahsulleri Ofisinin hazırladığı 2014 yılı Hububat Sektör Raporuna göre; ülkemizdeki tarım arazilerinin %74'ünde hububat yetiştirilmekte olup, hububat ekim alanı içinde % 67,5'lik pay ile ilk sırada buğday, % 23,8'lik payla ikinci sırada arpa ve % 5,6'lik payla üçüncü sırada mısır yer almaktadır.

2014 yılında 19 milyon ton buğday üretimi ile Türkiye, dünyada gerçekleşen toplam buğday üretiminde %3 lük bir paya sahiptir (TMO, 2015). Bunun yanı sıra; fındık, kayısı, incir, haşhaş tohumu, zeytin, üzüm, pamuk gibi ürünlerin dünya üretiminde Türkiye ilk sıralarda yer almaktadır.

Bu ürünlerin ortak özelliği sağlıklı ve uygun koşullar sağlandığı sürece uzun süre depolanabilir olmalarıdır. Ayrıca, söz konusu ürünlerin, yılın tamamında kullanılması ve savaş, doğal afetler, açlık, kıtlık, kuraklık gibi özel durumlar karşısında stratejik öneme sahip temel gıda hammaddeleri olmaları sebebiyle uygun koşullarda depolanmaları zorunluluk arz etmektedir (Dizlek, 2012,48).

Tarım sektöründe üretim sürecinin diğer sektörlerle göre uzun olması, bu sektörde gerçekleştirilen üretimin talebe göre ayarlanamamasına sebep olmakta ve daha önceki bölümde bu durum COBWEB teoremi ile açıklanmaktadır. Başka bir deyişle, tarım sektöründe üretim bir önceki yılın fiyatı göz önünde bulundurularak yapılmakta olup, piyasada arz ve talep dengesi eşzamanlı olarak işlememektedir.

Ayrıca, tarımsal üretimin doğa koşullarına bağlı olarak gerçekleşmesi sebebiyle tarım ürünlerinde yıllara göre kıtlık veya bolluk görülmektedir. Tarım ürünlerinin arz ve talep esnekliklerinin düşük olması, kıtlık zamanında artırılamayan arz sonucu fiyatların artmasına, bolluk zamanında da artırılamayan talep sonucu fiyatların düşmesine sebep olmaktadır.

Tarım üretiminde gözlemlenen bu durumların aşırı fiyat artış ve düşüslere neden olmaması için iyi bir stok yönetiminin yapılması gerekmektedir.

Ülkemizde, 1993 yılından itibaren 11/08/1982 tarih ve 2699 sayılı Umumi Mağazacılık Kanunu hükümleri kapsamında depoculuk faaliyetinde bulunan Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO)' ya ait çeşitli cins ve tonajlarda toplamda 4 milyon ton, özel sektöre ait 13 milyon ton olmak üzere toplam 17 milyon ton depolama kapasitesi mevcuttur (TMO, 2014).

Ancak, 2014 yılında yalnızca buğday üretiminin 19 milyon ton olduğunu düşünürsek, bu kapasite Ülkemizin ihtiyacını karşılamakta yetersiz kalmaktadır.

Ülkemizde; hububat, baklagiller ve yağlı tohumlar ile pamuk, tütün, fındık gibi tarım ürünlerinin üretiminin büyük miktarlarda gerçekleştirilmesine ve bu ürünlerin sağlıklı koşullarda uzun süre depolanabilmesine karşın, bu ürünlere yönelik mevcut

depolama kapasite ve kalitesinin yetersiz olması, hasat zamanlarında arz yığılmalarına ve fiyat düşüşlerine sebep olmaktadır.

Çiftçilerin ürünlerini hasat zamanı satmalarının en önemli sebebi, ürünlerini depolayabilecekleri güvenilir ve kolaylıkla ulaşabilecekleri depoların mevcut olmamasıdır.

Tarım sektöründe yer alan kesimin sosyo-ekonomik şartları da göz önünde bulundurulduğu vakit, çiftçilere ürünlerini istedikleri zamanda satma olanağı sağlayabilmek amacıyla, ülkemizdeki depoculuk faaliyetleri geliştirilmeli ve çiftçilerin bunlara ulaşımı kolaylaştırılmalıdır. Ayrıca, çiftçilerin ürünlerini sağlıklı koşullarda depolayabilmesinin yanı sıra bu ürünleri depoladıkları dönemde ihtiyaç duydukları finansmanı, söz konusu ürünleri teminat göstererek sağlanacak kaynak ile giderebilecekleri bir mekanizmanın oluşturulması büyük önem arz etmektedir.

Üretimde bulunan kesim ile birlikte tarım ürünleri piyasasında alıcı konumda olan tarafın da yıl içinde yaşanan fiyat dalgalanmalarından korunması gerekmektedir. Ürünlerin hasat zamanı düşük fiyattan alınabilmesine karşın bunların nihai tüketiciye ulaşmaya ya da üretimde kullanılmaya kadarki süreçte herhangi bir kalite kaybına uğramadan muhafaza edileceği depolara ihtiyaç duyulmaktadır.

Tarım sektöründe ihtiyaç duyulan depolama gereksiniminin yanı sıra, küçük ölçekli üreticilerin pazarlık güçlerinin bulunmaması sebebiyle piyasa fiyatını veri olarak kabul etmeleri, piyasa ve ürün değeri konusunda bilgi eksiklikleri gibi nedenlerden dolayı tarım ürünlerinin pazarlanmasına yönelik yeni bir sistemin geliştirilmesine de ihtiyaç duyulmaktadır.

Ayrıca, ürünlerin fiziksel ticaretinin yanı sıra ürünlere ait kıymetli evrakların ticaretinin yapılacağı piyasaların oluşturulması ile bu ürünlerin alım satımının kolaylaştırılması tüm taraflar için büyük önem arz etmektedir.

Tarım ürünlerinin depolanması ve ticaretinde yaşanan tüm bu sıkıntıların çözümü, bu sektörde faaliyet gösteren kesimin gelirinin artırılması ve böylece

üretimin devamlılığının sağlanabilmesi amacıyla lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sistemi uygulamaya konulmuştur.

Söz konusu Sistem'in uygulanması ve başarı kazanması ile birlikte taraflara sağlayacağı bir takım faydaların olacağı düşünülmektedir.

2.3. Sistem'in Avantajları

Lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sisteminin temel amacı tarım ürünlerinin depolanması için yaygın bir sistem oluşturularak ürün sahiplerinin mallarının emniyetini sağlamak ve kalitesini korumak, ürünlerin sınıf ve derecelerinin yetkili sınıflandırıcılar tarafından saptanmasını sağlamak ve bunların mülkiyetini temsil eden ve finansmanını, satışını ve teslimini sağlayan ürün senetleri ile ticaretini kolaylaştırmaktır.

Pek çok ülke tarafından Sistem'in hayata geçirilmek istenmesindeki en büyük etken birçok tarafın bu Sistem'den doğrudan veya dolaylı olarak fayda göreceği düşüncesidir. Taraflar itibarıyla Sistem'den sağlanması öngörülen faydaları aşağıdaki şekilde açıklayabiliriz;

Üretici Açısından;

Daha önceki kısımda da bahsedildiği üzere tarım sektöründe üretimin belirli dönemlerde gerçekleşmesi ve ürün miktar ve kalitesinin doğa koşullarına bağlı olması sebebiyle tarım ürünleri fiyatlarında dalgalanmalar görülmektedir. Genellikle depolama imkânına sahip olmayan üreticiler ürünlerini, arzın yoğun olduğu ve fiyatların görece düşük olduğu hasat dönemlerinde satmak zorunda kalmaktadır. Diğer dönemlerde ise bu ürünlerin fiyatlarında artış gözlemlenmektedir.

Lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sistemi ile üreticiler, hasat sonrası dönemde ürün fiyatlarının artacağını düşünmeleri durumunda ürünlerini fiyat avantajı sağlayana kadar teminatlı ve sigortalı olarak muhafaza imkanı elde etmekte ve elde edecekleri ürün senedini teminat göstererek finansman ihtiyaçlarını

karşılayabilmektedir. Böylece üreticiler satış dönemlerini hasat zamanı sonrasında taşıyabilmektedir.

Sistem öncesi durum göz önünde bulundurulduğu vakit, özel depolara ve bu depolarda depolanan ürünlerin kalitesine ilişkin güven mekanizmasının tam olarak sağlanamaması ve bu ürünleri temsilen Kanun kapsamında kıymetli evrak olarak tanımlanan bir senedin var olmaması gibi sebeplerden dolayı bankalarca yalnızca TMO tarafından düzenlenen makbuz senedine dayalı olarak kredi kullandırılmakta idi. Ancak gerek TMO depolarının yetersiz olması, gerekse de bu kurum tarafından yalnızca hububat ve fındık gibi ürünlerin depolanabilmesi, üreticilerin bu yolla finansman sağlama imkanlarından çok fazla yararlanamamalarına sebep olmakta ve acil finansman ihtiyacı duyan üreticiler ürünlerini satmak zorunda kalmakta idi.

Daha önce de bahsedildiği üzere, lisanslı depolarda depolanan ürünleri temsilen çıkarılan ürün senetleri ile ürünlerin ticaretinin yapılmasını sağlamak amacıyla hayata geçirilen lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sistemi ile çiftçilerin ürünlerinin daha likit hal alması amaçlanmaktadır. Üreticiler ürünlerini elektronik ortamda borsalar aracılığı ile satabilme veya kendileri için uygun fiyat oluşuncaya kadar depolayabilme, bu süre içerisindeki finansmanlarını ürün senetlerini teminat göstererek bankalardan kredi alarak sağlayabilme imkanına kavuşmaktadır.

Çiftçilerin fiyat artışlarından istifade edebilmelerinin yanı sıra, ürünlerin Sistem'de yer alan yetkili sınıflandırıcılar tarafından güvenilir laboratuvar koşullarında analizinin yapılması ve bu analizlere göre depolanması sayesinde ürünün kalitesi güvence altına alınmaktadır. Bununla birlikte Sistem'e ilişkin yürürlükte bulunan teşvik ve desteklerden faydalanılabilmektedir.

Sanayici veya Tüccar Açısından;

Sanayi üretiminde tarım ürünlerini girdi olarak kullanan sanayiciler veya bu ürünlerin ticaretini yapan tacirlerin ürün tedarikinin Sistem ile yapmalarının taraflara sağlayacağı faydalar şu şekildedir (Yemişçi, 2004:11);

- Kalitesinden ve depolama koşullarından emin aynı cins ve kalitede büyük miktarda ürün tedarik etme şansına kavuşulması,
- Finansman ihtiyacının, sahip olunan ürün senetlerini teminat göstererek bankalardan kredi kullanarak giderilebilmesi,
- Sistem ile etkin bir tarımsal pazarlama sisteminin kurulması ve tarafların beklentilerini optimal düzeyde karşılayacak fiyatların oluşması,
- Satın alınan ürünlerin lisanslı depo imkânlarından yararlanarak, teminatlı ve sigortalı olarak güvenli bir biçimde depolanması ile tarafların bu ürünlerin ticaretinin ve işlenmesinin yanı sıra depolama faaliyetleri ile uğraşmak zorunda kalmamaları, depo inşaatı maliyetlerinden kaçınılabilmesi,
- Bu ürünlerin ticaretinin ürünlerin fiziki taşıma ile değil, ürün senetleri vasıtasıyla elektronik ortamda yapılabilmesi sayesinde nakliye, hamaliye masraflarından kaçınılması ve ürünlerin likiditesinin artması ile bu ürünlerin ticaret işlem hacimlerinin artması,

Devlet Açısından;

Tarım ürünleri ticaretinin lisanslı depolar üzerinden gerçekleştirilmesi ile Ülkemizdeki tarımsal üretim miktarı ve kalitesi hakkında daha kesin istatistikî verilere sahip olunabilecek ve bu depolarda depolanan ürünler kayıt altına alınabilecektir. Böylelikle ülkemizdeki tarımsal üretime ve politikalara bu veriler ışığında yön verilebilecektir.

Bilindiği üzere bir devlet kuruluşu olan TMO, üreticileri aşırı fiyat düşüşlerinden korumak amacıyla gerekli gördüğü yıllarda müdahale alımlarında bulunmaktadır. Tarım ürünleri ticaretinde iyi organize olmuş etkin bir tarımsal pazarlama sisteminin sağlanması amacıyla kurulması öngörülen ürün ihtisas borsaları sayesinde, ürünlerin fiyatı serbest piyasa koşullarında belirlenebilecek, tarım ürünleri piyasasında devlet müdahalesine daha az ihtiyaç duyulacaktır. Böylelikle kamu harcamalarının azaltılması mümkün olabilecektir.

Bunun yanı sıra, tarım ürünlerinin depolanması işlemlerinin lisanslı depo şirketlerine bırakılması, şu anda TMO tarafından yürütülen emanet alım görevi yani depoculuk görevinin terk edilmesi ile devlet üzerindeki mali yük azaltılabilecek ve kamu kaynaklarının tasarrufu sağlanabilecektir.

Tüm dünyada uygulanan lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sisteminde, Sistem'in kuruluş aşamasında birçok sıkıntının yaşandığı bilinmekte olup, Sistem'in tam olarak rayına oturması ile birlikte tarımsal üretimde, istihdamda ve tüm bunlara bağlı olarak bu alandan elde edilen vergi gelirlerinde artış yaşanmıştır (Ulaş, 2007:712). Bu doğrultuda, Sistem sayesinde tarım ürünleri ticaretinde yaşanması beklenen gelişmelere paralel olarak tarımsal üretimin artması ile bu ürünlerin üretimi ve ticaretinden elde edilen gelirlerde yaşanacak artışın ülkemiz ekonomisine pozitif yönde katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Ticaret (Ürün) Borsaları Açısından;

Ürün ihtisas borsaları faaliyete geçinceye kadar, 10/2/2005 tarihli ve 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu, 18/5/2004 tarih ve 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu ve ilgili Yönetmeliklerde belirtilen ürün senetlerine ilişkin iş ve işlemler Bakanlık tarafından ürün senetlerinin alım satımı konusunda yetkilendirilen ticaret borsalarınca yürütülmektedir. Bu alım satımlarda borsa tarafından tahsil edilen tescil ücretleri ticaret borsaları için yeni bir gelir kaynağı olmaktadır.

Ayrıca, Sistem'de ürün senetlerine ilişkin işlemlerin elektronik ortamda yapılması sebebiyle, bu senetlerin işlem göreceği borsaların gerekli ve yeterli teknik alt yapıya sahip olmaları gerekmektedir. Bu kapsamda işlem hacimlerini artırmak, daha fazla tescil geliri elde etmek, Sistem'e uyum sağlamak isteyen borsalar mevcut yapılarını güçlendirmek zorunda kalacak ve bir anlamda borsacılık faaliyetlerinin geliştirilmesi teşvik edilmiş olacaktır.

Lisanslı Depolar Açısından;

Lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sisteminin özel sektör açısından yatırım yapabilecek ve gelir elde edebilecek yeni bir alan olması yönüyle fayda sağlayacağı değerlendirilmektedir. Ayrıca, sonraki kısımlarda bahsedildiği üzere yatırım maliyetlerinin düşürülmesi amacıyla lisanslı depoculuk yatırımları devlet yardımlarından yararlanacak sektörler arasında sayılmakta ve bu yönüyle bu alana yatırım yapacak yatırımcılar, diğer sektörlerle kıyasla maliyet avantajı kazanmaktadır.

2.4. Lisanslı Depoculuk ve Ürün İhtisas Borsacılığı Sisteminin Tarihçesi ve Türkiye’de Sistemin Mevzuat Altyapısı, Gelişimi ve Uygulamaları

Lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sistemi dünyada depo makbuzu sistemi (warehouse receipts system) olarak adlandırılmakta olup, birçok ülke tarafından tarım piyasalarında modernizasyonu sağlamak, bu sektöre finansman kaynağı yaratmak, belirsizliği azaltıp etkinliği artırarak tarıma dayalı ticareti kolaylaştırmak amacıyla kullanılmaktadır.

Söz konusu sistem, 1800’lü yılların başından beri Amerika’da yaygın bir biçimde uygulanmaktadır (Höllinger ve diğerleri,2009:14).

1830 ve 1850 yılları arasında deniz taşımacılığının ve demiryollarının gelişmesi ve tahıl ticaretinin Amerika’dan Güney kıyılara ve Avrupa’ya doğru yayılması ile Şikago eyaleti, bu ürünlerin ticaretinin yapıldığı merkez halini almıştır. Bunun yanı sıra ticareti yapılan tarım ürünlerinin depolanabilmesi ve uzak yerlere satışının sağlanabilmesi amacıyla büyük depolar inşa edilmeye ve depolanan ürünlerin satışları, düzenlenen ve alınıp satılabilen depo makbuzları ile yapılmaya başlanmıştır.

Bu gelişmelerin yanı sıra, tüccarların söz konusu ürünlerin uzak bölgelere ulaşması esnasında gerçekleşmesi muhtemel fiyat değişimlerinden korunması amacıyla vadeli işlem sözleşmelerinin işlem gördüğü Chicago Board of Trade (CBOT) 1848 yılında kurulmuştur. Vadeli sözleşmelerinin işlem gördüğü ilk

organize borsa olma özelliğine sahip CBOT zamanla tahıl fiyatlarının belirlendiği ve farklı türdeki sözleşmelerin yer aldığı bir borsa haline gelmiştir.

19. yüzyılda şirketler ve girişimcilerin tahıl depoları inşa etmeye ve kooperatiflerin, tacirlerle pazarlık gücü elde edebilmeleri amacıyla kendi depolarını yaptırmaya başlamaları ile sistem iyice gelişme göstermiştir.

1916 yılında ABD Depoculuk Kanunu ve ilgili devlet eylemleri ile lisanslı depoculuk sistemine ilişkin düzenlemeler yapılmış ve bunların devletten lisans almaları zorunlu hale getirilmiştir (Hasnain ve diğerleri, 2014:6). Böylece çiftçilerin ürünlerini depolayabileceği ve karşılığında elde ettikleri kıymetli evrak ile finansmanlarını sağlayacakları ve ticaret yapabilecekleri sistem, Kanun kapsamında düzenlenmiştir. Bu makbuzların yasal altyapısının oluşturulması ile birlikte depo makbuzu finansmanı kullanımında artışlar görülmeye başlanmıştır. Ülkede elektronik depo makbuzu uygulamasına 1995 yılında ilk olarak pamuk depolarında kâğıt maliyetlerinin ve sahtecilik olaylarını azaltması amacıyla geçilmiştir.

Ülkede faaliyet gösteren lisanslı depoların sigorta, sermaye ve likidite yeterliliği, yönetim kaliteleri ile bir takım fiziksel kriterleri sağlamaları ve bu kriterleri faaliyet süreleri boyunca devam ettirmeleri gerekmektedir. Bazı eyaletlerde lisanslı depoların katkısı ile kurulan tazmin fonu bulunmaktadır.

Ülkede hububat, çeltik, pamuk, şeker gibi ürünlerin depolandığı 9.000'den fazla ve yaklaşık 100 milyon ton kapasiteli lisanslı depo olduğu bilinmektedir. Amerika Birleşik Devletlerinde faaliyet gösteren ve 1933 yılında kurulan Commodity Credit Corporation (CCC) sayesinde lisanslı depolara teslim edilen ürün bedelinin belirli bir değerine kadar piyasa faizinin altında bir oran ile çiftçiye kredi sağlanmaktadır. Ayrıca rehne konu ürün fiyatının hasat sonrasında düşmesi durumunda ürün kamu kurumu olan CCC'ye satılmakta ve çiftçi fiyat düşüşlerinden zarar görmemektedir (ZMO, 2006). Bahsedilen uygulamada devlet tarafından herhangi bir depoculuk hizmeti sunulmamakta, ürünler tamamıyla lisanslı depolar tarafından depolanmaktadır.

Amerika’da Newyork, Chicago, Minneapolis, Kansas vb. eyaletlerde olmak üzere 12 tane vadeli işlemler ürün borsası bulunmaktadır. Söz konusu borsalarda daha çok vadeli işlemler yapılmakta olup, spot piyasa işlemleri hacmi çok düşüktür.

ABD Tarım Bakanlığı (USDA, United States Department of Agriculture), Çiftlik Hizmetleri Ajansı (Farm Services Agency) tarafından yürütülen depo makbuzu sistemi ile serbest piyasa koşullarının sağlanmasının yanı sıra ülke tarım politikasına yön verilmektedir. Bunun yanı sıra piyasa işleyişi tamamıyla serbest piyasa koşullarına bırakılmamakta, fiyatların dengelenmesi ve çiftçilere uygun koşullarda finansmanın sağlanması amacıyla, CCC vasıtasıyla ürün alımında bulunmaktadır. Söz konusu kuruluşun yanı sıra özel finansal kuruluşlar tarafında da makbuz senedi karşılığında mudiye kredi kullanılmaktadır.

Bilindiği üzere, Avrupa Birliğine üye ülkeler tarafından uygulanan tarım politikaları, 1962’de yürürlüğe giren Ortak Tarım Politikası (CAP) kapsamında yürütülmektedir. Bu politikalar ile tarım piyasalarında istikrarının sağlanması, verimliliğin artırılması, teknik gelişmenin teşvik edilmesi, ürün arzının düzenli hale getirilmesi ve çiftçilerin gelirlerinde gözlemlenen dalgalanmanın bertaraf edilmesi ile çiftçilerin gelirlerinin yükseltilmesi, çiftçilerin ve tüketicilerin korunması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda, tarım ürünlerine fiyat destekleri ve müdahale alımları, korumacı politikalar, ihracat teşvikleri ve ithalat kotaları gibi piyasa araçları devreye sokulmuş ve üreticiler dünya fiyat seviyelerinin üzerinde garantili fiyatlar ile desteklenmektedir.

Avrupa Birliği ülkelerinde yer alan hükümet destekleme fiyatları ve alımları sayesinde tarım ürünlerinin depolanmasında beklenen karlılıklar düşmekte ve üreticiler tarafından ürünlerin depolanmasına gerek duyulmamaktadır. Bu durum AB ülkelerinde depo makbuzu uygulamalarına fazla rastlanılmamasına ve bu ülkelerde borsa sisteminin etkin olmamasına neden olmaktadır (ZMO, 2006).

Güney Africa (Coulter, 2009:15)’da, lisanslı depoculuk sistemi sayesinde tarım ürünleri piyasasının devlet kontrolünden liberal yapıya dönüşümü sağlanmıştır. 1990’lı yılların başında devlet kontrollü pazar sisteminin terk edilmesi ve depo makbuzu sistemine geçilebilmesi amacıyla çalışmalar yapılmış ve bu kapsamda silo

sertifikası (SCs) uygulamaları başlatılmıştır. Söz konusu uygulamada ürününü depoya getiren üreticiye ürünün bulunduğu yeri, miktarını ve sınıfını gösteren silo sertifikaları düzenlemekte ve bu sertifikalar ürünlerin ticaretinde ve bankadan finansman sağlanmasında kullanılmaktadır.

Güney Afrika'da ülkenin vadeli işlemler borsası olan South African Future Exchange (SAFEX) depo makbuzu sisteminin ayrılmaz bir parçasıdır (Varangis ve Larson,1996:125). Bu borsada tarım ürünlerine dayalı türev kontratlar işlem görmekte olup, tarımla uğraşan kesim vadeli işlem sözleşmeleri ve opsiyon gibi ürünlerle gelecekte oluşabilecek fiyat risklerine karşı kendini korumaktadır. Güney Afrika'da depo makbuz kanunu olmadığı için sistem sözleşme hukukuna göre yürütülmektedir. Ayrıca ülkede elektronik silo sertifikaları sistemi geliştirilmiş olup, bu sistem ile ürün senetlerinin online kaydı yapılmaktadır.

Diğer Afrika ülkelerinde de bu sistemin kurulmasına ve yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir.

Bulgaristan (Hasnain ve diğerleri, 2014:7) lisanslı depoculuk sisteminin tüm yönleri ile uygulandığı birkaç ülkeden biridir. Sistem ülkede, 29 Temmuz 1998 tarihinde Meclislerinden tarım pazarlaması ve depolaması ile ilgili yeni bir kanunun geçmesi ile başlatılmıştır. Yasada 2 tür depo işletmesi öngörülmektedir ve bunlar kamu depoları ile tahıl depolama tesisleridir. Lisanslı tahıl depo işletmeleri tazmin fonuna katılamamakta ve makbuz senedi ihraç edememektedir. Bunlar yalnızca depolama hizmeti verebilmekte ve depolama riskleri mudi tarafından kabul edilmektedir. Kamu lisanslı depoların sahibi ana faaliyetleri tahıl depolamak ve makbuz senetleri ihraç etmek olan tüccarlardır. Bu şirketler anonim veya limited şirket şeklinde kurulabilmektedir. Bunların makbuz senedi çıkarabilmeleri için kanun ile belirlenmiş standart ve şartları sağlamaları gerekmekte olup, bunlar ürün güvenliğini garantilemek amacıyla tazmin fonuna katılmak zorundadırlar.

Bulgaristan'da özel bir ajans niteliğinde olan Tarım Bakanlığı bünyesinde kurulan Ulusal Tahıl Servisi'nin görevi lisanslama aşamasında depolara önerilerde bulunmak, lisans sürecini kontrol etmek, kamu lisanslı depo kaydını tutmak; lisanslı depoların finansal, operasyonel ve teknik durumları ile depolanan ürünlerin kalite ve

miktarının kontrolünü periyodik olarak yapmak, basılı depo makbuzlarının emirlerini toplamaktadır.

Ülkede 1998 yılında kurulan lisanslı depoculuk sistemi, kurulduğu ilk on yıldaki kadar günümüzde geniş bir kullanım alanına sahip değildir. Bunun esas nedeninin Bulgaristan'ın AB - Ortak Tarım Politikasına (EU CAP) katılması ve bu yolla finansman ve doğrudan üretim sübvansiyonlarına daha kolay ulaşabilmesidir.

Tarım ürünleri piyasalarının liberalleştirilmesi amacıyla Avrupa Yatırım ve Kalkınma Bankası (EBRD) ve Dünya Bankası (World Bank) gibi yardım kuruluşlarının desteği ile söz konusu sistem diğer ülkelerde de geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bu kapsamda, son 15 yıldır söz konusu kurumlar tarafından depo makbuzu sisteminin geliştirmekte olan ülkeler nezdinde de uygulanabilmesine yönelik destekler verilmektedir.

Türkiye lisanslı depoculuk sistemi ile tarım ürünleri piyasasının geliştirilmesi ve liberalleştirilmesi amacıyla Dünya Bankası tarafından desteklenen “Ürün Borsalarını Geliştirme Projesi” kapsamında tanışmıştır (ZMO, 2006). 1998 yılında başlatılan Proje ile ürün borsalarının modernizasyonu ve tarım ürünleri ticaretinin yapıldığı piyasaların ve finansal kurumların geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu proje kapsamında lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sisteminin ülkemizde de oluşturulabilmesine yönelik ABD ve Bulgaristan'a ziyaretlerde bulunulmuş ve buralarda depo makbuzu sistemi Proje kapsamında incelenmiştir.

2.4.1. Lisanslı Depoculuk ve Ürün İhtisas Borsacılığı Sisteminin Mevzuat Alt Yapısı

Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanun Tasarısının, Başbakanlığın 21.05.2014 tarih ve B.02.0.KKG.0.10/101-665/2446 sayılı resmi yazısı ile meclise sunulması ve söz konusu tasarının 10/02/2005 tarihinde kabul edilerek 17/02/2005 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanması ile Türkiye'de lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sisteminin temelleri atılmıştır.

5300 sayılı Tarım Ürünler Lisanslı Depoculuk Kanunu'nun gerekçeleri (TBMM,2004);

1- Hasat dönemlerinde tarım ürünlerindeki arz yığılması nedeniyle oluşan fiyat düşüşlerinin önlenmesinde ve piyasanın dengelenmesinde,

2- Özellikle finansman sıkıntısı çeken küçük çiftçiler ile ürün sahiplerinin, lisanslı depolara verdikleri ürünleri karşılığında aldıkları senetler aracılığıyla bankalardan kredi ve finansman sağlamalarında,

3- Tarım ürünleri ticaretinin herkesçe kabul gören standartları belirlenmiş ürünler üzerinden yapılmasında, kaliteli üretime yönelmede, güvenli bir piyasa oluşturulmasında,

4- Tarım ürünleri ticaretinin kayıt altına alınmasında,

5- Ülkemizde halihazırda uygulanmakta olan tarım reformunun başarılmasında ve tarım ürünleri ticaretinde özel sektör katılımının artırılmasında,

6- Devlet müdahaleleri ile Devlet destekleme alımları yoluyla yapılan yüksek harcamalardan önemli tasarruf sağlanmasında, serbest piyasa ve fiyat oluşumunu bozan müdahalelerden uzaklaşılmasında,

7- Tarım ürünleri üreticileri açısından kolay pazarlanabilen, iyi muhafaza edilen ve nakliye masrafları en aza indirilmiş bir sistemle istikrarlı ve daha yüksek bir gelir seviyesi elde edilmesinde,

8- Yatırımcılar için dövize, altına, hisse senedine, faize ve benzerlerine alternatif yeni bir yatırım aracı sağlanmasında,

9- Ürün ticareti ile uğraşan tacir ve sanayicilerimizce, kalitesi bilimsel kriterlere göre belirlenmiş ve fiyat istikrarı sağlanmış ürünlerin kolayca temininde,

10- Tarım ürünlerinin, fizikî mal ve numune gösterilmesine ve teslimine gerek olmaksızın makbuz senetleri ve elektronik makbuz senetleri aracılığıyla elektronik ticaretinin yapılmasında,

11- Standardı belirlenmiş ürün ve lisanslı depo sistemiyle tarım ürünlerinde vadeli ve opsiyon piyasalarına geçişte,

12- Ürün depolanması, bankacılık ve sigorta sektörü açısından yeni iş alanları yaratılmasında,

13- Ülkemizin içinde veya yakınında bulunduğu Orta Doğu, Balkanlar, Türkî Cumhuriyetler ve Asya coğrafyasındaki tarım ürünleri ticaretinde çok önemli rol üstlenmesinde ve pay sahibi olmasında

katkı sağlanması ve yasal zemin oluşturulmasıdır.

Söz konusu gerekçelerle hazırlanan ve 10 Şubat 2005 tarihinde kabul edilen 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu ile tarım ürünleri ticaretini kolaylaştırmak, depolanması için yaygın bir sistem oluşturmak, ürün sahiplerinin mallarının emniyetini sağlamak ve kalitesini korumak, ürünlerin sınıf ve derecelerinin yetkili sınıflandırıcılar tarafından saptanmasını sağlamak, tarım ürünleri lisanslı depo işleticilerinin kişiler arasında ayırım yapmaksızın tarım ürünlerini kabul etmelerini temin etmek, ürünlerin mülkiyetini temsil eden ve finansmanını, satışını ve teslimini sağlayan ürün senedi çıkartmak ve standartları belirlenmiş tarım ürünlerinin ticaretini geliştirmek üzere, tarım ürünleri lisanslı depoculuk sisteminin kuruluş, işleyiş ve denetimine ilişkin usul ve esaslar düzenlenmektedir. Söz konusu Sistem'in uygulamasına yönelik olarak çıkarılan diğer düzenlemeler aşağıdaki şekildedir;

➤ 12/04/2013 tarihli ve 28616 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren *Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Yönetmeliği* ile lisanslı depoculuğa konu tarım ürünlerinin standartlarının belirlenerek emniyetli ve sağlıklı koşullarda depolanmasını ve ürün senetleri vasıtasıyla ticaretinin kolaylaştırılmasının sağlanması amaçlanmaktadır.

➤ 08/10/2005 tarih ve 25960 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren *Yetkili Sınıflandırıcıların Lisans Alma, Faaliyet ve Denetimi Hakkında Yönetmelik* ile lisanslı depolarında muhafaza edilecek tarım ürünlerinin analizini yapmak, standartlara uygun olarak sınıflandırmak ve bu durumu belgelendirmek üzere, yetkili sınıflandırıcı olarak gerçek ve tüzel kişiler tarafından laboratuvarların lisans almalarına, faaliyet ve denetimlerine ilişkin usul ve esaslar ile buralarda çalıştırılacak personelin haiz olacağı şartlar düzenlenmektedir.

➤ 12/11/2011 tarih ve 28110 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren *Elektronik Ürün Senedi Yönetmeliği* lisanslı depo işletmelerince bu Yönetmelik hükümlerine uygun olarak elektronik ortamda oluşturulan elektronik ürün senetlerinin kayden izlenmesi, devredilmesi, değiştirilmesi, iptali ve güvenliği ile elektronik ürün senedine yönelik diğer işlemlere ilişkin usul ve esasları düzenlemek amacıyla çıkarılmıştır.

➤ 21/12/2005 tarih ve 26030 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren *Lisanslı Depoculuk Tazmin Fonu Yönetmeliği*’nde lisanslı depo işletmesinin, 10/2/2005 tarihli ve 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu ve mudilerle yapacağı sözleşmede öngörülen yükümlülüklerini yerine getirmemesinden dolayı ortaya çıkan mudi zararlarını tazmin etmek ve ilgili yönetmelikler çerçevesinde verilen diğer görevleri yerine getirmekle görevli ve yetkili kılınan tüzel kişiliği haiz Lisanslı Depoculuk Tazmin Fonuna ilişkin usul ve esaslar düzenlenmektedir.

Söz konusu Yönetmeliklerin yanı sıra lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sistemi kapsamında depolanabilen ürünlerin muhafazasına ilişkin teknik hususların düzenlendiği ürün tebliğleri aşağıda sıralanmaktadır;

- Hububat, Baklagiller ve Yağlı Tohumlar Lisanslı Depo Tebliği,
- Pamuk Lisanslı Depo Tebliği,
- Fındık Lisanslı Depo Tebliği,
- Zeytin Lisanslı Depo Tebliği,
- Zeytinyağı Lisanslı Depo Tebliği,

➤ Kuru Kayısı Lisanslı Depo Tebliği.

Bunun yanı sıra, lisanslı depoculuğun ayrılmaz bir parçası olan ürün ihtisas borsacılığına ilişkin hükümlere 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu'nun 53 üncü maddesinde yer verilmiştir.

Ürün ihtisas borsacılığına ilişkin diğer düzenlemeler şu şekildedir;

➤ 09/03/2005 tarih ve 25750 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren *Ürün İhtisas Borsalarının Kuruluş, İşleyiş ve Denetim Usul ve Esasları Hakkında Genel Yönetmelik* ile yürürlükteki standartlara göre tasnif edilmiş ürünlerin gerek fiziki, gerekse ürünü temsilen lisanslı depo işletmelerince çıkarılan ürün senetleri ile alivre sözleşmelerin ticaretini güven, serbest rekabet ve istikrar içinde yürütmek üzere, ürün ihtisas borsalarının kuruluş, organizasyon, sermaye ve ortaklık yapısı vb. gibi hususlara ilişkin usul ve esasları düzenlenmiştir.

➤ 08/01/2005 tarih ve 25694 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren *Ticaret Borsaları ile Ürün İhtisas Borsalarında Alivre ve Vadeli Alım Satım Yönetmeliği* ile ticaret borsaları ile ürün ihtisas borsalarında işlem görececek alivre ve vadeli alım satım işlemlerinin usul ve esaslar düzenlenmiştir.

2.4.2. Sistem'in Türkiye'de İşleyişi

Önceki kısımda da ifade edildiği üzere lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sistemi, 5300 sayılı ve 5174 sayılı Kanunlar ile bu Kanunlara istinaden çıkarılan ikincil mevzuat hükümleri kapsamında yürütülmektedir.

Lisanslı depoculuk faaliyetinde bulunmak isteyen işletmenin öncelikli olarak Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'ndan alacağı izin ile anonim şirket şeklinde kurulması ve şirketin kuruluşta 1 milyon TL den az olmamak üzere ödenmiş sermayeye sahip olması gerekmektedir.

Ayrıca, Bakanlıktan kuruluş izni alınabilmesi için ilgili Yönetmelikte belirtilen belgeler Bakanlığa ibraz edilmektedir.

Kuruluş izni alan şirketin faaliyet gösterebilmesi için, şirket kuruluşu gerçekleştirildikten sonra 1 yıl içinde faaliyet izni almak üzere Bakanlığa başvuruda bulunması gerekmektedir. Söz konusu süre, gerektiğinde Bakanlık tarafından en fazla bir yıl daha uzatılabilmektedir.

Lisanslı depo şirketine faaliyet izni verilebilmesi için aranılan şartlar ve istenilen belgeler Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Yönetmeliğinin 7 ve 8 inci maddesinde belirtilmektedir.

Bakanlık tarafından yapılacak değerlendirme sonucu şirket depolarının, ürünlerin depolanması için uygun olmadığı ya da Kanun ve ilgili Yönetmeliklerde öngörülen şartların yerine getirilmediğinin tespiti halinde lisans talebi reddedilmektedir.

Kanun ve ilgili mevzuatta belirtilen şartları sağlayan ve istenilen belgeleri Bakanlığa sunan işletmelere 2 yıl süre ile faaliyet göstermek üzere lisans verilmektedir.

Sistem’de, ürün depoya kabul edilmeden önce mutlaka analizinin yapılması gerekmektedir. Bu amaçla yetkilendirilen yetkili sınıflandırıcılar tarafından yapılan analiz sonucu ürünlerin kalite ve kriterleri belirlenmekte ve söz konusu kriterlere uygun olarak aynı cins, sınıf ve dereceye sahip ürünler birlikte depolanmaktadır.

Bakanlıktan alınan lisans kapsamında faaliyet gösteren lisanslı depo işletmeleri tarafından kabul edilen ürünleri temsilen Kanununun 15 inci maddesi hükümleri doğrultusunda ürün senedi düzenlenmektedir.

Lisanslı depolar tarafından düzenlenen ürün senetlerinde, ürünün yetkili sınıflandırıcılar vasıtasıyla belirlenen cinsi, sınıf ve kalitesi ile miktarı vb. bilgiler yer almaktadır. Ürün senedi ürünün aynı miktar, cins, sınıf ve kalitede mudiye geri verilmesini garantilemekte olup, ürünün lisanslı depolara teslimi satış değil vedia anlamındadır.

Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanununun 22 nci maddesinde ürün senetlerinin güven içinde ticaretinin ve takibinin yapılabilmesini teminen lisanslı depo işletmesi ile borsa arasında sözleşme yapılacağı hüküm altına alınmıştır.

Yukarıda anlatılanlara ek olarak Sistem’de sigorta ve teminat mekanizmaları bulunmaktadır.

Lisanslı depo işletmeleri, Kanununun 6 ncı maddesi hükmü gereğince, lisans koşulu olarak işletme tesisleri ve lisanslı depoculuk faaliyeti kapsamında depoladığı ürünler için Yönetmelikte belirlenen rizikolara karşı sigorta yaptırmak ve yine aynı Kanununun 5 inci maddesi hükmü gereğince lisanslı depo işletmek üzere lisans almak için müracaat edenler, depo kapasitesinin ürün rayiç bedelinin %15’inden az olmamak üzere Bakanlıkça belirlenen tutarda lisanslı depo teminatı vermek zorundadır.

Lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sistemi kapsamında faaliyet gösteren kuruluşlar ve Sistem’in tüm işleyişi Şekil 1’de özetlenmektedir. Sistem kısaca şu şekilde işlemektedir;

1- Lisanslı depolarda depolanmak üzere getirilen ürünlerin analizi, ürünler depolara kabul edilmeden önce yetkili sınıflandırıcılar tarafından yapılmaktadır.

2- Yapılan analiz sonucunda belirlenen kalite ve standarttaki ürünü temsil eden ürün senedi EKK sistemi üzerinden oluşturulmakta ve ürün depoya kabul edilmektedir. Ürünler lisanslı depolarda sigortalı ve teminatlı olarak depolanmaktadır. Ürünlerini lisanslı depoya teslim eden veya lisanslı depo işletmesince düzenlenen ürün senedini mevzuata uygun olarak elinde bulunduran gerçek ve tüzel kişiye mudi denilmektedir.

3- Mudi sahip olduğu ürün senedini borsa aracılığı ile satabilmekte veya rehin göstererek bankalardan kredi temin edebilmektedir.

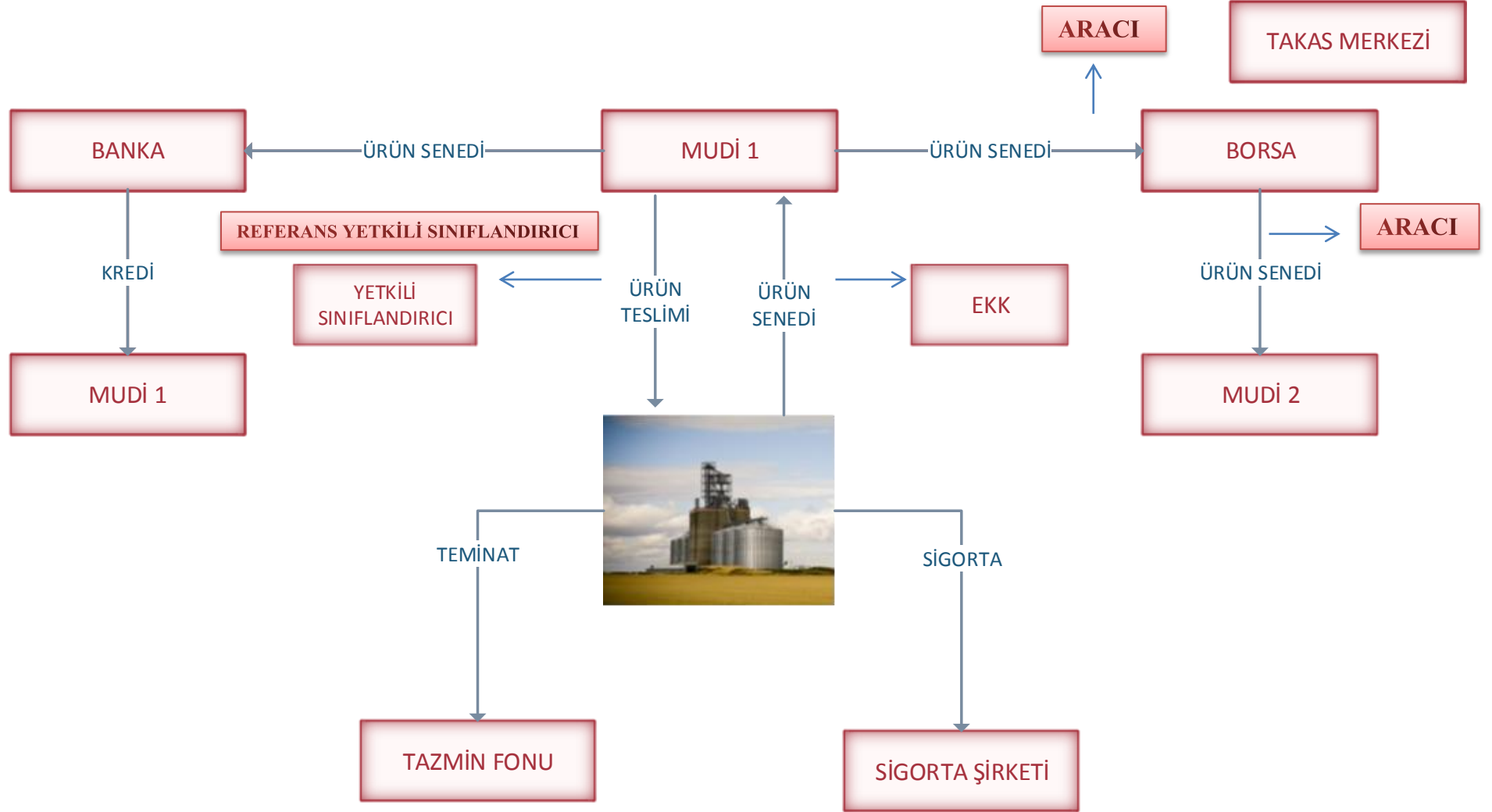
4- Elektronik ürün senedi alım satımları borsalarda, borsa ajanları tarafından yapılmaktadır. Bunun yanı sıra, alıcı ve satıcı hesapları arası ELÜS

virmanı EKK sisteminde, nakit virmanı ise Takasbank'ta gerçekleştirilerek alım satım işlemi sonuçlanmaktadır.

5- Mudiler istedikleri zaman ürün senedinde yer alan miktar ve kalitedeki ürünlerini lisanslı depodan geri alabilmektedir. Ürünlerin son depolama tarihinden önce ürünün lisanslı depodan çekilmesi gerekmektedir.

Sistem'in işleyişinin daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sistemi aktörleri ve görevleri detaylı biçimde ele alınmaktadır.

Şekil 1- Lisanslı Depoculuk ve Ürün İhtisas Borsacılığı Sistemi İşleyişi



2.4.2.1. Sistem’de Yer Alan Kurum ve Kuruluşlar

2.4.2.1.1. Lisanslı Depolar

5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanununun tanımlar başlıklı 3 üncü maddesinde lisanslı depo ve lisanslı depo işletmesi/işleticisi tanımı yapılmaktadır. Bu madde ile lisanslı depo, Kanun kapsamında tarım ürünlerinin sağlıklı koşullarda muhafaza ve ticari amaçla depolanması hizmetlerini sağlayan tesisler; lisanslı depo işletmesi/işleticisi, tarım ürünlerinin depolanmasıyla iştial eden ve bu kanun kapsamında geçerli bir lisans belgesine sahip anonim şirket olarak tanımlanmaktadır.

Daha önceki bölümde bahsedildiği üzere lisanslı depo işletmeleri Bakanlıktan alınan faaliyet izni kapsamında faaliyet gösterebilmektedir.

Lisanslı depoculuk faaliyetinde bulunan depoların, ürün tebliğlerinde belirtilen süreler boyunca ürünün hiçbir kalite ve miktar kaybına uğramadan depolanabilmesine yönelik teknik altyapıya sahip olmaları gerekmektedir.

Depo ve diğer tesislerin, Kanun ve ikincil düzenlemelerde belirtilen teknik özelliklere sahip olup olmadığı, işletmede kullanılan makine ve cihazların faaliyeti sürdürmek için yeterli olup olmadığı, lisanslı depoculuk faaliyetlerine ilişkin oluşturulması gereken bilgi işlem altyapısının sağlanıp sağlanmadığı, iş süreçlerinin aksamaması için yeterli sayı ve nitelikte personelin mevcut olup olmadığı vb. hususlara ilişkin incelemeler, Yönetmeliğin 10 uncu maddesi uyarınca oluşturulan teknik ve uzman kişilerin yer aldığı İnceleme Komisyonu tarafından yapılmaktadır.

2.4.2.1.2. Yetkili Sınıflandırıcılar

5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu kapsamında depolanacak tarım ürünlerinin analizini yapma, nitelik ve özelliklerini belirleme, standartlara uygun olarak sınıflandırma ve bu durumu belgelendirme gibi iş ve işlemler yetkili sınıflandırıcılar tarafından yürütülmektedir.

Yetkili sınıflandırıcıların lisans almalarına, faaliyet ve denetimlerine ilişkin usul ve esaslar 5300 sayılı Kanununun 12 nci maddesine dayanılarak hazırlanan Yetkili Sınıflandırıcıların Lisans Alma, Faaliyet ve Denetimi Hakkında Yönetmelik ile düzenlenmektedir.

Bu kapsamda, yetkili sınıflandırıcıların faaliyet izni alabilmeleri için Yönetmelikte belirtilen şartları yerine getirmeleri ve Bakanlık tarafından istenilen belgeleri sunmaları gerekmektedir. Bununla birlikte yetkili sınıflandırıcılık faaliyetinde bulunmayı talep eden laboratuvar ve diğer tesisleri; Kanun ve bu Yönetmelik hükümleri ile teknik yeterlilik bakımından Bakanlık tarafından oluşturulan bir Komisyonca veya Bakanlığın talebi ile ilgili referans yetkili sınıflandırıcı ve/veya Türk Akreditasyon Kurumu ya da uygun göreceği başka bir kuruluşça yerinde incelenmektedir.

Ürünler lisanslı depolara kabul edilmeden önce yetkili sınıflandırıcılar tarafından ürünlerin analizi yapılmaktadır. Yetkili sınıflandırıcılarca yapılan analiz sonucunda belirlenen kalite ve standarttaki ürünü temsil eden ürün senedi düzenlenmekte ve ürün depoya kabul edilmektedir.

Lisanslı depo, ürün senetlerindeki kriterleri taşıyan ürünün teslimi ile sorumludur. Bu sebeple, ürün kabullerinde, muhafazasında ve tesliminde tarafların herhangi bir hak kaybına uğramaması, Sistem'e duyulan güvenin zedelenmemesi açısından yetkili sınıflandırıcılarca yapılan analizlerin güvenilirliği büyük önem taşımaktadır.

Bu kapsamda, ilgili Yönetmeliğin 48 inci maddesi hükümleri gereği yılda en az 2 kez olmaz üzere yetkili sınıflandırıcılar tarafından yapılan analizlerin gerçekliği ve kesinliğinden emin olmak amacıyla, bunların analiz cihazlarını kontrole tabi tutmak referans yetkili sınıflandırıcıların görev ve yetkisi arasında bulunmaktadır.

2.4.2.1.3. Referans Yetkili Sınıflandırıcılar

5300 sayılı Kanununun 12 nci maddesine dayanılarak hazırlanan Yetkili Sınıflandırıcıların Lisans Alma, Faaliyet ve Denetimi Hakkında Yönetmeliğinin

tanımlar başlıklı 4 üncü maddesinde referans yetkili sınıflandırıcı; görev alanındaki yetkili sınıflandırıcıların kalibrasyon, uygunluk kontrol ve denetimini yürüten, ürün analiz yöntemlerinin geliştirilmesi ve standardizasyonunun sağlanması için ulusal ve uluslararası bilimsel kuruluşlar ile çalışma yapan, eğitim veren, şahit numuneler ile itiraz ve anlaşmazlıklarda istem üzerine veya Bakanlıkça görevlendirildiğinde tarım ürünlerini analiz eden ve görüş veren, analiz metotları konusunda TS EN ISO IEC 17025 "Deney ve Kalibrasyon Laboratuvarlarının Yeterliliği için Genel Şartlar" standardına göre Türk Akreditasyon Kurumunca-TURKAK akredite edilmiş bulunan kamu veya özel laboratuvarları işleten ve Bakanlıktan lisans alan gerçek veya kamu ve özel tüzel kişiler olarak tanımlanmaktadır.

Referans yetkili sınıflandırıcıların ilgili Yönetmeliğin 48 inci maddesi kapsamında belirlenen görevleri şu şekildedir;

Yetkili sınıflandırıcılara lisans verilmesi sürecindeki görevleri; Bakanlıkça görevlendirilmeleri durumunda yetkili sınıflandırıcı lisansı almak üzere başvuruda bulunanların laboratuvarlarını, bu Yönetmelik ve ilgili standartlara ve kriterlere göre incelemek, değerlendirmesini yapmak ve buna ilişkin rapor düzenleyerek Bakanlığa sunmak.

İtiraz ve anlaşmazlık durumlarındaki görevleri; İtiraz ve anlaşmazlıklarda, Bakanlıkça görevlendirilmiş ise veya tarafların tercihi üzerine, tarım ürünlerini analiz etmek ve görüş vermek.

Yetkili sınıflandırıcıların ve cihazlarının denetimine ilişkin görevleri; Yılda en az iki kere yetkili sınıflandırıcıların analiz cihazlarını kalibrasyon kontrolüne tabi tutmak, Bakanlıktan lisans alan yetkili sınıflandırıcıları, sınıflandırıcıların cihaz ve ekipmanlarının doğru analiz sonuçlarını üretip üretmediği, analiz yöntemleri ile diğer laboratuvar faaliyetleri hususunda gerekli uygunluk kontrol ve denetimlerini belli zaman aralıklarıyla yapmak, tolerans sınırları dışındaki ölçümlerle karşılaştığında, gerekli düzeltme ve diğer işlemleri yapmayı yetkili sınıflandırıcıdan talep etmek ve bunu ivedilikle Bakanlığa bildirmek.

Yetkili sınıflandırıcıların mevcut kapasitesinin geliştirilmesine yönelik görevleri; Görev alanı kapsamındaki yetkili sınıflandırıcılar arasında işbirliği, uyum ve koordinasyonu sağlamak, onların mümkün olduğunca aynı ya da benzer analiz yöntemleri ile analiz cihaz ve ekipmanlarını kullanmalarını, laboratuvar koşullarını oluşturmalarını teşvik etmek ve önermek.

Ürün analizi hususunda araştırma, geliştirme ve işbirliği faaliyetlerine ilişkin görevleri; Ürün analiz yöntemlerinin geliştirilmesi ve standardizasyonunun sağlanması ile kalite bilincinin artırılması faaliyetlerinde bulunmak, görev alanına giren konularda, eğitim, araştırma ve yayın faaliyetlerinde bulunmak, ulusal veya uluslararası, bölgesel ve diğer ülkelerin bilimsel ve benzer faaliyetleri yürüten kuruluşları ile ilişkiler kurmak, işbirliğinde bulunmak ve ortak çalışmalar yürütmek.

2.4.2.1.4.Ürün İhtisas Borsası ve Ticaret Borsaları

Ürünlerin depoya getirilmesi ile başlayan Sistem; ürünlerin analizi, depolanması, ürün senedinin oluşması, ürün senedinin el değiştirmesi, ürün senedinin teminat olarak kullanılması, ürünün depodan çıkarılarak ürün senedinin iptal edilmesi süreçlerinin tümü ile birlikte bir bütünü oluşturmaktadır.

Bu sebeple, lisanslı depoya yerleştirilen ürünlerin ticaretinin ürün senetleri ile yapılabilmesi amacıyla bu senetlerin işlem gördüğü platformların Sistem'de var olması gerekmektedir.

Söz konusu işlemlerin gerçekleştirilmesi amacıyla ürün ihtisas borsalarının kurulması öngörülmekte olup, buna ilişkin düzenlemelere 18/5/2004 tarihli ve 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanununun 53 üncü maddesinde yer verilmektedir.

Söz konusu maddede ürün ihtisas borsası; ekonomik gereklilikler gözetilerek güven, serbest rekabet ve istikrar içinde, kotasyonundaki bir veya birden çok ürünün arz ve talebini buluşturan; yürürlükteki ürün standartlarına göre tasnif edilmiş ürünlerin, kendilerince organize edilen fiziki veya elektronik mekânlarda alım satımına aracılık eden; ürünlerin gerek fiziki, gerekse ürünü temsilen lisanslı depo

işletmelerince çıkarılan ürün senetleri ve alivre sözleşmelerin ticaretini yürütebilen; işlemlere ilişkin güvenilir kayıt ve saklama imknları bulunan; oluşan fiyatları, ürettiği bilgileri, diğer benzer ve alternatif piyasaları izleyebilecek ve duyurabilecek bilgi işlem, teknik ve elektronik donanım, kurumsal ve mali altyapıya sahip olan; faaliyet alanı ulusal veya uluslararası olabilen anonim şirket olarak tanımlanmaktadır.

Aynı maddede ürün ihtisas borsasının Bakanlık ve Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)'nun teklifi zerine, Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulacağı, böyle bir borsanın kuruluşu gerçekleşinceye kadar ürün senedi ticaretinin teknik, kurumsal ve mali alt yapısının yeterliliği Bakanlık tarafından tespit edilen ticaret borsalarında yapılacağı hüküm altına alınmıştır.

rn senetlerinin ticareti ve takibinin güvenli bir şekilde yapılmasını sağlamak ve her iki tarafın görev, yetki ve yükümlülüklerini düzenlemek amacıyla lisanslı depo ve borsa arasında bir sözleşme yapılması gerekliliği Tarım rnleri Lisanslı Depoculuk Yönetmeliği 14 nc maddesi ile hüküm altına alınmıştır.

Söz konusu sözleşme gereği her iki tarafta ürün senetlerinin güven içinde ticaretinin ve takibinin yapılabilmesini teminen gerekli bilgi işlem alt yapısını oluşturmakla yükümlü bulunmaktadır.

Ayrıca, rn senetlerinin hareketlerinin kontrolünün yanı sıra lisanslı depo kayıtları ile kendi kayıtlarını karşılaştırarak lisanslı depolardaki ürünlerin incelemesini gerektiğinde her zaman veya üçer aylık dönemleri geçmemek üzere Bakanlıkça uygun görülecek srelerde yapmak borsaların görevleri arasında bulunmaktadır.

Ticaret Borsaları, 5174 sayılı Kanunun 28 inci maddesinde; bu Kanunda yazılı esaslar çerçevesinde borsaya dahil maddelerin alım satımı ve borsada oluşan fiyatların tespit, tescil ve ilanı işleriyle meşgul olmak üzere kamu tüzel kişiliğine sahip kurumlar olarak tanımlanmaktadır.

Daha öncede belirtildiği üzere ürün ihtisas borsası faaliyete geçinceye kadar, 5300 sayılı Kanun, 5174 sayılı Kanun ve ilgili Yönetmeliklerde belirtilen, ürün senetlerine ilişkin iş ve işlemler Bakanlık tarafından ürün senetlerinin alım satımı konusunda yetkilendirilen ticaret borsalarınca yürütülmektedir.

Bu görevi yürütmek üzere Bakanlığa başvuran ticaret borsaları nezdinde gerçekleştirilen inceleme sonucu borsanın mali ve kurumsal yapısı ile teknik altyapısının ürün senetlerine ilişkin iş ve işlemlerin gerçekleştirilebilmesi için yeterli olduğu anlaşılan ticaret borsaları ürün senetlerinin ticaretini yürütmek üzere yetkilendirilmektedir.

2.4.2.1.5. Elektronik Kayıt Kuruluşu

5300 sayılı Kanununun tanımlar başlıklı 3 üncü maddesinde ürün senedi, ürünlerin mülkiyetini temsil ve rehnini temin eden, lisanslı depo işleticisince nama veya emre düzenlenmiş, teminat olarak verilebilen, ciro edilebilen veya edilemeyen ve bu Kanunda öngörülmeleyen durumlarda 13/1/2011 tarihli ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda düzenlenen makbuz senedi hükümlerine tâbi olan kıymetli evrak olarak tanımlanmaktadır.

2011 yılında ilk lisanslı depo işletmesinin lisans alması ile fiilen uygulamaya geçen Sistem'de ürünleri temsil eden ürün senetlerinin basılı olarak ihraç edilmesi usulü benimsenmiştir.

Önümüzdeki süreçte kuruluş izni ve lisans alan depoların sayısının artması ve Sistem'in kullanımının yaygınlaşması ile lisanslı depolar tarafından ürünleri temsilen düzenlenen basılı ürün senetlerinin sayısında da artış olması öngörülmektedir.

Ancak, basılı ürün senetlerinin ihracında senet basma zorunluluğunun hem zaman bakımından hem de maddi bakımdan maliyetli bir işlem olması ve basılı ürün senetlerinin çalınma, yırtılma, sahtecilik gibi risklere maruz kalabilmesi nedenleriyle bu senetlerin elektronik ortamda oluşturulmasının daha güvenli bir mekanizma kurulması açısından zorunlu olduğu düşünülmektedir (Yayla,2014) .

5300 sayılı Kanunun 15. maddesinde ürün senetlerinin basılı ürün senedi hükmünde olmak üzere elektronik ortamda da oluşturulabileceğine yönelik düzenlemeler yer almaktadır.

Bu itibarla, basılı ürün senedi hükmünde olmak üzere depolamak amacıyla teslim ve kabul edilen ürünler için lisanslı depo işletmelerince elektronik ortamda oluşturulan elektronik ürün senetlerinin kayden izlenmesi, devredilmesi, değiştirilmesi, iptali ve güvenliğine, bu hizmetleri yürütecek kuruluşun lisans alması, faaliyeti ile denetimine ve elektronik ürün senedine yönelik diğer işlemlere ilişkin usul ve esasları düzenlemek amacıyla Kanunun 15 inci maddesine dayanılarak Elektronik Ürün Senedi Yönetmeliği uygulamaya konulmuştur.

Sermaye piyasası araçlarının kaydileştirilmesine ilişkin işlemleri gerçekleştirmek, kaydileştirilen bu araçları ve bunlara bağlı hakları, elektronik ortamda, üyeler ve hak sahipleri itibarıyla kayden izlemek, merkezî saklamasını yapmak ve SPK tarafından sermaye piyasası mevzuatı çerçevesinde verilen diğer görevleri yerine getirmek üzere 6/12/2012 tarihli ve 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu hükümleri çerçevesinde kuruluşu yapılan Merkezi Kayıt Kuruluşu, lisanslı depolarda depolanan tarım ürünlerini temsil eden ürün senetlerinin elektronik ortamda oluşturulmasını sağlamak ve elektronik ürün senetlerine bağlı tüm hak ve yükümlülükler ile işlemleri kayden izlemek üzere Elektronik Ürün Senedi Yönetmeliği hükümleri çerçevesinde Gümrük ve Ticaret Bakanlığınca 04/12/2012 tarihinde Elektronik Kayıt Kuruluşu (EKK) olarak yetkilendirilmiştir (GTB,2014).

Söz konusu kuruluşun elektronik ürün senedine ilişkin görevleri ürün senedi başlığı altında kapsamlı bir biçimde incelenmektedir.

2.4.2.1.6. Sigorta Şirketleri

Önceki kısımlarda bahsedilen kurum ve kuruluşların tümünün Kanun ve Kanuna istinaden çıkarılmış ikincil mevzuatlar ile belirlenmiş görevleri bulunmamaktadır.

Bu kısımda anlatılacak olan sigorta şirketlerinin Sistem'in işleyişine ilişkin lisanslı depo işletmeleri ve yetkili sınıflandırıcılar gibi doğrudan ilgili mevzuattan kaynaklanan görevleri bulunmamakla birlikte, Sistem'e ilişkin amaçlanan hedeflere ulaşılabilmesi için Sistem'de mutlaka yer alması gereken kurumlardır.

Lisanslı depo işletmeleri, 5300 sayılı Kanunun 6 ncı maddesi hükmü gereğince, lisans koşulu olarak işletme tesisleri ve lisanslı depoculuk faaliyeti kapsamında depoladığı ürünler için ilgili Yönetmelikte belirlenen rizikolara karşı Hazine Müsteşarlığı tarafından belirlenen şirketlere sigorta yaptırmak zorundadır.

Aynı maddede lisanslı depoculuk kapsamında yaptırılan sigorta sözleşmelerinin feshedilmesi durumunda ilgili sigorta şirketinin bunu derhal Bakanlığa ve lisanslı depo işletmesine bildirmekle yükümlü olduğu, sözleşmesinin feshinin, bu bildirim Bakanlığa ulaştığı tarihten itibaren otuz günlük sürenin dolmasından sonra hüküm ifade edeceği ibareleri yer almaktadır. Bu kapsamda, tesislerin ve ürünlerin sigortasız kalması durumunun yaşanmaması için sigorta şirketine bildirim yükümlülüğü verilmekte ve sigorta şirketinin sorumluluğu sözleşmenin feshinden sonra bir süre daha devam etmektedir.

Lisanslı depolarda depolanan ürünlerin ve bu tesislerin sigortalı olması, kanuni bir zorunluluk olmakla birlikte tüm tarafları meydana gelebilecek büyük kayıplardan korumaktadır. Bu itibarla, sigorta şirketlerinin bu Sistem'i iyi tanımaları ve Sistem'e özgü sigorta ürünleri geliştirmeleri, Sistem'deki risk unsurlarının minimize edilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

2.4.2.1.7. Lisanslı Depoculuk Tazmin Fonu

Lisanslı depolar kabul ettikleri ürünü, kalite ve kriterlerinde hiçbir değişiklik olmadan, ürün senedinde belirtilen son depolama tarihine kadar depolamakla ve bu ürünü, ürün senedinde yer alan kalite ve miktarda teslim etmekle yükümlüdür.

Bakanlıktan alınan lisans kapsamında faaliyet gösteren lisanslı depoların diğer depolardan farkı da bu hususta ortaya çıkmaktadır. Sistem'de mudi zararlarını tazmin etmek üzere güvence mekanizmaları bulunmaktadır.

Lisanslı depolarda yer alan ürünlerin bozulması, zayi olması, nitelik kaybına uğraması ya da fire miktarı fire tarifesinde belirlenen sınırları aşması durumunda zararın ilk olarak sigorta kapsamında karşılanması yoluna gidilmektedir.

Ancak, söz konusu zararın sigorta kapsamında karşılanmaması durumunda mudinin başvurusu üzerine lisanslı depo, aynı kalitedeki ürünü temin etmek ya da başvuru tarihinde borsada oluşmuş fiyatı, bu tarihte fiyat oluşmamış ise başvuru tarihinden önceki son beş işlem gününde borsada oluşmuş fiyatların ortalaması esas alınmak üzere hesaplanacak bedelin % 5 üzerindeki bir tutarı mudiye ödemek zorundadır.

Son olarak, zararın yukarıda anlatılan yöntemler ile karşılanmaması durumunda mudilerin zararını karşılamak üzere 5300 sayılı Kanun'un 24 üncü maddesi hükümleri uyarınca tüzel kişiliği haiz Lisanslı Depoculuk Tazmin Fonu kurulmuştur. Lisanslı depo işletmeleri, 5300 sayılı Kanun'un 5 inci maddesi gereği lisans koşulu olarak depo kapasitesinin ürün rayiç bedelinin %15'inden az olmamak üzere Bakanlıkça belirlenen tutarda Fon'a lisanslı depo teminatı vermektedir. Böylece, sigorta kapsamında karşılanmayan mudi zararları şirketin teminatının nakde çevrilmesi yoluyla da giderilebilmektedir.

Bunun yanı sıra, şirket teminatlarının, zararın tazminine yetmediği takdirde, kalan kısım mudi zararlarını karşılamak üzere Fon bünyesinde ayrılan kaynaklardan ödenmektedir.

2.4.3 Sistem'e İlişkin Teşvik ve Destekler

2011 yılında faaliyete geçen lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sisteminin taraflara sağlayacağı birçok fayda olmasına rağmen, çiftçilerin sahip olduğu yıllardan beri süregelen alışkanlıklarını terk etmeleri, yeni bir sisteme dahil olabilmeleri kolay olamamaktadır.

Sistem'in taraflara sağlayacağı faydaların kavranması, bu alana yatırım yapabilmelerinin sağlanması ve depoların kullanımının artması, Sistem'deki maliyetlerin azaltılmasına yönelik uygulamaya konulacak mekanizmalar ile sağlanabilecektir.

Bu kapsamda, Sistem'in kullanımının teşvik edilmesi amacıyla birtakım vergi istisnaları, teşvik ve destek uygulamaları getirilmiştir.

31/12/1960 tarihli ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun Geçici 76 ncı maddesi hükümleri kapsamında 5300 sayılı Kanun kapsamında düzenlenen ürün senetlerinin elden çıkarılmasından doğan kazançlar, 31/12/2018 tarihine kadar gelir ve kurumlar vergisinden müstesna tutulmuştur.

Bunun yanı sıra, 25/10/1984 tarih ve 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu ile 5300 sayılı Kanun kapsamında ürünlerin lisanslı depolara ilk tesliminde ve düzenlenen ürün senetlerinin borsalar aracılığıyla teslimlerinde katma değer vergisi istisnası getirilmiştir.

01/07/1964 tarihli ve 488 sayılı Damga Vergisi Kanunu ile mudi ile lisanslı depo işletmesi arasında düzenlenen mukavelenameler ve ürün senetleri damga vergisinden istisna tutulmuştur.

Öte yandan, lisanslı depoculuk hizmetleri, 15/06/2012 tarihli ve 2012/3305 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesiyle, bölgesel desteklerden yararlandırılacak yatırım konuları arasına dahil edilmiştir.

Bölgesel teşvik uygulamaları ile lisanslı depolar aşağıdaki desteklerden yararlanabilmektedir;

- Gümrük vergisi muafiyeti,
- KDV istisnası,
- Vergi indirimi,
- Sigorta primi işveren hissesi desteği,
- Yatırım yeri tahsisi,

- Faiz desteği (3 üncü, 4 üncü, 5 inci ve 6 ncı bölgelerdeki yatırımlar için),
- Gelir vergisi stopajı desteği (6 ncı bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için),
- Sigorta primi desteği (6 ncı bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için).

Son olarak, Sistem'e olan talebin artırılması amacıyla, "Tarımsal Ürünlerin 5300 Sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu Çerçevesinde Lisans Alarak Faaliyet Gösteren Depolarda Muhafaza Edilmesi Halinde Kira Destekleme Ödemesi Yapılmasına İlişkin Karar"ın yürürlüğe konulması, Bakanlar Kurulu'nca 30/09/2014 tarihinde kararlaştırılmıştır. Bu Karar ile lisanslı depolarda muhafaza edilen buğday, arpa, çavdar, yulaf, mısır, çeltik, pirinç, mercimek, nohut, fasulye, bezelye ve ayçiçeği için aylık ton başına 3 TL, pamuk için aylık ton başına 7 TL ve fındık, zeytin, zeytinyağı, kuru kayısı, antep fıstığı, kuru üzüm ve kuru incir için ise aylık ton başına 10 TL'yi geçmemek üzere Bakanlık tarafından onaylanan depolama ücretlerinin % 50 si oranında depo kira ücreti desteği verilmektedir.

2.4.4.Mevcut Durum

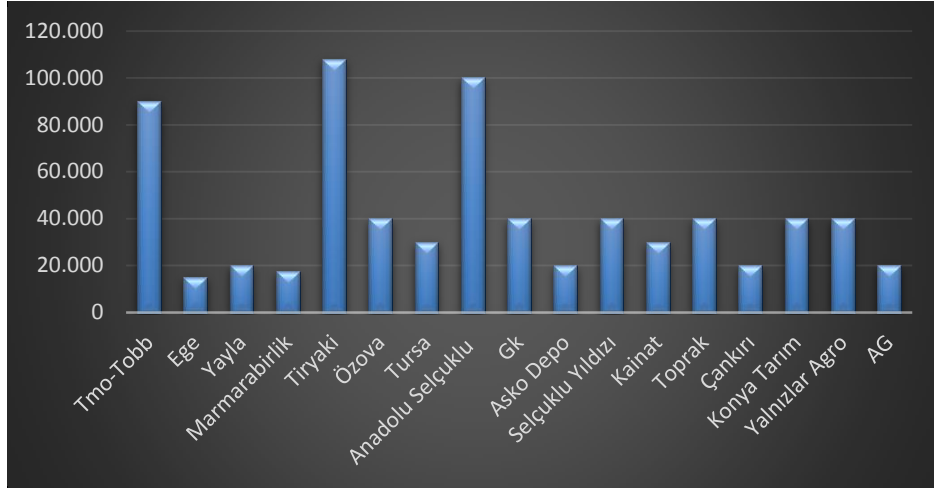
Lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sisteminin düzenlenmesine yönelik hazırlanan 5300 sayılı Kanununun 2005 yılında yayımlanarak yürürlüğe girmesine rağmen söz konusu Sistem'in uygulamaya geçmesi süre almıştır.

Tarafların Sistem'e ilişkin bilgi sahibi olmamaları, yatırım maliyetlerinin yüksek olması, lisanslı depoların Kanun ve ikincil mevzuatta belirtilen asgari niteliklere sahip olması zorunlukları gibi sebeplerden dolayı 2011 yılına kadar Sistem hayata geçirilememiştir.

Ancak, zaman içinde sektörün bu konuda bilinçlenmesinin ve Sistem'e yönelik getirilen vergi istisnaları ve yatırım teşviklerinin de etkisiyle Sistem'in kurulmasında büyük bir ivme kazanılmıştır (Karaman, 2013:62).

2011 yılında lisans alarak faaliyete geçen Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Toprak Mahsulleri Ofisinin ortaklaşa kurduğu TMO-TOBB Tarım Ürünleri Lisanslı Depo Anonim Şirketi, faaliyet izni alan ilk lisanslı depo işletmesi olma özelliği ile bu alanda öncü olmuştur.

Şekil 2- Kuruluş İzni Alan Lisanslı Depo İşletmeleri ve Kapasiteleri

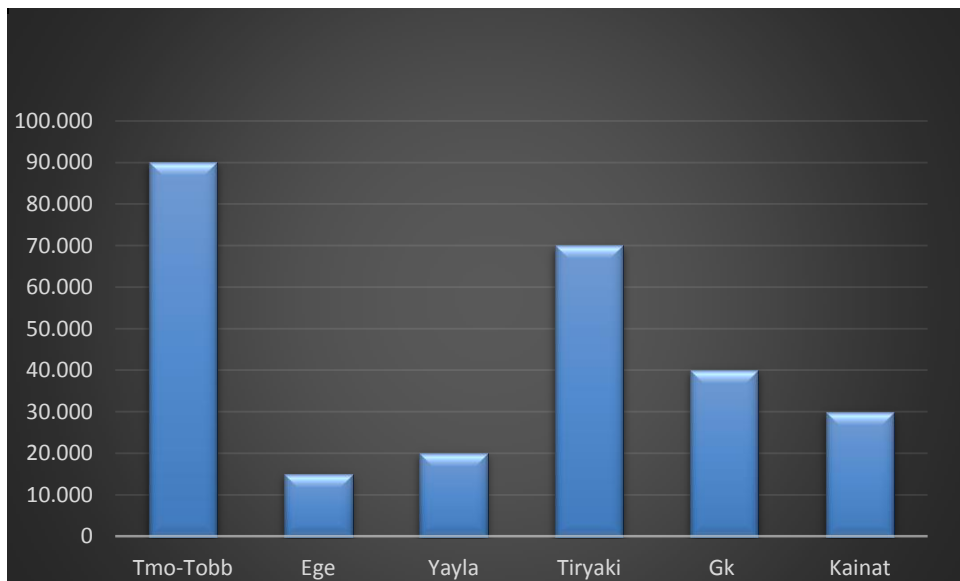


Kaynak: GTB, Erişim Tarihi:18.01.2015 www.gtb.gov.tr

Geçen zaman ile birlikte kuruluş izni ve faaliyet alan işletme sayısı artış göstermiştir. Şekil 2’de görüldüğü üzere 15/01/2015 tarihi itibarıyla 17 lisanslı depo şirketinin Bakanlıktan alınan izinle kuruluşu tamamlanmıştır.

Bu şirketlerden 6 tanesi faaliyet izni olarak lisanslı depoculuk kapsamında ürün depolamaktadır. Söz konusu 6 şirketin toplam depolama kapasitesi 15 bin ton pamuk ve 250 bin ton hububat, baklagiller ve yağlı tohumlar olmak üzere 265 bin tondur (GTB,2015).

Şekil 3-Lisans Alan İşletmeler ve Kapasiteleri



Kaynak: GTB, Erişim Tarihi:18.01.2015 www.gtb.gov.tr

15/01/2015 tarihi itibarıyla lisanslı depolara kabul edilecek ürünlerin analizini yapmakla görevli 10 adet yetkili sınıflandırıcı bulunmaktadır. Ayrıca, görev alanındaki yetkili sınıflandırıcıların kalibrasyon, uygunluk ve denetimini yürütmek üzere 4 adet referans yetkili sınıflandırıcı yetkilendirilmiştir.

Sistem'in ilk olarak 2011 yılında, lisanslı depolara kabul edilen ürünleri temsilen çıkarılan basılı ürün senetleri ile uygulamaya başlatıldığından ve bu senetlerin elektronik ortamda da oluşturulabileceğine dair hukuki düzenlemelerin mevcut olduğundan daha önce bahsedilmiştir.

Bu kapsamda, elektronik ürün senetlerinin oluşturulabilmesine yönelik gerekli altyapının kurulması ile birlikte 2014 yılı Haziran ayı itibarıyla tüm lisanslı depo işletmeleri tarafından, depolanan ürünler için elektronik ürün senedi (ELÜS) ihraç edilmeye başlanmıştır.

Öte yandan, lisanslı depolar tarafından oluşturulan ürün senetlerinin ticaretinin yapılacağı platform olan ürün ihtisas borsasının kuruluşu çalışmaları devam etmekte olup, Borsa kuruluncaya kadar faaliyet gösterecek olan ticaret borsalarının yetkilendirilme işlemleri Bakanlık tarafından yürütülmektedir. Bu kapsamda, 15/01/2015 tarihi itibarıyla 9 adet Borsaya ürün senedi alım satım konusunda yetki verilmiştir.

Ayrıca, ürün ihtisas borsasının kuruluşuna ilişkin olarak 27/01/2010 tarihinde yapılan Ekonomi Koordinasyon Kurulu toplantısında, ürün ihtisas borsasının, tüm ürünlerde ulusal ve uluslar arası düzeyde faaliyet gösterecek tek bir borsa biçiminde bir an önce kurulması ve kuruluş çalışmalarının Bakanlık koordinasyonunda yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Ancak söz konusu Borsaya ilişkin ortaklık payları başta olmak üzere taraflar arasında yaşanan bazı anlaşmazlıklardan dolayı Borsanın kuruluş işlemleri hala devam etmektedir (Karaman, 2013:65).

2.5. Ürün Senedi

Ürün senetleri, 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanununun 3/1 maddesinde ürünlerin mülkiyetini temsil ve rehnini temin eden, lisanslı depo işleticisince nama veya emre düzenlenmiş, teminat olarak verilebilen, ciro edilebilen veya edilemeyen ve bu Kanunda öngörülmeleyen durumlarda TTK'da düzenlenen makbuz senedi hükümlerine tâbi olan kıymetli evrak olarak tanımlanmaktadır.

Söz konusu madde ile ürün senedinin yapısına ilişkin genel bir çerçeve çizilerek ürün senedinin sahibine verdiği hakların dayanağı oluşturulmaktadır. Bu maddede belirtildiği üzere ürün senedinin lisanslı depolarda depolanan ürünlerin mülkiyet hakkını temsil etmesinin yanı sıra, bu senetlerin rehni ile finansman sağlanabilmekte ve ciro edilerek sahip olunan ürünün satışı yapılabilmektedir.

Tarım ürünlerinin lisanslı depolara yerleştirilmesi ve bu ürünleri temsil eden ürün senetlerinin oluşturulmasından sonra Sistem tamamıyla bu senetler üzerinden yürütülmektedir. Lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığının tarımın finansmanındaki yerinin değerlendirilebilmesi için ürün senedinin hukuki yapısı ve özelliklerinin taraflarca iyi anlaşılması gerekmektedir. Bu nedenle bu kısımda ürün senedine yönelik kanuni düzenlemeler, ürün senedine ilişkin işlemler ve bu işlemleri gerçekleştiren kurum ve sistemler açıklanmaktadır.

2.5.1. Ürün Senedine Yönelik Kanuni Düzenlemeler

5300 sayılı Kanunun 15 inci maddesinin birinci fıkrasında bir ürünün lisanslı depo işletmesine teslim ve kabul edilmesi halinde, söz konusu ürün için ürün senedi düzenleneceği hüküm altına alınmaktadır. Ürün senedinin düzenlenmesi, iptali devredilmesi, değiştirilmesi gibi iş ve işlemler 5300 sayılı Kanun ve bu Kanuna istinaden çıkarılan ikincil düzenlemeler kapsamında yürütülmektedir.

2.5.2. Çeşitleri (Basılı- Elektronik Ürün Senedi)

Lisanslı depoculuğun diğer depoculuk hizmetlerinden farkı, 5300 sayılı Kanun ve ikincil mevzuatta yer alan hükümlere uygun olmak üzere lisanslı depolara teslim edilen ürünlerin sahipliğini gösteren ve kıymetli evrak niteliğinde olan ürün senedi düzenlenmesidir. Söz konusu mevzuat kapsamında ürün senetleri basılı veya elektronik olmak üzere iki şekilde düzenlenmektedir.

5300 sayılı Kanununun 15 inci maddesi hükümleri kapsamında düzenlenen basılı ürün senedinin içeriği, şekli, basımı ve ürün senedini imzalamaya yetkili kişilere ilişkin detaylara Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Yönetmeliğinin 23, 24, 25 ve 26 ncı maddelerinde yer verilmektedir.

Bahse konu 23 üncü maddede ürün senedinin sahip olduğu özellikler ve ürün senedinin düzenlenmesine ilişkin usuller belirtilmektedir. Bu kapsamda, ürün senetleri ürünün mülkiyetinin ispatında kullanılabilen ve mevzuatla aksi öngörülmedikçe ürünün aynı miktar, tür, sınıf ve kalitede mudiye geri verilmesini garanti etmektedir. Böylelikle ürününü lisanslı depoya teslim eden veya ürün senedi vasıtasıyla ürün ticaretinde bulunan taraflara kalitesinden emin ürün temini garanti altına alınmaktadır.

Bununla birlikte yine aynı madde ile ürün senedinin nama veya emre yazılı olarak ciro edilebilir veya edilemez şeklinde düzenlenmesine ve teminat olarak verilebilmesine imkan tanınmıştır.

Bu madde ile düzenlenen diğer bir husus, ürüne ait düzenlenmiş bir ürün senedinin mevcut olması halinde aynı ürünün tamamı veya bir bölümü için ve ilgili mevzuata göre analiz ve sınıflandırılması yapılmayan veya analiz ve sınıflandırmaya ilişkin itiraz süreci sonuçlanmayan ürünlere ilişkin ürün senedi düzenlenemeyeceğidir. Bu hüküm kapsamında lisanslı depolarda, yetkilendirilen laboratuvarlar tarafından analizi yapılan ürünler depolanabilmekte ve lisanslı depolarda mevcut ürünlere eş miktarda ve kalitede ürün senedi düzenlenmektedir.

Son olarak, bu maddede ürün senedine yönelik, Kanun ve bu Yönetmelikte öngörülmeven durumlarda TTK’da düzenlenen makbuz senedine ilişkin hükümlerin uygulanacağı ifade edilmektedir.

Basılı ürün senedinin geçerli bir evrak olabilmesi için, Yönetmeliğin 24 üncü maddesinde yer alan bilgileri içermesi gerekmektedir. Bu bilgiler şu şekildedir;

- a) “Ürün Senedi” başlığı,
- b) Lisanslı depo işletmesinin unvanı, lisans numarası ve adresi,
- c) Ürünün depolandığı deponun numarası ve yeri,
- ç) Tarih ve seri numarası,
- d) “Nama/Emre Yazılı” ve "Ciro Edilebilir/Ciro Edilemez" ibareleri,
- e) “Kredi/Avans Karşılığı Teminat Alınmıştır” ibaresi ile ürün senedi karşılığında kredi kullanılmışsa veya avans alınmışsa teminatı alan kuruluşun unvanı,
- f) Mudinin ismi,
- g) Ürünün, gün, ay ve yıl olarak depolama tarihi ile depolanabileceği son tarih,
- ğ) Lisanslı depo işletmesinin, lisanslı depo ücret tarifesi çerçevesinde ücretlerini talep etme hakkına sahip olduğuna ve ürün senedinin alım satım ve depodan teslim alınması aşamasında ücretlerin tahsil edilerek lisanslı depo işletmesine ödeneceğine dair açıklama,
- h) Unvanı yazılı lisanslı depo işletmesinde depolanan ürün için çıkarıldığı; ürünün, analiz ve sınıflandırma işleminin ürün standardına göre yetkili sınıflandırıcılar tarafından yapıldığı, 15 inci maddede belirtilen rizikolara karşı sigortalandığı ve azamî depolama süresini geçmemek, depolama ücretini ödemek ve orijinal veya doğru olarak ciro edilmiş senedi ibraz etmek şartıyla depodan geri alınabileceği ibareleri,
- ı) Analiz ve sınıflandırma belgesinin tarihi ve nosu ile ürünün ağırlığı,
- i) Ciro işlemi için boş alan,
- j) Ürün senedini imzalamaya yetkili kişi ya da kişilerin imzası,
- k) Ürünün çeşidine göre Bakanlıkça belirlenen diğer bilgiler.

Kıymetli evrak vasfına sahip ürün senedinin basımına ilişkin hükümler, Yönetmeliğin 25 inci maddesinde yer almaktadır. Maddede; ürün senetlerinin, birbirini takip eden seri numaralı ve varsa lisanslı depo işletmesinin logosunu

taşıyacak şekilde, giderleri lisanslı depo işletmesince ödenmek üzere filigranlı ya da özel kağıtlara Bakanlıkça bastırılacağı hüküm altına alınmıştır. Söz konusu madde hükümlerine uygun olmak üzere, ürün senetlerinin basım işlemleri Bakanlık talebi üzerine Hazine Müsteşarlığı Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmektedir.

Basılı ürün senetlerinin, bu senetleri imzalamaya yetkili lisanslı depo işletmesi çalışanı veya çalışanları tarafından Kanunda yer alan hükümlere uygun olarak düzenlenmesi zorunludur. Bu senetleri imzalamaya yetkili kişi ya da kişilerin isimleri ile orijinal imzalarının ticaret sicilinde tescil ve ilân ettirilmesi gerekmektedir. Ürün senedinin mevzuata uygun olarak düzenlenmesinde, senedi imzalayanlarla birlikte lisanslı depo işletmesinin de sorumluluğu bulunmaktadır. Görüldüğü üzere, lisanslı depolarda çalışan her personelin ürün senedi düzenleyememesi, usulsüz veya mevzuata aykırı bir ürün senedi ihracında lisanslı deponun da bu işlemde sorumlu olması ürün senedi ihracının önemini göstermektedir.

5300 sayılı Kanunun 15 inci maddesinde lisanslı depolar tarafından düzenlenen ürün senetlerinin, basılı ürün senetleri hükmünde olmak üzere elektronik ortamda da oluşturulabileceği, ayrıca Elektronik Ürün Senedi Yönetmeliğinin geçici maddesinde elektronik ürün senedi oluşturmak üzere gerekli olan sistem, Elektronik Kayıt Kuruluşu tarafından kurulana kadar, depolanmak amacıyla teslim ve kabul edilen ürünler için lisanslı depo işletmelerince basılı ürün senedi düzenlenebileceği hüküm altına alınmıştır.

Burada adı geçen sistem, elektronik ürün senetlerine ilişkin işlemlerin elektronik ortamda yapılmasını sağlamak üzere Elektronik Kayıt Kuruluşu tarafından kurulan ve işletilen veri tabanını belirtmektedir.

Söz konusu kaydi sistemin, Elektronik Kayıt Kuruluşu tarafından kurulamaması sebebiyle lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sistemi, faaliyete geçtiği 2011 yılında basılı ürün senedi ihraç ederek uygulamaya başlamıştır.

Basılı ürün senedinin düzenlenmesi ve şekli unsurları yukarıda bahsedildiği üzere mevzuat kapsamında sıkı kurallara bağlanmış olsa bile bu uygulamanın bazı

dezavantajları bulunmaktadır. Basılı olarak düzenlenen senetlerin sahteciliğe ve dolandırıcılığa daha fazla açık olması, bu senetlerin basımı, saklanması ve el değiştirilmesi süreçlerinde yaşanan sıkıntılar, elektronik kayıt sistemine geçiş sürecini hızlandırmıştır.

Bu kapsamda, gerekli teknik altyapının kurulması ile birlikte elektronik ürün senedi uygulaması 2013 yılında pamuk ürününde başlatılmıştır.

Basılı ürün senedine göre daha modern ve güvenli bir uygulama olan kaydi sistemin faydalarını şu şekilde sıralayabiliriz (MKK,2014);

- Hak sahiplerinin bilgilerinin doğru ve güncel olarak tutulması,
- Tüm piyasa aktörleri için daha düşük risk ve maliyet,
- Ürün senedi basım, saklama ve ihraç masrafından tasarruf,
- Sıfır sahte/kayıp/çalınma riski maliyeti,
- Daha kısa, etkin ve hızlı takas süreci,
- Uluslararası entegrasyonu kolaylaştırma,
- Hızlı bilgilendirme süreci,
- Sistem yedeklemesi sayesinde, basılı ürün senedinde tutulması zorunlu ürün senedi defteri zorunluluğunun olmaması,
- Uluslararası endüstri standardının sağlanması.

2013 yılında sadece pamuk ürününde başlanan elektronik ürün senedi ihraç işlemleri, 2014 yılı Haziran ayı itibarıyla lisanslı depoların gerekli sistemsel altyapılarını kurmaları ile tüm depolar nezdinde yaygınlaştırılmıştır. Böylece basılı ürün senedi uygulamasına tamamen son verilmiştir.

Elektronik ürün senetlerinin kayden izlenmesi, devredilmesi, değiştirilmesi ve iptali gibi iş ve işlemler Elektronik Ürün Senedi Yönetmeliği hükümleri kapsamında Elektronik Kayıt Kuruluşu tarafından kurulan ve işletilen veri tabanını sayesinde gerçekleştirilmektedir. Bunun yanı sıra, elektronik ürün senedi (ELÜS) ticareti yetkilendirilmiş borsalar tarafından kurulan elektronik işlem platformları aracılığıyla yapılmaktadır.

Özetle, ürün senetlerine ilişkin tüm işlemler artık elektronik ortamda yürütülmekte ve kayıt edilmektedir. Bu sebeple çalışmanın geri kalan kısmında kullanılan ürün senedi kavramı ile elektronik ortamda oluşturulan ürün senedi kastedilmekte olup, yalnızca ELÜS'e ilişkin süreçler ve ELÜS'ün tarımın finansmanındaki yeri değerlendirilmektedir.

2.6. Kıymetli Evrak ve Menkul Kıymet Kavramı Kapsamında Ürün Senedinin Hukuki Yapısı

Bilindiği üzere, ürün senedi 5300 sayılı Kanunun 3 üncü maddesinin (1) fıkrasında ürünlerin mülkiyetini temsil ve rehnini temin eden bir kıymetli evrak olarak tanımlanmaktadır.

TTK'nın 645 inci maddesinde yer alan kıymetli evrak tanımında “ kıymetli evrak öyle senetlerdir ki, bunların içerdikleri hak, senetten ayrı olarak ileri sürülemediği gibi başkalarına da devredilemez” ibareleri bulunmaktadır. Bu tanımdan yola çıkarak kıymetli evrak, hakkın senede bağlı bulunduğu, senetsiz dermeyan ve devrinin mümkün olmadığı senetlerdir.

Kıymetli evrakın sahip olduğu özellikler çerçevesinde ürün senedinin kıymetli evrak vasfı şu şekilde açıklanabilir;

Kıymetli Evrakın İçerdiği Hak Başkasına Devir Edilebilir: Bu nitelik, kıymetli evrakın en önemli özelliğinden biridir. Başkasına devredilemeyen bir hak, kıymetli evraka konu olamamaktadır.

Ürün senedi lisanslı depolarda depolanan ürünlerin mülkiyetini ve rehnini temsil etmektedir. Ürün senedinin devri ile birlikte bu senedin temsil ettiği haklar da başkasına devredilebilmektedir.

Kıymetli Evrakın İçerdiği Hak, Parasal Değeri Olan Bir Haktır: Kıymetli evrakın içerdiği hakkın herkes tarafından kabul edilen parasal bir değeri olmalıdır. Bu nedenle değeri kişiye göre öznel olarak değişen haklar kıymetli evrak kapsamına girmemektedir.

Bu kapsamda, ürün senedinin temsil ettiği emtianın herkes tarafından kabul edilen bir parasal değeri bulunmaktadır.

Kıymetli Evrakta Hakla Senet Arasında Kuvvetli Bir Bağ Vardır: Kıymetli evrakın temsil ettiği hak, bazen senetle beraber ortaya çıkmakta, bazen de zaten var olan hakka ilişkin kıymetli evrakın düzenlenmesi ile hak ile senet arasında bir bağ kurulmaktadır. Ancak senet ile hak arasında bağ oluşturulduktan sonra senet olmaksızın hak ileri sürülememekte ve hak senedi izlemektedir.

Mudiler sahip oldukları ürünleri belirli bir süre depolamak amacıyla lisanslı depolara getirmekte ve karşılığında ürünün mülkiyetini temsil eden ürün senedine sahip olmaktadır. Başka bir ifadeyle, ürüne ilişkin mülkiyet hakkı ürün senedinin ihracı ile kurulmamaktadır. Bu kapsamda, ürün senedinin temsil ettiği hak senetten öncede var olduğu için ürün senedi bildirici (ihbari) nitelikte bir kıymetli evrak özelliği taşımaktadır (Karaman,2013:76).

Kıymetli Evrak Ağırlandırılmış Şekil Şartlarına Tabidir: Kıymetli evraklar daha çok el değiştirme işlevi görme amacı ile oluşturulmakta olup, bu el değiştirmede hakkın güvenliğinin sağlanması gerekmektedir. Bu sebeple her kıymetli evrak tipi için Kanun kapsamında belirlenen şekil şartları mevcuttur. Bu şartlardan birisi veya birkaçının yerine getirilmemesi durumunda, düzenlenen senet kıymetli evrak vasfı taşımamaktadır.

Ürün senedinin de oluşturulmasına yönelik şekil şartları 5300 sayılı Kanun ve ilgili Yönetmeliklerle düzenlenmektedir. Ürün senetlerinin geçerli olabilmesi, hukuki bir değer taşıyabilmesi ve hakkı temsil edebilmesi için 5300 sayılı Kanun ve ilgili Yönetmeliklerdeki şekil ve usul şartlarına uygun olarak düzenlenmesi gerekmektedir. Ayrıca; ürün senedinin, Kanunda öngörülmeleyen durumlarda TTK'da düzenlenen makbuz senedi hükümlerine tâbi olacağı yine aynı Kanun ile hüküm altına alınmaktadır.

Kıymetli Evrak Tipleri Sınırlı Sayıdadır: Kıymetli evrak türleri Türk Ticaret Kanunu, Sermaye Piyasası Kanunu ve Türk Medeni Kanunu gibi kanunlar

kapsamında düzenlenmekte ve bu kanunlarda öngörülen türler dışında yeni bir kıymetli evrak türü oluşturulamamaktadır.

Ürün senetleri de 5300 sayılı Kanun kapsamında düzenlenen, sınırlı sayıda kıymetli evraktan biri olma özelliği taşımaktadır.

Ürün senedinin kıymetli evrak vasıfları yukarıda anlatıldığı şekilde olmakla birlikte, Karaman (2012) tarafından ürün senedi şu şekilde tasnif edilmektedir;

Ürün senedi bildirici (ihbari) mahiyette olan¹, illi (sebebe bağlı)², basılı veya elektronik ürün senetlerinde farklılaşmak üzere münferiden³ veya seri halinde⁴ çıkarılabilen, asıl hakkı temsil eden, emre⁵ veya nama⁶ yazılı olabilen bir emtia senedir.

Son olarak, bu başlık altında ürün senedinin, menkul kıymet kavramı kapsamında da değerlendirilmesi gerekmektedir.

Menkul kıymetler kıymetli evrakın bir bölümünü oluşturmaktadır. Her menkul kıymet kıymetli evrak özelliği taşımakla birlikte, her kıymetli evrak bir menkul kıymet özelliğine sahip olamamaktadır (Poroy ve Tekinalp, 2005:32). Bu kapsamda değerlendirdiğimiz vakit; ortaklık veya alacaklılık sağlayan, belli bir tutarı temsil eden, yatırım aracı olarak kullanılan, dönemsel gelir getiren, misli nitelikte olan, seri halinde çıkarılan, ibareleri aynı olan ve Şartları Sermaye Piyasası Kurulu'nca belirlenen kıymetli evraklar menkul kıymet özelliği taşımaktadır.

¹ **Bildirici (ihbari) Kıymetli Evrak:** Hali hazırda mevcut olan bir hak kıymetli evrakta temsil edilmeye başlanmaktadır.

² **İlli (sebebe bağlı) Kıymetli Evrak:** Geçerli bir hukuki işleme dayanana kıymetli evrak türüdür.

³ **Münferiden Çıkarılabilen Kıymetli Evrak:** senet metinlerinin birbirinden farklı olduğu ve bağımsız olarak düzenlenen senet türüdür.

⁴ **Seri Halinde Çıkarılabilen Kıymetli Evrak:** aynı ihraççı tarafından bütün özellikleri ve içerikleri birbirinin aynı olan çok sayıda senedin toplu olarak düzenlendiği türdür.

⁵ **Emre Yazılı Kıymetli Evrak:** belirli bir kişinin adına yazılı olup da, emre kaydını içeren veya kanunen böyle sayılan kıymetli evraktır.

⁶ **Nama Yazılı Kıymetli Evrak:** Belli bir şahıs namına yazılı olup da onun emrine kaydını ihtiva etmeyen ve kanunen de emre yazılı senetlerden sayılmayan kıymetli evraktır.

6/12/2012 tarihli ve 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nda menkul kıymetler; para, çek, poliçe ve bono hariç olmak üzere; paylar, pay benzeri diğer kıymetler ile söz konusu paylara ilişkin depo sertifikaları ve borçlanma araçları veya menkul kıymetleştirilmiş varlık ve gelirlere dayalı borçlanma araçları ile söz konusu kıymetlere ilişkin depo sertifikaları biçiminde tanımlanmıştır.

Karaman (2013) tarafından yapılan çalışmada ürün senedinin bazı özellikleri ile menkul kıymet kapsamına alınabileceği, bazı özellikleri ile de bu kapsam dışında kalacağı değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda, söz konusu Çalışmada menkul kıymet kavramı kapsamında ürün senedi şu şekilde açıklanmaktadır (Karaman, 2013:81);

Misli nitelikte olma: Menkul kıymetlerin misli niteliğe sahip olması yani seri numaraları dışında tüm ibarelerinin aynı olması gerekmektedir. Bu durum ürün senetleri açısından incelenirse basılı ürün senetlerinde ürünlerin kaliteleri analiz ve sınıflandırma yoluyla standardize edilse dahi ürün senedinin temsil ettiği ürünlerin ağırlıkları birbirinden farklı olmakta ve kıymet standardizasyonu sağlanamamaktadır.

Elektronik ürün senedinde ise ürünlerin kalite standardizasyonunun yanı sıra ürün senedinin temsil ettiği miktar tüm elektronik ürün senetlerinde eşittir. Örnek vermek gerekirse 1 ELÜS 1 KG buğdayı veya 1 ELÜS bir balya pamuğu temsil etmekte ve bu herkes tarafından bilinmektedir. Bu şekilde ELÜS'te kıymet standardizasyonunun sağlandığı söylenebilmektedir.

Basılı ürün senedi uygulamasına tamamen son verilmiş olması sebebiyle, ELÜS'lerin misli olma özelliğini taşıdığı söylenebilmektedir.

Yatırım aracı olarak kullanılma: Menkul kıymetlerin bir diğer unsuru ise yatırım aracı olarak kullanılabilmesidir. Daha öncede bahsedildiği ve 5300 sayılı Kanunun gerekçesinden de anlaşılacağı üzere ürün senetlerinin herkes için bir yatırım aracına dönüşmesi ve böylelikle dönemsel fiyat değişimlerinden ürünü yetiştirenlerin yanı sıra bireysel yatırımcıların da faydalanabilmesine olanak sağlanması Sistem'in amaçlarındandır.

Dönemsel gelir getirme: Menkul kıymetlerin sahip olduğu diğer bir unsur ise, bunların sahibine kar payı veya faiz gibi dönemsel bir gelir getirmesidir. Ürün senetleri, yalnızca senedin temsil ettiği ürünün fiyatındaki dönemsel değişimler sayesinde mudiye kar sağlama imkânı vermekte, kar payı veya gelir gibi dönemsel bir gelir sağlamamaktadır.

Yukarıda da açıklandığı üzere ELÜS, misli nitelikte olması ve yatırım aracı olarak kullanılabilmesi yönleriyle menkul kıymet özelliği taşımakla birlikte dönemsel faiz getirmemesi, SPK tarafından belirlenen sermaye piyasası aracı olmaması ve alım satım işlemlerinin 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu kapsamında kurulan borsalar yerine 5174 sayılı Kanunun 53 üncü maddesi hükümleri gereği kurulacak olan ürün ihtisas borsalarında yapılması sebepleriyle, bu senedin tam olarak menkul kıymet olarak değerlendirilemeyeceği sonucuna varılmaktadır.

2.7. Ürün Senedine İlişkin İşlemler

Daha öncede bahsedildiği üzere basılı ürün senedi uygulaması tamamen kaldırılmış olup, tüm ürün senetleri EKK sistemi üzerinden oluşturulmaktadır. Ayrıca, bu senetlere ilişkin tüm iş ve işlemler Elektronik Ürün Senedi Yönetmeliği hükümleri ve EKK'nın önerisi üzerine Bakanlıkça belirlenen Elektronik Kayıt Kurallarına uygun olarak yapılmaktadır.

Gümrük ve Ticaret Bakanı onayı ile yürürlüğe giren Elektronik Kayıt Kuralları ile elektronik ürün senedinin oluşturulmasından iptaline kadarki tüm sürece ilişkin usul ve esaslar düzenlenmektedir.

Ürün senetlerinin oluşturulması, kayıt edilmesi, alım satım işlemlerinin ve takasının gerçekleştirilmesi ve rehin, hapis, haciz ile çeşitli blokaj işlemleri lisanslı depo işletmesi hesapları, mudi hesabı, borsa ve takas hesapları ile mudi hesabına bağlı açılan alt hesapların kullanılması suretiyle gerçekleştirilmektedir.

2.7.1. Ürün Senedinin Elektronik Ortamda Oluşturulması ve Kayıt Edilmesi

Elektronik ürün senedi (ELÜS), EKK tarafından kurulan ve işletilen veri tabanı üzerinden, EKK tarafından istenen bilgilerin lisanslı depo ve yetkili sınıflandırıcıların nitelikli elektronik sertifikaya sahip personeline bu veri tabanına aktarılması ile oluşturulmaktadır. Yalnızca Elektronik Kayıt Kurallarında üye olarak belirtilen kurumlar tarafından EKK sistemine erişim sağlanmaktadır. Bu üyeler lisanslı depo işlemleri, yetkili sınıflandırıcılar, mudinin hesabının bulunduğu banka veya finans kuruluşlarıdır.

Ürün senetlerinin oluşturulabilmesi için gereken bilgiler şu şekildedir;

- Yetkili sınıflandırıcılar tarafından analizi tamamlanan ürüne ilişkin bilgiler,
- Lisanslı depo işletmesince EKK sistemine aktarılması gereken aşağıdaki bilgiler;
 - Lisanslı depo işletmesi şube kodu,
 - Mudi hesabının bulunduğu üye,
 - Mudi hesap numarası,
 - Mudi TC kimlik numarası/yabancı kimlik numarası veya vergi numarası,
 - Depolama yöntemi (aynen/mislen),
 - Ürün teslim tarihi,
 - Elektronik ürün senedi ISIN kodu⁷,
 - Miktar,
 - Yetkili sınıflandırıcı lisans numarası,

⁷ ISIN kodu: Ulusal ve uluslararası sermaye piyasası işlemlerine söz konusu menkul kıymet işlemlerinin tam otomasyon ortamında gerçekleştirilmesi için menkul kıymetlere uluslararası standartlara uygun olarak, Türkiye'yi temsilen ilk iki harfi "TR" olmak kaydı ile toplam 12 haneden oluşacak şekilde tanımlanan yegane uluslararası menkul kıymet tanımlama kodudur. Elektronik ürün senetleri SPK tarafından tanınan bir menkul kıymet olmamasına rağmen, bu senetlere ilişkin kayıtleştirme ve takas işlemleri diğer menkul kıymetlerde olduğu gibi MKK ve Takasbank tarafından yapılmaktadır. Bu itibarla, elektronik ürün senetlerinde, lisanslı depolarda depolanan ürünlerin kalite ve sınıfını belirtmek amacıyla ISIN kodları kullanılmaktadır. Diğer menkul kıymetlerde olduğu gibi ELÜS ISIN kodları da Takasbank tarafından üretilmektedir.

- EKK tarafından istenilecek diğer bilgiler.

Yukarıda lisanslı depolar tarafından EKK sistemine aktarılması istenilen bilgiler göz önünde bulundurulduğu zaman ürün senedi oluşturma işleminin ilk olarak lisanslı depolarda başlamadığı görülmektedir. Mudi, ürününü lisanslı depoya getirmeden önce elektronik ürün senedinin oluşturulabilmesi için Elektronik Kayıt Kuruluşuna üye olan herhangi bir bankada hesap açtırması gerekmektedir.

Öncelikli olarak ürün analizine ilişkin yetkili sınıflandırıcı tarafından istenen bilgiler veri tabanına girilmektedir. Daha sonra lisanslı depolar tarafından istenen bilgilerin EKK sistemine aktarılması üzerine, elektronik ürün senedi oluşturulmakta ve üye nezdindeki mudi hesabına aktarılmaktadır.

Bu şekilde oluşturulan ürün senedine ilişkin tüm kayıtlar, hak ve yükümlülükler Elektronik Kayıt Kuruluşu tarafından kayden izlenmektedir.

2.7.2. Ürün Senedinin Elektronik Ortamda Devri

Daha önce bahsedildiği üzere,5174 sayılı Kanununun 53 üncü maddesinde ürün senetlerinin alım satımının ürün ihtisas borsalarında, bir ürün ihtisas borsası faaliyette bulunmuyorsa bu işlemlerin teknik, kurumsal ve mali alt yapısının yeterliliği Bakanlık tarafından tespit edilen ticaret borsalarında yapılabileceği hüküm altına alınmıştır.

Lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığında, EKK sisteminde oluşturulan elektronik ürün senetlerin alım satımı yetkili borsalar tarafından kurulan elektronik ürün senedi işlem platformlarında, Elektronik Ürün Senedi Yönetmeliği'nin 5 inci maddesinin altıncı fıkrası hükümleri gereği aracilar vasıtasıyla yapılmaktadır.

Söz konusu hükümde bahsedilen aracılık faaliyetlerini yürütmeye yine aynı yönetmeliğin geçici 3 üncü maddesi ile Ticaret Borsalarında Alım Satım Yapanlar Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre faaliyet gösteren borsa ajanları yetkili kılınmıştır.

Elektronik Ürün Senedi Yönetmeliği'nin geçici 2. maddesinde elektronik ürün senedi işlemlerinde; alıcı karşısında satıcı, satıcı karşısında alıcı konumuna geçerek piyasa katılımcılarının hak ve yükümlülüklerini teminat altına alan, işlemlerin eşleştirilmesi, işlem gören elektronik ürün senedinin teslimatı gibi işleri yürütmek üzere, yetkilendirilen ticaret borsası bünyesinde bir takas merkezi oluşturulacağı veya bu borsanın takas işlemlerinden doğan sorumluluğu saklı kalmak kaydıyla takas hizmetleri konusunda faaliyet gösteren bir kuruluşla anlaşma yapabileceği belirtilmektedir. Bu hükümden hareketle platform sahibi borsalar tarafından, nakit ve ELÜS takasını sonuçlandırmak üzere Takasbank yetkilendirilmiştir.

Borsalar tarafından kurulan platformda gerçekleştirilen ELÜS alım satım işlemlerinin takasının sağlanmasına yönelik tarafların görev ve sorumluluklarının belirlenmesi amacıyla borsa ile Takasbank arasından bir protokol yapılmaktadır.

Mevcut durumda elektronik ürün senedi alım satımını yapmak isteyen her borsa kendi elektronik ürün senedi işlem platformunu kurmakta ve bu işlemleri kendi idari düzenlemeleri doğrultusunda yürütmektedir.

Bu platformlarda elektronik ürün senedi alım satımını yapmak veya bu alım satıma aracılık yapmak isteyenlerin borsa idari düzenlemelerinde belirtilen üyelik şartlarını yerine getirmeleri ve platforma üye olmaları gerekmektedir.

Platformlarda işlem yöntemleri, seans saatleri, emir giriş saatleri, işlem limitleri gibi hususlar yine borsasının idari düzenlemeleri ile belirlenmektedir.

Platformda alım satım işlemleri şu şekilde gerçekleştirilmektedir;

1- Platforma üye alıcı ve satıcılar tarafından borsa sistemine bağlanılarak ELÜS alım satım emirleri girilmektedir.

2- Alıcı ve satıcı tarafından borsa sistemine girilen emirler vekâlet verdikleri aracılardan ekranına gelmekte ve yalnızca aracı tarafından onaylanan emirler platform alım satım ekranlarına yansımaktadır.

3- Aracı tarafından onaylanan ve platform alım satım ekranlarına yansıyan emirler seans boyunca eşleşmektedir.

4- Seans sonunda, gerçekleşen işlemlere ait işlem dosyası borsa tarafından, takas işlemlerinin gerçekleştirilmesi amacıyla elektronik ortamda Takasbank'a gönderilmektedir.

5- Borsadan gelen işlem dosyasına uygun olarak alıcı ve satıcı hesapları arası ELÜS virmanı EKK sisteminde, nakit virmanı ise Takasbank'ta gerçekleştirilerek alım satım işlemi sonuçlanmaktadır.

6- Takası gerçekleşen alım satımlara ilişkin listenin Takasbank tarafından borsaya gönderilmesinin ardından borsa tarafından tescil işlemleri yapılmaktadır.

2.7.3. Ürün Senedinin Elektronik Ortamda Rehni

Daha önce de bahsedildiği üzere elektronik ürün senetlerine ilişkin tüm iş ve işlemler EKK sistemi üzerinden yapılmaktadır. Bu itibarla rehin işlemleri de söz konusu sistem üzerinden rehin veren veya alan tarafın hesabına bağlı alt hesaplar kullanılmak suretiyle Elektronik Kayıt Kuralları'nda belirtilen üyelerce yapılmaktadır.

Mevcut durumda elektronik ürün senetleri bankalar tarafından teminat olarak kabul edilmekte ve kredi verilmektedir. Bu kredi mekanizmasının kurulabilmesi için banka lehine bir rehin işleminin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Elektronik Kayıt Kuralları'nın 5. maddesinin üçüncü fıkrasında lisanslı depo işletmeleri ve yetkili sınıflandırıcılar haricindeki üyelerin, EKK tarafından belirlenecek esaslar çerçevesinde, kendi personelini ve teknik imkânlarını kullanmak yerine başka bir üye aracılığı ile dolaylı ve sürekli bir şekilde EKK'da işlemlerini yürütebileceği hüküm altına alınmıştır. Bu kapsamda, ürün senedi teminatı karşılığında bankalar tarafından sağlanan kredi işlemlerinde rehin işlemleri bankalar yerine yatırım şirketleri tarafından gerçekleştirilmekte ve EKK tarafından söz konusu rehin işlemi kayıt edilmektedir.

Elektronik ürün senetlerine ilişkin kayıt edilen rehin işlemleri bilgileri EKK tarafından Borsaya bildirilmektedir.

2.7.4. Ürün Senedinin Elektronik Ortamda İptali

Ürün senedinde yer alan ürünün lisanslı depolardan çıkarılması, ELÜS'ün iptal edilmesi ile gerçekleştirilmektedir. ELÜS iptali Elektronik Kayıt Kurallarına göre 2 şekilde yapılmaktadır (GTB,2014);

1- Ürünü depodan teslim almak isteyen mudi, bu talebini hesabının bulunduğu üyeye bildirmekte ve üye kuruluş tarafından talep EKK'ya iletilmektedir. Bu talep EKK tarafından lisanslı depo işletmesinin onayına sunulmakta ve ELÜS mudinin hesabının altında bulunan bloke alt hesaba aktarılmaktadır. Lisanslı depo işletmesi tarafından talebin kabul edilmesi halinde ELÜS lisanslı depo işletmesinin alt hesabına aktarılmaktadır ve kayden iptal edilmektedir. İptal edilen ürün senedinde yer alan miktar ve kalitede ürün mudiye teslim edilmektedir.

2- Ürünü depodan teslim almak isteyen mudi, bu talebini lisanslı depo işletmesine bildirmekte ve talep lisanslı depo işletmesi tarafından EKK'ya iletilmektedir. Bu talep, EKK tarafından mudinin hesabının bulunduğu üye kuruluşun onayına sunulmakta ve ELÜS mudinin hesabının altında bulunan bloke alt hesaba aktarılmaktadır. Üye kuruluş tarafından talebin kabul edilmesi halinde ELÜS lisanslı depo işletmesinin alt hesabına aktarılmakta ve kayden iptal edilmektedir. İptal edilen ürün senedinde yer alan miktar ve kalitede ürün mudiye teslim edilmektedir.

2.8. Tarım Ürünleri Piyasasında Lisanslı Depoculuk ve Ürün İhtisas Borsacılığı Sistemi

Daha önceki bölümde de bahsedildiği üzere Türkiye sahip olduğu verimli toprakları ve uygun iklim koşulları sayesinde tarım ürünleri üretiminde ve ticaretinde dünyanın önde gelen ülkelerinden biri konumundadır.

Tarım sektörü sayesinde, ülkenin beslenme ihtiyacının karşılamasının yanı sıra fazla miktarda gerçekleşen ürünün başka ülkelere ihraç edilmesi ile de döviz kazancı sağlanmaktadır. Ayrıca, bu sektöre dayalı üretiminde bulunan sanayi kesimine hammadde kaynağı olmaktadır.

Üretimde devamlılığın sağlanması, üreticinin ürününü hak ettiği değerden satabilmesi, sanayici, tüccar ve tüketicinin istediği kalitedeki ürünü fahiş olmayan fiyatlarla tedarik edebilmesi; tarım ürünlerinin ticaretine yönelik etkin bir tarımsal pazarlama sisteminin kurulması ile mümkündür.

Daha önceki kısımlarda da anlatıldığı üzere lisanslı depolarda depolanan ürünlerin ticareti ürün senetleri vasıtasıyla ürün ihtisas borsaları kuruluncaya kadar bunların alım satımı hususunda yetkilendirilen borsalar tarafından yapılmaktadır.

Ticaret borsaları; üretimi, tüketimi veya ithal, ihraç ve dağıtımını büyük miktarda yapılan, dayanıklı ve depolamaya elverişli bulunan, arz ve talebi değişken olan standardize edilmiş tarım ürünlerinin alımı ve satımının rekabet şartları içinde ve önceden belirlenmiş asgari miktarlar üzerinden toptan yapıldığı, organize edilmiş tarımsal ürünler piyasasıdır (İnan, 2003:25).

Bu kapsamda ticaret borsaları, alıcı ile satıcıyı bir araya getirebilmelerine, çiftçilerin ürünlerini kalite özelliklerine uygun olarak gerçek değerinden satabilmelerine, alıcıların ise istedikleri kalitede ürünü serbest piyasa koşullarında alabilmelerine imkan sağlamaları açısından önemli bir göreve sahiptir.

Türkiye’de 113 adet ticaret borsasının bulunmasına karşın bunlardan çok azı tarafından gerçek anlamda borsacılık faaliyetleri yürütülmektedir. Ayrıca, mevcut fiziki şartları nedeniyle çoğunda ürün satış salonu bulunmamakta ve alıcı ile satıcıyı bir araya getirme görevini başarılı bir şekilde yürütememektedir.

Türkiye’deki ticaret borsalarının mevcut yapılarının yetersiz olmasının sebeplerini şu şekilde sıralayabiliriz (İnan, 2003:29-30);

- Ekonomik olmayan siyasi kararlar ile ticaret borsalarının kuruluşlarının yapılması,
- Üreticilerin borsaların kendilerine sağlayacakları yararların farkında olmaması,

- Tüccarların gücü ellerinde bulundurmamak istemeleri, serbest piyasa koşullarının uygulandığı satış salonlarına rağbet göstermemeleri,
- Borsaların nitelikli personel ve kurumsal altyapı eksiklikleri.

Yukarıda bahsedilen nedenlerden ötürü, ülkemizde faaliyet gösteren ticaret borsaları, sayıca fazla olmalarına karşın, çoğu yalnızca tescil işlemi gerçekleştiren tescil bürosu şeklinde çalışmakta ve tarım ürünlerinde etkin bir piyasa fiyatı oluşturmakta yetersiz kalmaktadır.

Bu sebeple, lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sistemi ile etkin bir tarımsal pazarlama kanalının oluşturulması ve tarım ürünlerinin ticaretinin iyi organize olmuş ve tüm tarafların faydalanabileceği piyasalarda yapılması amaçlanmaktadır.

Hatırlanacağı üzere daha önceki kısımlarda Sistem'in üreticilere, sanayici ve tüccara, lisanslı depolara ve Devlete olan faydalarından bahsedilmektedir. Bu kısımda tarım ürünlerinin ticaretinin Sistem vasıtasıyla yapılmasının, tarım ürünlerinin ticaretine ve fiyatlarına olan olumlu katkısını göz önünde bulundurularak tarım ürünleri piyasasına olan etkileri değerlendirilmektedir.

2.8.1. Tarım Ürünleri Ticaretine Etkisi

Lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sistemi daha öncede anlatıldığı üzere, ürünlerin güvenli bir biçimde depolanabilmesini sağlamanın yanı sıra, bu ürünlerin ticaretini de kolaylaştırmaktadır.

İlk olarak ürünler depolara kabul edilmeden önce yetkili sınıflandırıcılar tarafından ürünlerin analizleri yapılmakta olup, yapılan analiz sonucu ortaya çıkana kriterler doğrultusunda ürün senetleri düzenlenmektedir. Böylece sanayici ve tüccar talep ettiği kalite ve miktardaki ürüne, ürün senetlerinin satın alınması ile kolaylıkla ulaşabilmektedir.

Tarım ürünleri ticaretinin ürün senetleri üzerinden gerçekleştirilmesi ile ürüne ilişkin tüm özelliklerin ELÜS'de mevcut olması sebebiyle ayrıca fiziksel numunelere

ihtiyaç duyulmamaktadır. Bunun yanı sıra, alıcı ve satıcı taraf birden çok nakliye, hammaliye ve analiz masraflarına maruz kalmamakta ve bu durum piyasadaki maliyetlerin azalmasına katkıda bulunmaktadır.

Bununla birlikte sağlığı olumsuz etkileyecek düzeyde bulunan, standart dışı olan ve mevzuatta belirtilen kriterleri taşımayan ürünler lisanslı depolara kabul edilmemektedir. Bu durum Sistem'e dahil olmak isteyen çiftçileri kaliteli üretime yönlendirmekte ve yetiştirilen ürün kalitesini artırmaktadır. Artan ürün kalitesi ve miktarı sayesinde tarım ürünleri piyasası kazançlı çıkmaktadır.

Daha öncede bahsedildiği üzere Sistem'de tarım ürünlerinin ticareti yetkilendirilmiş ticaret borsaları bünyesinde oluşturulmuş elektronik ürün senedi işlem platformları vasıtasıyla yapılmaktadır. Tarım ürünlerinin ürün senetleri vasıtasıyla ticaretinin yapılması ile mevcut ticaret borsalarında gerçekleşen alım satımının yanı sıra elektronik ürün senetlerinin alım satımının yapıldığı yeni bir piyasa ortaya çıkmıştır.

Bu işlemler borsalar için yeni bir gelir kaynağı olması sebebiyle diğer ticaret borsaları da bu Sistem'e dahil olmak isteyecek ve mevcut yapılarını iyileştirmek amacıyla çaba sarf etmelerine neden olacaktır. Bu kapsamda, tarım ürünleri ticaretinde önemli yere sahip ticaret borsalarının teknik, personel ve kurumsal kapasiteleri artırılmaya çalışılacaktır.

Öte yandan ELÜS'ün ticaretinin bu platformlarda yapılması ile işlem süreçleri ve maliyetlerinin düşürülmesi ve tarım ürünleri piyasalarının işlerliğinin artırılması hedeflenmektedir.

Üreticiler lisanslı depolarda depoladıkları ürünleri, borsa sistemlerine elektronik ortamdan ulaşmak kaydıyla anlaştıkları aracılar vasıtasıyla hızlı bir biçimde satabilmekte ve yine aynı şekilde ürün ihtiyacı duyan taraflar bu sistem sayesinde talep ettikleri ürünü platformlar vasıtasıyla satın alabilmektedir. Hesaplar arası ELÜS ve para transferleri ile kayıt işlemleri görevli kuruluşlar tarafından güvenli bir biçimde yapılmaktadır.

Tarım ürünleri ticaretinin Sistem sayesinde elektronik ortama taşınması ile bu ürünlerin ticaretinin mekân ve zaman sorunu olmadan herkes tarafından kolaylıkla alınıp satılabilen bir yatırım aracı haline dönüşmesi amaçlanmaktadır.

Ayrıca, Sistem sayesinde tarım ürünleri yalnızca alınıp satılabilecek bir mal olmak yerine, lisanslı depolarda depolanan ürünleri temsilen ihraç edilen ELÜS'ün bankalar veya çeşitli kurumlar tarafından teminat olarak kabul edilmesi ile tarım ürünlerinin finansmanında kullanılan yeni bir araç olma özelliği kazanmaktadır. Söz konusu ELÜS'ün rehin işlemleri yine elektronik ortamda güvenli bir biçimde EKK nezdinde yapılmaktadır.

Öte yandan, söz konusu ürünlerin ticaretinin yanı sıra, nihai tüketim maddesine dönüşüncüye kadarki süreçte lisanslı depoların sağladığı faydalardan yararlanarak depolama imkânına kavuşulmaktadır.

Ürün ihtisas borsalarının kuruluşu ile büyük hacimli işlemlerin gerçekleşmesi çok sayıda alıcı ve satıcının bir araya gelmesi ve alım satımın hızlı ve güven içinde yapılması imkanına kavuşulması amaçlanmaktadır.

2.8.2. Tarım Ürünleri Fiyatlarına Etkisi

Lisanslı depolarda depolanan tarım ürünlerinin ticaretinin modern bilgi işlem, teknik ve elektronik donanım ile kurumsal ve mali altyapıya sahip ürün ihtisas borsaları vasıtalarıyla yapılmasının, sağlıklı fiyat oluşumuna katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Lisanslı depolar sayesinde ürünlerini güvenle depolama imkânına kavuşan üreticiler, mahsullerini fiyatların düşük bir seyir izlediği hasat zamanlarında satmak yerine nispeten arzın daha az olduğu diğer dönemlerde satabilme ve fiyat artışlarından yararlanabilme olanağına kavuşabilmektedir. Ayrıca, Sistem'in gelişip yaygınlaşması ile birlikte tarım ürünleri piyasasında ürün arzının tüm yıla yayılması ve alıcı ile satıcıların büyük fiyat farklılıklarından korunması hedeflenmektedir.

Dünya uygulamalarında genellikle her ürün için bir ihtisas borsası kurulmakta ve burada oluşan fiyat diğer borsalar için de bir gösterge niteliği taşımaktadır (İnan ve diğerleri, 2003:31).

Ülkemizde lisanslı depolarda depolanabilen tüm ürünler için tek bir ürün ihtisas borsasının kurulması öngörülmektedir. Borsanın kuruluşu ile çok sayıda alıcı ve satıcının aynı platformda buluşması büyük miktarlarda işlem hacimlerinin gerçekleşmesi ve fiyatların tamamen serbest piyasa koşullarında oluşması amaçlanmaktadır. Bu sayede tarım ürünleri piyasası için referans fiyat niteliği taşıyabilecek bir fiyat elde edilebilecek ve ürünler gerçek değerinden satılabilecektir.

Bu bahisle tarım üretiminin önemli olduğu kadar, üretim sonrasında bu ürünlerin ticaretinin iyi organize olmuş, tarafların beklentilerini optimal düzeyde karşılayacak fiyatların oluştuğu, etkin bir piyasada yapılması ve ürünlerin hak ettiği fiyattan pazarlanması da büyük ölçüde önem arz etmektedir.

Ayrıca, bahsedildiği üzere lisanslı depolarda depolanan hububat, pamuk, fındık gibi ürünler ülkemizde büyük miktarlarda üretilmektedir. Ancak bu ürünlerin fiyatları farklı ülkeler tarafından belirlenmektedir. Söz konusu ürünlerin ihracat fiyatlarında söz sahibi olabilmemiz, bu ürünleri ticaretinin yapıldığı piyasaların kuvvetlendirilmesi ve uluslararası alanda da etkin bir şekilde faaliyet gösteren ürün ihtisas borsasının kurulması ile sağlanabilecektir.

Daha önce de bahsedildiği üzere, tüm ürünlerde ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyet gösterecek tek bir borsa biçiminde kurulması öngörülen ürün ihtisas borsası sayesinde tarım ürünleri piyasalarında alım satım işlemleri elektronik ortamda yapılacak olup, bunların kaydı ve izlenmesi güvenli olarak gerçekleştirilecektir. Ayrıca, bu borsa ile piyasa şeffaflığının oluşturulması, çiftçilerin fiyatlar konusunda bilgi sahibi olabilmesi ve pazarlık kapasitelerinin artması hedeflenmektedir. (Tektaş, 2008:28).

3. BÖLÜM LİSANSLI DEPOCULUK VE ÜRÜN İHTİSAS BORSACILIĞI SİSTEMİNİN TARIMIN FİNANSMANINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ

İkinci bölümde de bahsedildiği üzere, ülkemizde lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sistemi, ürünlerin depolanması ve ticaretini bir bütün olarak düzenleyen modern bir Sistem olması nedeniyle kullanıcılarına önemli imkanlar sunmaktadır.

Sistem'in getirdiği yeniliklerden biri kuşkusuz depolanan ürünler üzerindeki tasarruf yetkisinin, ürünlerin lisanslı depoya kabul edildiği an itibarıyla düzenlenen ürün senetleri ile kullanılmasıdır.

Kanun kapsamında düzenlenen ve kıymetli evrak olan bu senetler, ürünlerin mülkiyetini temin etmesinin yanı sıra senette belirtilen miktar ve kalitede ürünün mudiye geri verileceğini de garanti altına almaktadır. Ayrıca, ürünlerin ticaretinin ürün senetleri ile yapılabilmesi sayesinde fiziksel transfer gerçekleşmeden ürün birden çok el değiştirebilmektedir. Böylece ürünlerin ticaret hacmi artmakla birlikte maliyet düşmektedir.

Sistem ile önümüzdeki süreçte ulaşılmak istenilen nokta, ürün senetlerinin herkes için bir yatırım aracına dönüşmesi ve böylelikle dönemsel fiyat değişimlerinden ürünü yetiştirenlerin yanı sıra bireysel yatırımcıların da faydalanabilmesine olanak sağlanmasıdır. Bu kapsamda, ürünlerin üretimi ve ticareti ile uğraşan kesimin yanı sıra diğer kişilerin de ürün senedi sahibi olabilmesine yönelik mevzuat kapsamında engel bir hüküm bulunmamaktadır.

Bunun yanı sıra, Kanunun gerekçesinde de belirtildiği üzere Sistem ile finansman sıkıntısı çeken küçük çiftçiler ve ürün sahiplerinin, lisanslı depolara verdikleri ürünleri karşılığında aldıkları senetler aracılığıyla bankalardan kredi ve finansman sağlamaları da amaçlanmaktadır.

İlgili Yönetmeliğin 27 nci maddesi ile ürün senetlerinin teminat olarak gösterilebileceği hüküm altına alınmaktadır. Söz konusu madde kapsamında ürün senetleri sahibine belirli bir süre için finansman sağlayabilmektedir.

Bu amaç doğrultusunda Sistem'in tarımın finansmanında sıkça kullanılan bir yöntem haline gelebilmesi, ürün senedinin bankalar tarafından kuvvetli bir teminat olarak görülmesi ile yakından ilgilidir.

Lisanslı depolarda depolanan ürünlerin mülkiyetini temsil etmek üzere düzenlenen ürün senedinin depoda bulunan ürünün fiyatına eş bir değeri bulunmaktadır. Kanun hükümleri kapsamında düzenlenmesi, kıymetli evrak niteliğine sahip olması ve ürün senedinde belirtilen kalite ve miktardaki ürünün teslim zorunluluğu gibi hususların Kanun kapsamında güvence altına alınmış olması sebebiyle, ürün senedinin güçlü bir teminat olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

3.1.Tarımın Finansmanında Ürün Senedinin Yeri ve Önemi

İlk bölümde bahsedildiği üzere, tarım sektörüne finansman sağlayan kuruluşlardan biri olan bankalar, tarımla uğraşan kesimin ihtiyaçları doğrultusunda oluşturdukları ürünleri ve farklı koşullara sahip kredileri ile en çok başvurulan kurumlardandır.

Özellikle son yıllarda hemen hemen tüm bankalar tarım sektörünün finansmanında aktif rol oynamak amacıyla tarımsal kredilere önem vermeye başlamıştır. Özel sermayeli bankalar tarafından "tarımsal krediler" birimi kurularak tarım için özel paketler hazırlanmakta ve tarıma yönelik büyük kampanyalar yürütülmektedir. Bu sayede sektöre yönelik kullanılan kredilerde her geçen yıl artış gözlemlenmektedir.

Bunun yanı sıra, bankalar, tarımın finansmanında aldıkları payları artırabilmek amacıyla bu sektöre yönelik geliştirilen tüm araçları yakından takip etmektedir. Bu nedenle, Sistem kapsamında oluşturulan ürün senetleri, tarım sektörünün finansmanının sağlanması amacıyla geliştirilen yeni bir ürün olması açısından tüm bankaların ilgisini kısa süre içerisinde çekmiştir.

Önceki bölümde değinildiği üzere lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı taraflara birçok avantaj sunmaktadır. Bunlardan en önemlisi ürün senetlerinin

ürünlerin mülkiyetinin ispatında, ticaretinde ve tarımın finansmanında kullanılması ile tarım sektörüne yönelik güvenli ve teminatlı bir mekanizma oluşturulmasıdır.

Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Yönetmeliğinin 27 nci maddesi ile;

1- Ürün senedi teminat olarak gösterilerek karşılığında kredi veya avans kullanılmasına imkan sağlanmakta,

2- Ürün senedinin teminat olarak kabul edilebilmesi mevzuat ile kuvvetlendirilmekte ve ürün senedi tarımın finansmanında kullanılan yeni bir yöntem özelliği kazanmaktadır.

Bir sonraki kısımda tarım sektörünün ihtiyaç duyduğu kaynağın, Sistem kapsamında ürün senetleri ile karşılanmasının, mudilere ve bankalara sağlayacağı faydalara ilişkin değerlendirmelere yer verilmektedir.

3.1.1. Mudiler Açısından Ürün Senedi ile Finansman

Diğer işletmelerde olduğu gibi tarımsal üretim yapan çiftçiler, sanayiciler ve tarım ürünleri ticareti ile uğraşan tüccarlar da faaliyetlerini sürdürebilmek için finansmana ihtiyaç duymaktadır.

Çiftçiler ürünlerini depolama imkânsızlıkları ve acil finansman ihtiyaçları gibi nedenlerle arzın yoğun olduğu ve fiyatların görece düşük olduğu hasat zamanlarında satmak zorunda kalmaktadır.

Lisanslı depolar sayesinde ürün sahibine ürününün belirli bir zaman, herhangi bir kalite kaybına uğramayacağı güvencesi verilerek depolama imkanı sunulmaktadır. Böylelikle üreticiler ürünlerini istedikleri zaman satma imkanına kavuşabilmekte ve bu süre zarfında acil finansman ihtiyaçlarını ürün senelerinin teminat gösterilmesi ile sağlanan finansman ile karşılayabilmektedir.

Sanayici ve tüccar, sahip oldukları ürünlerin sağlıklı koşullarda depolanmasının yanı sıra işletme faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için ihtiyaç

duydukları finansmanı ve stoklarının finansmanını ürün senedinin rehni ile karşılama imkânına kavuşmaktadır.

Yine ilk bölümde bahsedildiği üzere tarım sektöründe faaliyet gösteren kişi ve kurumlar çeşitli nedenlerden dolayı üretimlerini finanse etmekte sıkıntılar yaşamaktadır. Bahsedilen sıkıntılardan bir tanesi de tarımsal üretimde bulunan çiftçilerin teminat sorunudur. Tarım sektöründe faaliyet gösteren çiftçilerin bir kısmı, zorunlu üretim ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla talep ettiği kredi için gerekli olan teminatı bulmakta zorlanmaktadır. Sistem sayesinde, üreticinin ürettiği ve sanayicinin ilerleyen dönemlerde kullanmak üzere satın aldığı ürünün, finans kuruluşları tarafından kabul edilen bir teminata dönüşmesi sağlanmaktadır.

Çiftçiler tarafından sıklıkla başvuru yapılan yabancı kaynak ile finansmanda taşınmaz ipotegi veya taşınır rehni gibi teminatlar karşılığı kredi kullanılmaktadır.

Genellikle bankalar tarafından kabul edilen teminatlar olan arazi, traktör ve makineler çiftçinin üretimi için hayati önem taşıyan unsurlardır. Tarım işletmesinin tüm faaliyetlerinin söz konusu kaynaklara bağlı olması, bu kaynaklar karşılığı temin edilen finansmanlarda hem finans kuruluşu hem de tarımsal işletme ve çiftçi için büyük risk oluşturmaktadır. Çünkü kredi ödemesinde yaşanacak herhangi bir aksaklık sonucu söz konusu kaynakların kaybı, tarımsal faaliyetlerin tamamıyla sona ermesine neden olmaktadır.

Bu sebeplerle, tarımın finansmanında kullanılan söz konusu teminatların yanı sıra bu sektörde faaliyet gösteren kişilerin ürettikleri veya üretimde kullanacakları tarımsal ürünleri teminat göstererek de finansman imkânına kavuşmaları önem arz etmektedir.

Sigortalı ve teminatlı olarak faaliyet gösteren lisanslı depolarda depolanan ürünlerin mülkiyetini temsil etmesi, Kanun kapsamında düzenlenmesi gibi sebeplerden dolayı sistem kapsamında oluşturulan ürün senetlerinin, finans kuruluşları için nakde çevrilebilir bir değeri bulunmaktadır.

Böylece depolama imkanı elde eden mudiler aynı zamanda ürünlerini depoladıkları sürece sahip oldukları ürün senedi ile finansman sağlayabilme olanağına da kavuşmaktadır. Ayrıca, kredinin ürün senetlerinin teminat gösterilmesi ile sağlanması, tarımsal faaliyetlerde kullanılan unsurların teminat olarak gösterilmesine duyulan ihtiyacı azaltmaktadır.

Sistem sayesinde nakliye, hammaliye gibi maliyetlerin azaltılmasının yanı sıra finansman maliyetlerinin azaltılması da söz konusu olabilmektedir. Bahsedildiği üzere kıymetli evrak hükmünde olan ürün senetleri ile finansmanda finans kuruluşları için sigortadan ve teminat gibi garanti mekanizmaları bulunmaktadır. Ürüne ilişkin bir zarar söz konusu olduğu vakit bu zarar sigorta veya şirketin teminatından, yeterli gelmemesi durumunda Lisanslı Depoculuk Tazmin Fonu'nun kaynaklarından karşılanmaktadır. Bu doğrultuda, lisanslı depolarda depolanan ürünlerin sigortalı ve teminatlı olması, ürün senetlerinin teminat yönünü de kuvvetlendirmektedir. Bu durum bankalarca belirlenecek kredi faizi gibi unsurların düşürülmesine ve dolayısıyla mudi için finansman maliyetlerinin azalmasına neden olmaktadır.

Elektronik ortamda oluşturulan ürün senetleri sayesinde ürünün alımı, satımı, rehni vb. işlemleri sistem üzerinden hızlı ve güvenli bir şekilde yürütülmektedir. Böylelikle, ürün senedinin kredilendirilme süreçlerinin de daha güvenli ve hızlı bir biçimde gerçekleşmesine imkan sağlanmaktadır.

3.1.2. Bankalar Açısından Ürün Senedi ile Finansman

Türkiye'deki tarım sektörü tıpkı enerji sektörü gibi bankacılık açısından stratejik sektör olarak konumlandırılmaya başlanmıştır. Artan nüfusa karşı sınırlı alanlarda tarım ile iştil edilmesi, gerek gıda fiyatlarının gerekse sanayi hammadde fiyatlarının belirlenmesinde ciddi bir önem arz etmekte ve sektördeki her türlü gelişme dünya nüfusunun tamamını doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle bu sektöre kaynak sağlarken çok dikkatli olunması ve sektörün tüm yönleri ile analiz edilmesi gerekmektedir.

Bankalar kredilendirme yaparken doğru kişiye, doğru kanaldan, doğru ürünü sunmak amacıyla kişilerin ve firmaların faaliyet döngülerine göre analizlerini yapmaktadır. Ayrıca, bankalar firmaları sektörlere ayırmakta ve her sektörü kendi dinamiklerine göre kredilendirmektedir.

Tarım sektörünün kredilendirilme ilkeleri de üreticilerin hammadde temini, ekim zamanı, hasat zamanı, satış zamanı, depolama koşulları ve süreleri gibi unsurlar göz önünde bulundurularak oluşturulmaktadır.

Bankacılık sektörünün tarım sektörüne ve tarımsal ürünlerin finansmanına yönelik ilgileri günden güne artmaktadır. Bu sebeple, 2011 yılında ilk lisanslı depo işletmesinin faaliyete geçmesi ile birlikte oluşturulmaya başlanan ürün senetleri ve bu senetlere dayalı finansman kavramı bankaların kısa süre içinde ilgi alanına girmiştir. Bu konuda bankalar tarafından kendi mevzuatlarında ürün senedi teminatlı kredilere ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.

Ürün senedinin, bir ürününün ne kadar, hangi kalitede, hangi depoda, ne koşullarda muhafaza edildiğini gösteren bir kıymetli evrak niteliği taşıması sebebiyle bankalar açısından teminat niteliği olan, tarımın finansmanına yönelik güncel ürünlerden birisidir.

Kredi vermekle görevli bir kuruluş için en önemli şey kredi sağladığı kişiler tarafından kredi tutarının ve maliyetlerinin sorunsuz bir biçimde geri ödenmesidir. Finans kuruluşlarının faaliyetlerinin devamı ancak geri dönen bu fonla yeni krediler sunarak sağlanmaktadır. Ayrıca, kredinin geri ödenmesinde yaşanabilecek muhtemel sorunlara karşı, borcun tamamını karşılayabilecek tutarda ve kolayca nakde çevrilebilecek bir teminatın kredi tahsis sürecinde alınması da büyük önem arz etmektedir.

Ürün senedinin teminat unsurunun güçlendirilmesi amacıyla Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Yönetmeliğinin 27 nci maddesinde ürün senedinin teminat olarak gösterilebilmesine ve söz konusu teminat karşılığı borcun ödenmemesi durumunda ürün senedinin teminat olarak gösterilmesinden önce mudinin yazılı izninin alınması koşuluyla ürün senedinin borsada satılıp borcun tahsil edilebilmesine yönelik

düzenlemeler yapılmıştır. Söz konusu madde ile borcun muaccel olması durumunda teminat olarak banka tarafından kabul edilen ürün senedinin borsada satılabilmesine imkan tanınmaktadır.

Hali hazırda tarımın finansmanına yönelik oluşturulan kredilerde ağırlıklı olarak tarla, arsa, daire, işletme rehni, traktör gibi teminatlar alınmaktadır. Bahsi geçen teminatların bazıları üreticilerimizin doğrudan faaliyetlerini etkiler nitelikte olması sebebiyle, olası muacceliyet ya da kredi ödenmeme durumlarında bankalar tarafından teminatların paraya çevrilmesi yoluna gidilmekte ve süreç yılları alabilmektedir.

Mezkur durum üreticilerin para kazandırıcı faaliyetlerine devam etmesine engel olmakta ve zor durumda olan üreticilerin durumlarını daha da zorlaştırmaktadır. Ürün senedi sayesinde üreticinin doğrudan faaliyetinde kullandığı araçlar yerine ürününün karşılığı olan senet teminat altına alınmakta ve olası muacceliyet durumlarında çiftçi daha az etkilenebilmektedir. Ayrıca, rehinin likiditesinin daha yüksek olması hasebiyle de bankalar için rehinin paraya çevrilme süreci diğer teminatlara göre kısalmaktadır.

Teminat olarak kabul edilen ürünün, kredinin vadesi boyunca kalite kaybına uğramadan ve bozulmadan saklanması çok önemlidir. Bilindiği üzere ancak Bakanlık tarafından oluşturulan komisyonca lisanslı depoculuk faaliyetinde bulunması uygun görülen teknik altyapıya sahip şirketler lisans alabilmektedir. Ayrıca, lisanslı depolar Bakanlığın sıkı gözetim ve denetimine tabi olarak depoculuk hizmeti sunmakta ve ürünler buralarda sigortalı ve teminatlı olarak 2 yönlü güvence mekanizması ile muhafaza edilmektedir.

Bunlardan ilki 5300 sayılı Kanun kapsamında belirtilen rizikolara karşı sigorta şirketleri tarafından zorunlu olarak yaptırılan sigortadır. İkincisi ise; lisanslı depo sahipleri lisans koşulu olarak Lisanslı Depoculuk Tazmin Fonu'na teminat vermek zorundadır. Dolayısıyla belirtilen ilk güvence mekanizması kapsamında olmayan rizikolar ise bu teminat kapsamında karşılanmak zorundadır. Netice itibarıyla, teminata alınan ürüne ilişkin sigorta ve tazmin kapsamının genişliği göz önünde

bulundurulduğu zaman bankalar için ürün senedi teminatının güçlü bir teminat olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bütün bunların yanı sıra ürün senedinin içeriğinde ürün miktarı, ürün niteliği gibi bilgiler olması sebebiyle bankalar tarafından senedi elinde bulunduran çiftçi, tüccar, sanayicinin kredibilitesi ve faaliyet döngüsü daha kolay analiz edilebilmektedir.

Basılı ürün senedi ve elektronik ortamda oluşturulan ürün senetleri tamamen aynı hukuki niteliklere sahip olmanın yanı sıra, ürün senetleri ile ilgili iş ve işlemlerin elektronik ortama taşınması sayesinde tüm süreçler daha güvenli ve kolay bir yapıya kavuşmuştur. Bankalar açısından elektronik kaydi sistemin avantajlarını şu şekilde açıklayabiliriz;

➤ ELÜS'ün EKK sisteminde oluşturulması ve kayıt edilmesi sebebiyle basılı olarak ihraç edilen diğer kıymetli evraklarda görülen sahte senet üretilme ihtimali hemen hemen ortadan kaldırılmaktadır. Böylece rehne konu ELÜS banka için güvenilir bir teminattır. Ayrıca, EKK nezdinde rehinli bir ELÜS hiçbir şekilde satılamamakta ve rehin alanın hakları korunmaktadır.

➤ Yine aynı şekilde ELÜS'e ilişkin tüm işlemlerin ve rehinin elektronik sistem vasıtasıyla gerçekleştirilmesi sayesinde süreçler daha pratik bir şekilde yürütülmektedir. Örneğin basılı ürün senedi uygulamasında ürün senetlerinin rehni, mudi ile borsaya gidilmek suretiyle gerçekleştirilmekte ve ürün senetleri fiziksel olarak bankada muhafaza edilmekteydi. Daha öncede açıklandığı üzere, ELÜS rehin işlemleri EKK sisteminde yapılmakta ve bankalar teminat olarak alınan kıymetli evrakların muhafaza külfetinden kurtulmaktadır.

Bahsedildiği üzere Sistem'in uzun bir geçmişinin olmaması nedeniyle finans kuruluşlarının ürün senedi teminatlı kredilere ilişkin tecrübeleri yeni yeni oluşmaktadır. Bu nedenle ürün senetlerinin tarımın finansmanında kullanım oranı çok düşük seviyelerde gerçekleşmektedir. Ancak tarımın kredilendirilmesinde aktif rol oynamak isteyen özellikle özel bankalar tarafından ELÜS teminatlı krediler

üzerinde ciddi çalışmalar yapılmakta ve bu sayede önümüzdeki süreçte bu kredilerin hacminin artacağı değerlendirilmektedir.

3.1.3. Bankalarda Ürün Senedi Finansmanı Uygulamaları

Daha önce de bahsedildiği üzere, tarımın finansmanında en çok başvurulan kurumlar bankalardır. Yine aynı şekilde ürün senetlerinin kredilendirilmesinde en aktif rolü bankalar almaktadır.

Sistemin fiilen hayata geçtiği 2011 yılından beri bazı bankalar tarafından ürün senedinin kredilendirilmesine yönelik girişimlerde bulunmaktadır. İlk başlarda işlemlerin basılı ürün senedi ile gerçekleştirilmesi nedeniyle bu senedin teminat olarak kabul edilmesi ek operasyonel süreçler gerektirmekteydi. Örneğin, ürün senedinin geçerliliğinin ve doğruluğunun tespiti amacıyla lisanslı depodan teyidi, ürün senedinin rehin veya bankaya ciro işleminin tescili için mudi ile banka görevlisinin borsaya gitmesi gerekliliği, bu rehin işlemi konusunda borsa ve lisanslı depoya iletilmek üzere yazı yazılması, ürün senedinin fiziksel muhafazası gibi külfetli operasyonel süreçlerin varlığı nedeniyle kredilendirilen basılı ürün senedi miktarı çok sınırlı kalmıştır.

Elektronik ürün senedi uygulamasına tüm depolarca 2014 yılı Haziran ayında geçilmesi ile birlikte yukarıda bahsedilen, basılı ürün senetlerinde yaşanan süreçler büyük oranda kısalmış olup, ürün senetlerine yönelik tüm işlemlerin elektronik ortamda yapılması ve kayıt edilmesi ile bankalar tarafından Sistem'e duyulan ilgi ve güven artmaya başlamıştır.

Elektronik ürün senedini teminat olarak kabul eden ve bu senetler karşılığında kredi kullanılmasına yönelik mevzuatlarında düzenlemelerde bulunan bankaların ELÜS kredilendirme süreçleri şu şekildedir;

ELÜS sahibi mudi belirli bir süreliğine finansman sağlamak amacıyla bankaya başvurmaktadır. Mudinin banka nezdindeki kredibilitesi değerlendirilmekte ve gerekli sorgular yapılmaktadır. Bu kapsamda, olumlu referansa sahip müşterinin

talebi kabul edilmektedir. Bu aşamalar tüm kredi işlemlerinde olduğu gibi işlemektedir.

ELÜS karşılığı kullanılacak kredilerde bankalar tarafından ELÜS rehni gerçekleştirilmeden önce müşteriden bir takım muvafakatnameler alınmaktadır. Bunlardan biri kredinin ödenmemesi halinde ELÜS'ün borsada satılabilmesine yönelik bankaya yetki veren muvafakatnamedir. Bu muvafakatname, Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Yönetmeliği'nin 27 nci maddesinde yer alan ürün senedinin teminat olarak gösterilmeden önce borcun vadesinde ödenmemesi halinde kredi veya avans veren kuruluşun yazılı talebi üzerine mudiyeye bilgi verilmek kaydıyla borsada satılabilmesi amacıyla mudinin yazılı izinin alınması gerektiğine yönelik düzenlemeler nedeniyle talep edilmektedir.

Diğer bir belge ise mudinin yatırım hesabında bulunan ELÜS üzerine, yatırım şirketleri tarafından rehin konulmasının talep ve kabul edildiğine dair müşteriden alınan muvafakatnamedir.

Ürün senedinin hukuki yapısı gereği, mudinin yazılı rızası olmadan bu senetler üzerindeki tasarruf yetkisi mudiden başkası tarafından kullanılamamaktadır. Söz konusu Yönetmeliğin 27 nci maddesi ile ürün senetlerinin teminat olarak gösterilmesi durumunda kredi veya avans veren kuruluşun haklarının korunması amaçlanmaktadır. Bu belgeler bankaların ELÜS üzerinde sahip oldukları hakları kullanmalarına yönelik bu kurumlara icazet vermek amacıyla müşteriden talep edilmektedir.

Yukarıda bahsedilen hususlarda mudinin yazılı rızasını içeren muvafakatnamelerin alınması akabinde yatırım şirketleri tarafından EKK sistemi vasıtasıyla ELÜS rehni gerçekleştirilmektedir. Rehin işleminden sonra kredinin türü, vadesi, faizi ve marjı gibi esaslar belirlenmektedir.

ELÜS karşılığı kullanılacak krediler; faiz oranı piyasa koşullarına göre değiştirilebilen, istenildiği zaman kapatılan, faiz tahsilatı 3 ayda bir veya devre sonu tabir edilen mart, haziran, eylül, aralık sonunda olan *rotatif krediler* veya uygulanacak faiz oranı ve vadesi kredinin kullandırıldığı tarihteki piyasa koşullarına

göre sabit olarak saptanan ve kısa vadeli finansman ihtiyacını karşılamayı amaçlayan *erken ödeme opsiyonlu spot krediler* şeklinde kullanılmaktadır.

Bilindiği üzere, lisanslı depolarda depolanabilen ürünler çeşitlerine göre farklı depolama sürelerine sahiptir. Ancak mevcut durumda lisanslı depolarda depolanan hububat, baklagiller ve yağlı tohumlar ile pamuk ürünü azami 24 aya kadar depolanabilmektedir. Bankaların ELÜS'e dayalı kullandıkları kredilerde vade lisanslı depolarda depolanan ürünlerin depolama süreleri göz önünde bulundurularak belirlenmektedir. Bu kapsamda vade, ELÜS'de yer alan ürünün son depolama tarihinden 45 gün öncesine denk gelecek şekilde maksimum 1 yıl olmaktadır.

Elüs'ün kredilendirilmesinde faiz ve komisyon oranı herhangi bir kısıtlamaya tabi olmaksızın bankalar tarafından serbestçe belirlenmektedir. Bu oranlar mudinin banka nezdinde sahip olduğu kredibilitesine bağlı olarak değişmektedir. Dolayısıyla bankalar riskli gördükleri ELÜS sahibi mudiye kullandıracağı krediye yüksek faiz veya kredibilitesi daha iyi olan mudiye nispeten düşük faiz oranını sunmaktadır.

Kredi kullandırımı işlemi yapılmadan önce ELÜS'ün değerinin belirlenmesi, mudiye kullandırılacak maksimum kredi miktarının saptanması açısından önemli bir aşamadır. ELÜS'ün değeri belirlenirken tüm bankalar tarafından kullanılacak ortak bir fiyat bulunmamaktadır. Fiyat belirleme işlemleri manuel olarak o gün, o ürüne ilişkin işlem gerçekleşen ticaret borsalarında oluşan fiyatların en düşüğü veya ortalaması alınarak, TMO müdahale alım fiyatları veya bankalar nezdinde oluşturulan sistemlerde yer alan geriye dönük fiyat verileri kullanılarak belirlenmektedir.

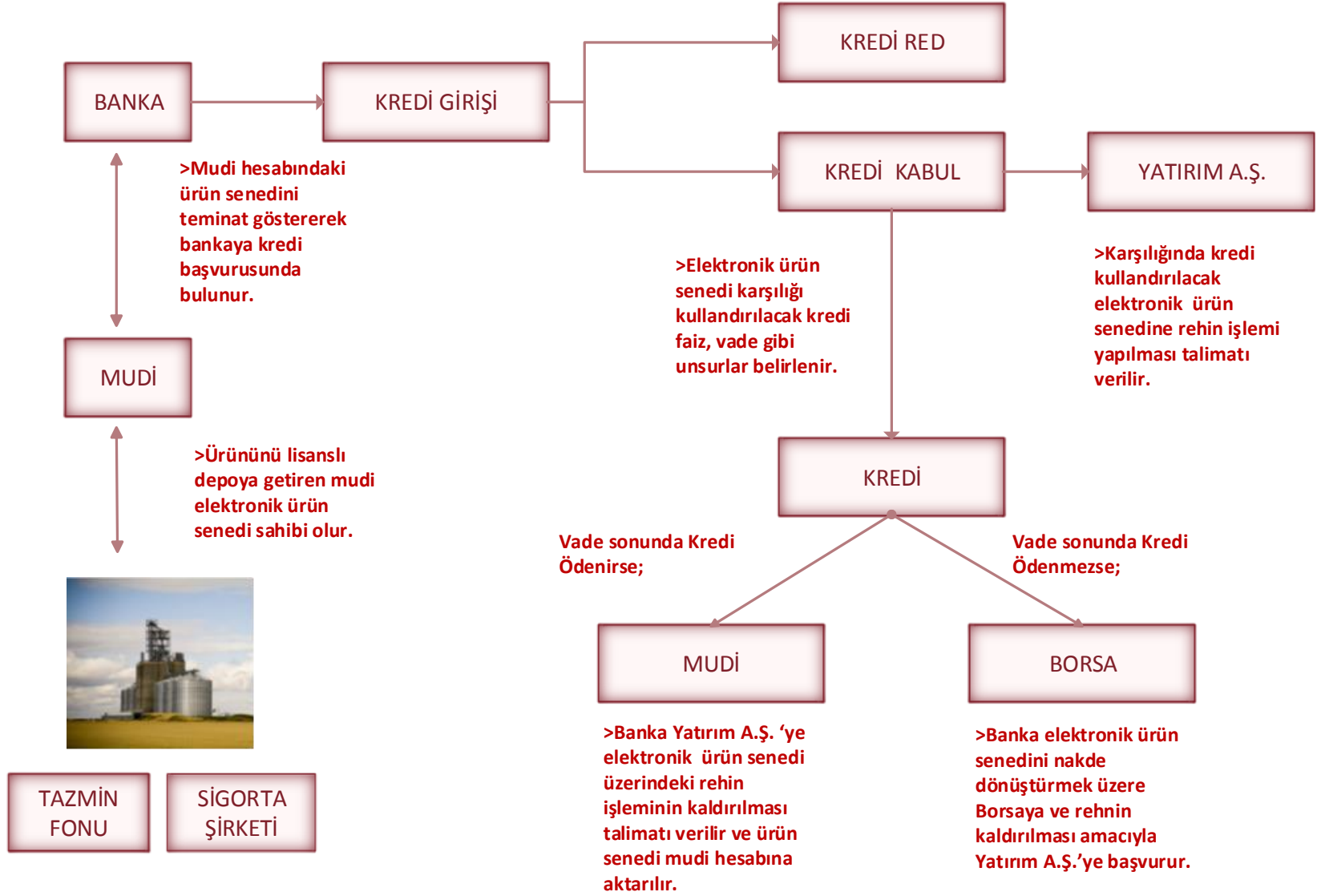
ELÜS teminatlı kredilerde genellikle, ELÜS teminatı yeterli görülmemekte olup, bankalar tarafından ek bir teminat istenmemektedir. Ancak banka tarafından ürün senedi değerinin tamamı tutarında kredi tahsis edilmemektedir. Bu tutar farklı banka uygulamaları göz önünde bulundurulduğunda % 65 - % 80 arası değişmektedir. Bu marj belirlenirken fiyat dalgalanmaları sonucu ELÜS'ün değerinde yaşanabilecek düşüşler, kredinin ödenmemesi durumunda borsada satılacak ürün senedinin satış bedeli üzerinden tahsil edilecek depolama ücreti ve diğer ek maliyetler göz önünde bulundurulmaktadır.

Yukarıda anlatıldığı şekilde ELÜS rehni yapıldıktan, gerekli evraklar alındıktan, ELÜS değeri, kredi vadesi, faizi, miktarı belirlendikten sonra mudiye kredi tahsisi gerçekleştirilmektedir.

Vade sonunda kredi ödemesi gerçekleşir ise banka tarafından yatırım şirketine rehmin kaldırılması talimatı verilmekte ve mudi hesabındaki ELÜS rehni kaldırılmaktadır.

Kredi ödenmez ise; banka tarafından ELÜS'ün borsada satışı sağlanarak kredi borcu tahsil edilmekte ve geri kalan tutar mudinin hesabına aktarılmaktadır.

Şekil 4-Elektronik Ürün Senedi Kredilendirme Süreci



3.2.Ürün Senedi Rehni Karşılığı Kullandırılan Kredi İstatistikleri

Daha önceki bölümlerde bahsedildiği üzere lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sistemi ilk olarak 2011 yılında basılı ürün senedi ihraç ederek uygulamaya geçirilmiştir.

Elektronik ürün senedi uygulaması ise EKK tarafından elektronik ürün senetlerine ilişkin işlemlerin elektronik ortamda yapılmasını sağlayan sistemin hazırlanması ile birlikte 2013 yılında ilk olarak pamuk ürününde başlatılmıştır.

Mevcut durumda, tüm lisanslı depo işletmeleri tarafından, elektronik ürün senetlerinin oluşturulabilmesine yönelik gerekli teknik altyapı kurulmuş olup, 2014 yılı Haziran ayı itibarıyla, lisanslı depocularda depolanan tüm ürünler için elektronik ürün senedi (ELÜS) ihraç edilmektedir.

Tablo 9 - Yıllar İtibarıyla Oluşturulan ve Rehin İşlemi Gören Ürün Senedi Adedi

	2011	2012	2013	2014
Oluşturulan Ürün Senedi Miktarı (TON)	17.117	100.115	180.462	242.701
Rehin İşlemi Gören Ürün Senedi Miktarı (TON)	229	9.049	5.750	98.747
Rehin İşlemi Tesis Edilen Ürün Senedi Miktarının Tüm Ürün Senetlerine Oranı (%)	1,3	9	3,2	40,6
<i>Kaynak: Lisanslı Depo Takip Programı ve Elektronik Kayıt Kuruluşu Verileri Erişim Tarihi:15.01.2015</i>				

Tablo 9’da görüldüğü üzere 2011 yılında düzenlenen 17.117 ton basılı ürün senedinin 229 tonuna rehin işlemi yapılmıştır. Başka bir deyişle 2011 yılında oluşturulan ürün senetlerinin % 1,3’ü mudiler tarafından finansman sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Bu oran 2012 yılında % 9’a yükselmiştir.

2013 yılında pamuk ürününde elektronik ürün senedi uygulamasına geçilmesi ile birlikte 178.908 ton basılı ürün senedi ve 1.554 ton ELÜS oluşturulmuştur. Bu yılda rehin işlemine konu ürün senedi miktarının tüm ürün senetlerine oranı 3,2’dir. Söz konusu yılda rehin işlemlerinde düşüş gözlemlenmesine rağmen, ihraç edilen

7.067 adet ELÜS'ün 5.482 tanesi rehin işlemine konu olmuş, yani 2013 yılında lisanslı depolarda depolanan pamukların % 78'i, mudi tarafından bankalara teminat olarak verilmiş ve karşılığında kredi kullanılmıştır.

2014 yılı verilerine bakıldığı vakit, düzenlenen 242.701 ton ürün senedinin 98.747 tonu ile finansman sağlanmıştır. Bu verilerden de anlaşılacağı üzere oluşturulan ürün senetlerinin % 40.6'sı tarımın finansmanında teminat olarak kullanılmıştır.

Türkiye'de faaliyet gösteren 45 adet bankadan yalnızca 8 tanesi tarafından ürün senedine dayalı kredilendirme işlemi yapılmaktadır.

Tablo 10 - 2014 Yılında 4 Banka Tarafından Kullanılan Elektronik Ürün Senetlerine İlişkin Kredi Rakamları ve Payları

	Rehin İşlemi Tesis Edilen ELÜS Miktarı (TON)	Rehin İşlemi Tesis Edilen ELÜS Değeri (TL)	ELÜS Teminat Alınarak Kullanılan Toplam Kredi Miktarı (TL)
Anadolu Bank	1.475	5.297.995	4.237.060
<i>Payı (%)</i>	7,6	25,1	30,3
Garanti	4.650	3.225.953	3.512.958
<i>Payı (%)</i>	24,1	15,3	25,1
Denizbank	7.656	7.566.795	3.233.375
<i>Payı (%)</i>	39,7	35,8	23,1
Yapı Kredi	5.500	5.000.000	3.000.000
<i>Payı (%)</i>	28,4	23,7	21,4
Ziraat Bankası	30	21.000	17.000
<i>Payı (%)</i>	0,2	0,1	0,1
Toplam	19.311	21.111.743	14.000.393

Elektronik ürün senedine dayalı kredi kullandıran 8 bankadan 4'ünün 2014 yılı verileri yukarıdaki tabloda yer almaktadır. Tablodan da görüleceği üzere, 2014 yılında bu dört banka tarafından 19 bin 311 ton ve 21 milyon 90 bin TL değerindeki ürün senedi teminat olarak kabul edilmiş olup, karşılığında 14 milyon TL civarında bir kaynak sağlanmıştır.

Bu veriler doğrultusunda, 2014 yılında rehin işlemi tesis edilen ürün senedi miktarının 98.747 ton olduğu göz önünde bulundurulursa, 72 milyon TL civarında bir kredi hacminin yaratıldığı söylenebilmektedir. Ancak 2014 yılında bankalar tarafından tarım sektörüne yönelik tahsis edilen kredi miktarının 34 milyar TL civarında olduğu göz önünde bulundurulursa, toplam tarım kredilerinin içinde ürün senedine dayalı kredilerin payının gerçekten çok az miktarda olduğu görülmektedir.

3.3. Ürün Senedinin Tarımın Finansmanındaki Payının Artması İçin Yapılması Gerekenler

Ülkemizde 2011 yılından beri uygulanmakta olan lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sistemi, taraflara sunduğu birçok avantaj ile tarım sektörünün ve bu sektörle alakalı diğer sektörlerin ilgisini çekmektedir.

Geçen 3 yılda Sistem kapsamında faaliyet gösteren lisanslı depo sayısında ve bu depolarda depolanan ürün miktarında artış olmasına karşın Sistem, hala birçok yönüyle desteklenmeye ve geliştirilmeye ihtiyaç duymaktadır.

İlk önce basılı ürün senedi ihracı ile başlatılan Sistem'in tamamıyla elektronik ortama taşınmasıyla birlikte Sistem daha güvenli bir yapıya kavuşmuştur. Ancak daha önce de bahsedildiği üzere ürün senetlerinin alınıp satıldığı teknik donanım, kurumsal ve mali altyapıya sahip olan, organize olmuş ürün ihtisas borsasının kuruluşu henüz gerçekleştirilememiştir. Bu nedenle ürün senetlerinin alım satımı, hala yerel ticaret borsaları tarafından ayrı ayrı oluşturulan elektronik ürün senedi işlem platformlarında yapılmaktadır. Bu durum ürün senetleri işlemlerinin yerel üretici, tacir ve sanayici düzeyinde kalmasına sebep olmaktadır. Ürün ihtisas borsasının kurulması ile ürün senedi işlem hacimleri ve ürün senedinin nakde çevrilebilme kabiliyetinin artırılabilmesi düşünülmektedir.

Ürün ihtisas borsasının mevcut olmaması sebebiyle ürün senetlerine ilişkin işlemler tek platformdan gerçekleştirilememekte ve referans fiyat niteliği taşıyabilecek bir fiyat oluşmamaktadır. Bu sebeple, ürün senedi teminatlı kredi kullandıran her banka tarafından ürün senetlerinin değeri farklı yöntemlerle belirlenmektedir. Kimi banka o gün, o ürünün alım satımı gerçekleşen borsaların

ortalama veya en düşük fiyatını, kimi banka ise TMO fiyatlarını kullanmaktadır. Bu durum hem mudi hem de banka açısından bir belirsizliğe neden olmakta ve ürün senetlerinin değeri konusunda bir uygulama birliği oluşmamaktadır.

Ürün senedi işlemlerinin ayrı ayrı borsalarda yapılmasının diğer bir sakıncası ise her borsanın kurduğu platformun farklı üyelik koşullarına sahip olması ve bu durumun uygulamada sıkıntı yaratmasıdır. Bahsedildiği üzere her platform kendi işlem kuralları ve üyelik şartları belirlemekte ve bu platformlarda işlem yapmak isteyen alıcı, satıcı veya bankaların bu şartları yerine getirmeleri gerekmektedir. Bu durum alıcı ve satıcının birden çok platformda işlem yapmak istemesi durumunda bu platformlara ayrı ayrı üye olmak zorunda kalmasına neden olmaktadır. Yine aynı durum bankalar içinde geçerli olmakta ürün senetlerinin nakde çevrilmesinin gerektiği durumlarda kimi platformlar tarafından bankaların üyeliği talep edilmektedir.

Söz konusu sıkıntıların giderilebilmesi için ürün ihtisas borsasının bir an önce kurulması gerekmektedir. Yakın dönemde bu Borsanın kuruluşunun gerçekleşmemesi durumunda ise ürün senetlerinin alım satımı konusunda yetkilendirilen ticaret borsaları tarafından ortak platformunun oluşturulması gerekmektedir. Böylece, borsalar tarafından ayrı ayrı oluşturulan platformların tek çatı altında toplanması ve standart bir uygulamanın oluşturulması ile tüm ürün senetleri alıcı ve satıcılar aynı platformda işlem yapabilecek; alıcı, satıcı ve bankalar ayrı ayrı platformlara üye olmak zorunda kalmayacaktır. Söz konusu platformun, mevcutta elektronik ürün senedi işlem platformu sahibi borsaların ortaklığında kurulabileceği gibi, bu borsaların üst kuruluşu olan TOBB çatısı altında da oluşturulabilmesi mümkündür. Ayrıca ortak platformun kurulmasına ilişkin karar alınması halinde bu platformun işletilmesine, platformdaki üyeliğe, alım satıma, takasa, tescile, denetime vb. işlemlere ilişkin usul ve esasları içeren bir düzenlemenin Bakanlık tarafından yapılması gerekmektedir.

Ürün senedi ile finansmanın tarım sektöründe sıklıkla başvuru olan bir yöntem haline gelebilmesi ve bu uygulamanın tüm bankalar nezdinde başlatılıp yaygınlaştırılabilmesi, kredilendirilme süreçlerinde yaşanan sıkıntıların giderilmesi ile mümkün olacaktır.

Söz konusu finansmanda bankalarca yaşanan en büyük sıkıntı, kredilendirme süreçlerinin net olmamasıdır. Banka uygulamalarının anlatıldığı kısımda da görüldüğü üzere ürün senedi kredilendirme usulleri bankalar tarafından farklılık göstermektedir. Bakanlık tarafından yapılacak bir düzenleme ile ürün senetlerinin kredilendirilme süreçleri, mudilerin ve bankaların hak ve yükümlülükleri gibi hususların netleştirilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir. Yine aynı düzenlemede kredinin ödenmemesi durumunda ürün senedinin nakde çevrilme süreçlerinin de netleştirilmesi ile bankalar açısından teminat olarak kabul edilen ürün senedinin likiditesinin artırılması sağlanabilir. Söz konusu hususları içeren bir düzenlemenin yapılması ile ürün senedine dayalı kredi uygulamalarında yaşanan belirsizliklerin ve uygulama farklılıklarının giderilmesi mümkündür.

Bahsedildiği üzere Sistem, üreticileri arz fazlası nedeniyle hasat dönemlerinde yaşanan fiyat düşüşlerinden korumak ve üreticilere fiyatların görece yüksek olduğu zaman ürünlerini satabilmelerine imkan sağlamak amacıyla kurgulanmıştır. Ayrıca Sistem kapsamında üreticiler, ürünlerin depolandığı dönem süresince ihtiyaç duydukları finansmanı ürün senetleri vasıtasıyla sağlayabilmektedir. Mevcut durumda, platformlarda satışı gerçekleştirilebilecek ürün senetlerine ilişkin liste günlük olarak, EKK tarafından Borsa sistemlerine iletilmektedir. Rehin işlemi tesis edilen ürün senetleri, EKK tarafından gönderilen bu listede yer almamakta olup, bunların platformda satışı hiçbir şekilde gerçekleştirilememektedir.

Rehinli ürün senetlerinde mudi tarafından satış işlemi, ürün senedine dayalı kredinin tamamen kapatılması ve bankanın ürün senedi üzerindeki rehni iptal etmesi ile mümkün olabilmektedir.

Bu durumun, rehinli ürün senelerinde, fiyat artışları gerçekleştiği zaman mudinin ürün senedine dayalı kredi tutarını temin edememesi halinde senedi satamamasına ve fiyat artışlarından tam olarak yararlanamamasına sebep olabileceği değerlendirilmektedir. Ayrıca mudinin kredi tutarını kapatacak miktarda kaynak bulamaması, ürün senedinin satışının ancak kredinin vadesi geldiğinde gerçekleşebilmesine neden olmaktadır.

Bu sebeple rehinli ürün senetlerinin, lehine rehin işlemi tesis edilen kişi veya kuruluşların hakları gözetilerek satışına imkan sağlayan bir düzenlemenin yapılması gerekmektedir. Satışı gerçekleşen rehinli ürün senedi tutarından, o ürün senedine dayalı olarak kullanılan kredi tutarı düşürülmesine ve geri kalan miktarın mudinin hesabına aktarılabilmesine yönelik sistemsal düzenlemenin yapılması ile mudi sahip olduğu ürün senedi ile finansman imkanı elde etmesinin yanı sıra, fiyat artışlarından da istifade edebilecektir.

Ürün senedi ile finansmanda karşılaşılması muhtemel risklerden biri ürün senedini teminat alarak kredi kullandıranlar aleyhine gerçekleşecek fiyat değişimleridir. Bu riskten korunmak amacıyla bankalar, ürün senedi değerinin % 65 - % 80'ine kadar kredi kullandırmaktadır. Ancak bu durum ürün senedi finansman hacmini daraltmaktadır. Bazı ülkelerde söz konusu riski azaltmak amacıyla opsiyon gibi çeşitli türev ürünler kullanılmaktadır. Farklı ürünlerin bulunduğu ve yüksek miktarlarda işlemlerin gerçekleştiği borsaların mevcut olması durumunda bu risklerin mevcut piyasa ürünleri ile hedge edilebilmesi ve ürünün likiditesinin sağlanması mümkün olabilecektir (Mor ve Fernandes, 2009:3).

Daha öncede bahsedildiği üzere Sistemde sigorta ve teminat olmak üzere garanti mekanizmaları mevcuttur. Lisanslı depolarda depolanan ürünlere ilişkin bir zararın meydana gelmesi ve bu zararın sigorta kapsamında karşılanmaması durumunda söz konusu zarar Şirketin teminatından ve bu teminatların zararın tazminine yetmediği durumlarda kalan kısmı Fon kaynaklarından karşılanmaktadır.

Fon kaynakları Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Tazmin Fonu'nun gelirleri lisanslı depo işletmesinin, lisanslı depoculuk hizmetleri karşılığında her takvim yılında tahsil ettiği ücretlerin binde beşi, borsalarda işlem gören ürün senedi alım satımından tahsil edilen borsa tescil ücretlerinin yüzde onu, borsalarda işlem gören ürün senedi alım satım bedelinin binde yarımı gibi kalemlerden oluşmaktadır. Ayrıca, bir defaya mahsus olmak üzere Hazine tarafından Fona 2 milyon TL tutarında kaynak sağlanmıştır. Mudi zararlarının karşılanması amacıyla kurulan Fonun maddi yapısının güçlendirilmesi ile ürün senetleri mudiler için daha güçlü bir teminat bankalar için ise daha az riskli bir teminat ve haline gelecektir.

Söz konusu güvence mekanizmalarının yanı sıra, Sistem kapsamında depolanan ürünlere ilişkin tüm işlemlerin ürün senetleri vasıtasıyla yapılması sebebiyle, ürün senedinin oluşturulmasında görevli kurumlara olan güvenin tam olarak sağlanmış olması gerekmektedir. Bu itibarla mudilerin lisanslı depolara teslim ettikleri ürünün kalite ve sınıfının yetkili sınıflandırıcılarca ve miktarının lisanslı depo işletmesi tarafından gerçeğe uygun bir şekilde belirlenmesi Sistem'e olan güvenin artmasına imkan sağlayacaktır. Bu sebeple, Bakanlık tarafından lisanslı depo işletmeleri ile yetkili sınıflandırıcıların işlemlerinin sıkı denetime tabi tutulması gerekmektedir. Sistem'e, lisanslı depo işletmelerine ve yetkili sınıflandırıcılara duyulan güvenin artması ile lisanslı depoların doluluk kapasitelerinde ve ürün senedine dayalı kredi hacimlerinde artış gözlemlenebilecektir.

Öte yandan, lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sisteminin yeni bir sistem olması nedeniyle, bu Sistem kapsamında oluşturulan ürün senedinin teminat fonksiyonu, bankalar tarafından sürekli sorgulanır haldedir. Bu sebeple ürün senedinin teminat yönünün kuvvetlendirilebilmesi amacıyla, bağımsız bir kuruluş tarafından bu senet vasıtasıyla sağlanan kredilere yönelik ek bir kefalet mekanizması oluşturulabilir. Bu kapsamda, 1991 yılında Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) ve Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu (TESK) vb. kuruluşların ortaklığında kurulan Kredi Garanti Fonu (KGF) sürece dahil edilebilir. KGF'nin ürün senedi sahiplerine vereceği kefalet ve üstleneceği risk sayesinde mudilerin finansmana daha kolay koşullarla ulaşabilmeleri mümkün hale getirilebilecektir. Ancak mevcut uygulamada KGF tarafından verilen kefalet hizmeti karşılığı talep edilen komisyonun, ürün senedine dayalı kredilerde maliyet artışına neden olmaması amacıyla düşük oranlarda belirlenmesi ya da bu komisyondan mudinin muaf tutulması gerekmektedir.

Bunun yanı sıra, Sistem'in tarım sektörünce bilinirliğinin ve kullanımının artması amacıyla Devlet tarafından hayata geçirilen destekler ve vergi avantajları ile tarım ürünleri ticaretinin Sistem üzerinden yapılması sayesinde elde edilecek

avantajların ticaret borsaları, finans kuruluşları ve diğer ilgili tüm taraflar tarafından tanıtılmasına yönelik faaliyetlerde bulunulması gerekmektedir.

3.4. Umumi Mağazacılık

3.4.1. Umumi Mağazacılık ve Toprak Mahsulleri Ofisi

Umumi Mağazacılık; makbuz ve rehin senedi verme karşılığında serbest, gümrüklenmemiş veya tekel altında bulunan malları vedia olarak kabul etmek ve mudilerine bu senetlerle tevdi olunan malları satabilmek veya terhin edebilmek imkanını vermek üzere faaliyette bulunan işletmelerdir.

Ülkemizde umumi mağazaların kurulma, çalışma ve denetleme usul ve esasları 11/08/1982 tarih ve 2699 sayılı Umumi Mağazalar Kanunu ile düzenlenmektedir. Söz konusu Kanunun 3 üncü maddesi gereğince umumi mağazacılık şirketleri mülga Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca verilecek izinle anonim şirket biçiminde kurulmaktadır.

1938 yılında kurulan ve sermayesinin tamamı devlete ait, 8/6/1984 tarihli ve 233 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname hükümlerine tabi, tüzel kişiliğe ve faaliyetlerinde özerkliğe sahip, sorumluluğu sermayesi ile sınırlı bir iktisadi devlet teşekkülü olan Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğüne (TMO), 2699 sayılı Umumi Mağazalar Yasasına göre mülga Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca umumi mağazacılık yapma izni verilmiş olup, Ofis 1993'ten beri umumi mağazacılık uygulaması çerçevesinde makbuz senedi ile hububat alımı yapmaktadır.

Kendisine verilen tarım ürünleri piyasasının korunması ve düzenlenmesi görevlerini yürütebilmek amacıyla TMO Ana Statüsünün 4 üncü maddesi hükümleri kapsamında TMO, faaliyet alanına giren ürünlerin her yıl cins, tür ve yetiştirildiği yerlere göre belirlenecek fiyatlarla, alım ve satımını yapmakta, yurt içinden satın aldığı ürünlerin dış piyasalarda sürümünü sağlamakta, lüzum görülen hallerde, faaliyet konularına giren ürünleri ve mamullerini dış piyasalardan satın almakta ve umumi mağazacılık faaliyetlerinde bulunmaktadır.

Sekizinci Kalkınma Planı'nda TMO'nun işlevini etkin olarak yerine getirebilmesi amacıyla yeniden yapılandırılacağından, söz konusu kurumun faaliyet alanının sınırlandırılacağından ve piyasada gerekli hallerde müdahale görevi üstlenmesinin sağlanacağından bahsedilmektedir.

Bunun yanı sıra, 24/7/2003 tarihli ve 25178 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı"nda TMO'nun hububat ve çeltik veya bütün ürün gruplarına yönelik olarak müdahale kuruluşu yapısına dönüştürülmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, mülga Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2006 yılı Ulusal Plan hazırlık çalışmaları kapsamında Avrupa Birliği Genel Sekreterliği'ne ilettiği 19/06/2006 tarih, 2276 sayılı yazısı ile Ortak Piyasa Düzeni (OPD) ile ilgili kurumsal yapılanmaya ilişkin olarak, TMO'nun yeniden yapılandırılarak tüm tarım ürünlerinin piyasalarını regüle etmek amacıyla müdahale alımlarından ve ihracat geri ödemelerinden sorumlu "*Tarım Ürünleri Piyasası Ödeme Ajansı (TPA)*" şeklinde, AB benzeri Ödeme Kurumu olarak yapılanmasına ilişkin mutabakat kararını bildirmiştir (TMO, 2014).

TMO 2010-2014 yılları Stratejik Plandan da anlaşılacağı üzere TMO'nun yeniden yapılandırılarak tarım ürünleri piyasalarını regüle etmek amacıyla müdahale alımlarından sorumlu bir ödeme kurumuna dönüştürülmesine yönelik kanun çalışmaları devam etmektedir.

TMO tarafından hazırlanan 2013 yılı faaliyet raporuna göre, umumi mağazacılık alanında faaliyet göstermek ve satın aldığı ürünleri depolamak amacıyla ülkemizin bütün bölgelerinde, çeşitli cins ve tonajlarda olmak üzere TMO'ya ait toplamda 4 milyon ton depo bulunmaktadır. Yine aynı Rapor'da bu depoların 1,8 milyon tonunun lisanslı depoculuk faaliyetlerinde bulunmak için yeterli niteliklere sahip olduğundan bahsedilmektedir (TMO,2013).

Görüldüğü üzere, AB ülkelerinde yer alan ödeme kuruluşları benzeri bir yapıya kavuşturulması çalışmaları ile TMO'nun umumi mağazacılık görevini kademeli olarak terk etmesi ve bu görevi 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu kapsamında faaliyet gösteren şirketlere devretmesi hedeflenmektedir. Bu hususa

Devlet Denetleme Kurumu tarafından 2006 yılında hazırlanan, “Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğünün 2002, 2003, 2004 Yılları Eylem ve İşlemlerinin Araştırılıp Denetlenmesine İlişkin Rapor”da da yer verilmektedir.

Ayrıca, TMO görev alanı kapsamında 1993’ten beri yürüttüğü umumi mağazacılık uygulamalarının tarım ürünleri piyasalarının gelişmesi için yetersiz kalması ve makbuz senedi ile finansmanın çok fazla geliştirilememiş olması TMO’nun bu faaliyetlerinin lisanslı depolara devredilmesine yönelik görüşleri destekler niteliktedir.

Bu nedenlerle; 2005 yılında çıkarılan 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu’nun geçici 2 nci maddesi ile 2699 sayılı Umumî Mağazalar Kanunu kapsamında umumî mağazacılık yapmak üzere izin ve yetki alan kuruluşlardan bu Kanun kapsamındaki tarım ürünlerinin depolanması hizmetleriyle iştigal edenlerin, bu Kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren en geç beş yıl içinde bu Kanun hükümlerine intibak etmedikleri takdirde bunlara verilen iznin yeni bir karara gerek kalmaksızın iptal edilmiş sayılacağına yönelik düzenlemeler yapılmıştır.

Söz konusu Kanunun 2005 yılında çıkarıldığı göz önünde bulundurulur ise, umumi mağazacılık kapsamında tarım ürünlerinin depolanması hizmetini yürüten TMO’nun sahip olduğu yetkinin 2010 yılında sona ermiş olması gerekmekte idi. Ancak hâlihazırda TMO tarafından umumi mağazacılık uygulamaları kapsamında depolama hizmeti sunulduğu ve bu ürünü temsilen makbuz senedi oluşturulduğu bilinmektedir.

TMO’nun yalnızca piyasayı regüle edecek bir yapıya dönüşmesine yönelik alınan kararlar ve 5300 sayılı Kanunun geçici 2 nci maddesi hükümleri doğrultusunda, TMO’nun en kısa süre içerisinde, sahip olduğu depoları lisanslı depoculuğa uygun hale getirmesi ve depolama işini tamamıyla lisanslı depolara bırakması gerekmektedir.

3.4.1.1. TMO Umumi Mağazacılık Uygulamaları ile Lisanslı Depoculuk ve Ürün İhtisas Borsacılığı Sisteminin Karşılaştırılması

Her iki sistemde de tarım sektörüne depolama hizmeti sunulmakta ve ürünler üzerindeki tasarruf yetkisi ürünleri temsilen düzenlenen senetler vasıtasıyla kullanılmaktadır. Bahsedilen bu benzerliğe karşın, lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sisteminin, umumi mağazacılık sistemine göre üstünlükleri bulunmaktadır. Bu avantajları şu şekilde sıralayabiliriz;

1- Daha öncede bahsedildiği üzere TMO, sermayesinin tamamı devlete ait İktisadi Devlet Teşekkülü'dür. Kamu işletmeleri genellikle kar amacı gütmeyen kuruluşlar olup, buralarda gerçekleştirilen üretim ve faaliyetler, özel sektöre göre daha maliyetli olarak yürütülmektedir. Ayrıca, Hazine Müsteşarlığı KİT Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan verilere göre, TMO'nun en çok görev zararı kaydeden kuruluşlardan biri olduğu bilinmektedir. Söz konusu görev zararlarının bir kısmı TMO tarafından yürütülen umumi mağazacılık faaliyetlerinin özel sektöre göre daha maliyetli olarak gerçekleştirilmesi nedeniyle görülmektedir. Depoculuk işinin lisanslı depolara bırakılması ile Devlet'in bahsedilen zarardan kaçınması ve özel sektör tarafından bu faaliyetlerin daha etkin bir şekilde yürütülebilmesi öngörülmektedir.

2- Bilindiği üzere lisanslı depolara kabul edilen ürünler öncelikli olarak bağımsız laboratuvarlar olan yetkili sınıflandırıcılar tarafından analiz edilmekte ve bu analiz sonucu belirlenen kriterler doğrultusunda ürün senedi oluşturulmaktadır. Ayrıca, yetkili sınıflandırıcılar tarafından yapılan analizlere itiraz olması halinde, numunelerin analizi referans yetkili sınıflandırıcı tarafından tekrarlanmaktadır. Böylelikle lisanslı depolarda depolanacak ürünün kalite ve kriterleri daha objektif kurum ve kuruluşlar vasıtasıyla belirlenmektedir. TMO tarafından emanete kabul edilen ürünlerin analizi yine aynı kuruluş tarafından gerçekleştirilmekte ve bu analizlere ilişkin itiraz ve anlaşmazlık durumlarında yeniden analiz yapılabilmesine imkan sağlayan bağımsız bir otorite bulunmamaktadır. Bu durum ise mudinin teslim ettiği ürün ile teslim aldığı ürün arasında kalite farkı olabileceğine yönelik kuşuklara neden olabilmektedir.

3- İkinci bölümde bahsedildiği üzere ürünlerini lisanslı depolarda depolayanlara kira desteği verilmektedir. Ayrıca, ürünlerin ticaretinin ürün senetleri ile yapılması halinde alım satımından doğan kazançlar gelir ve kurumlar vergisinden ve mudi ile lisanslı depo işletmesi arasında düzenlenen mukaveleler ve ürün senetleri damga vergisinden müstesna tutulmuştur. Bununla birlikte ürünlerin lisanslı depolara ilk tesliminde ve düzenlenen ürün senetlerinin borsalar aracılığıyla teslimleri için katma değer vergisi istisnası getirilmiştir. Bunların yanı sıra Sistem'in yaygınlaştırılması amacıyla ürün senetlerinin borsa tescil ücretleri de daha düşük oranda belirlenmektedir. Söz konusu vergi avantajları ve destekler umumi mağazacılıkta ve makbuz senedinin alım satımında bulunmamaktadır. Böylelikle lisanslı depoculuk ile tarım ürünleri sağlıklı koşullarda ve düşük maliyetli bir şekilde depolanabilmesinin yanı sıra bu ürünlerin alım satımının ürün senetleri vasıtasıyla yapılması ile tarım sektöründe yer alan tarafların maliyetleri azaltılmaktadır.

4- Bahsedildiği üzere Sistem, tarım ürünlerinin depolanması ve ticaretini aynı çatı altında düzenlemektedir. Bu kapsamda kurulması öngörülen modern bilgi işlem, teknik ve elektronik donanım ile kurumsal ve mali altyapıya sahip olması öngörülen ürün ihtisas borsası sayesinde alıcı ve satıcının aynı platformda buluşması ve bu sayede büyük miktarlarda işlem hacimlerinin gerçekleşmesi hedeflenmektedir. Tarım ürünlerin ticaretinin daha etkin piyasalarda yapılmasının sağlıklı fiyat oluşumuna katkı sağlayacağı da düşünülmektedir.

Umumi mağazacılık uygulamalarında depoların bu tarz bir borsa ile organik bir bağının bulunmaması, bu uygulamanın tarım ürünleri piyasasını geliştirme yönüyle yetersiz kalmasına neden olmaktadır.

5- Her iki sistemde de ürünlerin alım satımı ve bu ürüne dayalı finansman, ürünün fiziksel olarak transferi yerine, senetlerin el değiştirilmesi suretiyle gerçekleştirilmektedir.

Lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sistemi kapsamında düzenlenen, ürünleri temsil eden ve kıymetli evrak vasfı taşıyan ürün senetleri elektronik sistem üzerinden oluşturulmakta ve kaydedilmekte, ayrıca bu ürünlerin alım satımı ve rehni gibi işlemler tamamen elektronik sistem üzerinden güvenli bir biçimde yürütülmektedir.

Umumi mağazacılık sisteminde ise depolanan ürünleri temsilen kağıt formatta makbuz senedi oluşturulmakta ve ürünlerin ticareti bu makbuz senetlerinin fiziksel olarak el değiştirilmesi ile gerçekleştirilmektedir. Yine bu senetlere dayalı finansman, bu senetlerin bankaya ciro ve fiziksel teslimi ile gerçekleştirilmektedir. Bu durum ise tarım ürünlerinin ticaretini ve finansmanının daha ilkel koşullarda gerçekleşmesine neden olmaktadır.

6- Ürün senetlerinde, senedin temsil ettiği ürüne ilişkin fiyat bilgisi yer almamaktadır. Fiyatlar serbest piyasa koşullarında borsalarda oluşmaktadır. Böylelikle mudiler, ürünlerini belirli bir süre depolamak suretiyle fiyatların arttığı dönemde satabilmekte ve bu fiyat artışından kar elde edebilmektedir. TMO tarafından yürütülen umumi mağazacılık sisteminde depolara kabul edilen ürünlerin mülkiyetini temsil eden makbuz senedinde ürünün değeri de yer almakta olup, ürünün değeri TMO tarafından o ürüne ilişkin o yıl için ilan edilen alım fiyatı üzerinden hesaplanmaktadır. Söz konusu ürünün TMO'ya satılmak istenmesi halinde satış makbuz senedi üzerinde yazılı fiyat üzerinden gerçekleşmektedir. Bu durum ise mudinin fiyat artışlarından faydalanamamasına neden olmaktadır.

Kısacası, uzun süre muhafaza edilebilen tarım ürünlerinin özel sektör tarafından daha iyi koşullarda depolanabilmesine ve yine sistem kapsamında ticaretinin yapılabilmesine olanak sağlamak üzere geliştirilen lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sistemi, ülkemizde tarım ürünlerine yönelik mevcut umumi mağazacılık uygulamalarına göre daha modern bir sistem olma özelliğine sahiptir.

3.4.1.2. Tarımın Finansmanında Ürün Senedi ve TMO Makbuz Senedi Karşılaştırması

Önceki kısımda bahsedildiği üzere umumi mağazalar tarafından, umumi mağazalara tevdi edilen mal ve hububat karşılığında makbuz senedi ve varant (rehin senedi) gibi senetler düzenlenmekte olup, bu senetler TTK kapsamında kıymetli evrak niteliği taşımaktadır.

Makbuz senetleri mudilerine umumi mağazalara tevdi olunan malları satabilme veya rehin edebilme imkanı vermektedir. Bu sayede umumi mağazalara teslim edilen ürünler fiziksel olarak yer değiştirmeden el değiştirilebilmektedir.

Daha öncede bahsedildiği üzere Toprak Mahsulleri Ofisi 1993 yılından beri belirli tarım ürünlerinde umumi mağazacılık görevi yürütmektedir. Bu görevi kapsamında, mudiler ürününü TMO'ya emanet (vedia) olarak bırakabilmekte ve karşılığında bu ürünün mülkiyetini temsil eden makbuz senedi sahibi olmaktadır. Bu senet ile de ürününü TMO'dan geri alabilmekte, istediği zaman üçüncü kişilere veya TMO'ya senedini ciro ve teslim suretiyle satabilmekte ya da bankalardan kredi kullanabilmektedir.

Buna göre, emanet alım kuralları kapsamında ürününü TMO depolarına teslim eden üreticiler, kooperatif ve birlikler ile sanayici ve tüccarlar, sahip oldukları makbuz senetlerine dayalı olarak anlaşmalı bankalardan kredi kullanabilmektedir.

Makbuz senedine dayalı kredi uygulamasında, ürünlerin mülkiyetini temsil eden makbuz senetlerinin bankaya ciro ve teslim edilmesinden sonra mudiye kredi açılmaktadır. Kredinin vadesi boyunca, kredi kullanan kişi makbuz senetlerinde yer alan ürünler üzerinde hiçbir tasarrufta bulunamamaktadır.

Makbuz senetlerini teminat göstererek kredi kullanan kişi vade sonunda bankaya borcunu ödeyerek makbuz senetlerini geri almakta ve ürünü üzerinde tasarrufta bulunma yetkisine tekrardan sahip olmaktadır.

Kredi alan kişinin vade sonunda borcunu kapatmaması durumunda, kredi veren banka bu kredi için teminat olarak kabul ettiği makbuz senedini TMO'ya ciro ve teslim ederek ürünlerin satın alınmasını talep etme hakkına sahiptir. Bankanın talebi üzerine TMO, makbuz senedi üzerinde yazılı fiyattan ürünleri satın almakla ve gerekli yasal kesintiler ve diğer ücretleri kestikten sonra bakiye bedeli bankaya ödemekle yükümlüdür.

Bahsedildiği üzere, makbuz senedi ile finansmanda mudinin sahip olduğu ürün teminat gösterilerek kredi kullanılmakta ve bu yönüyle ürün senedi ile finansmana

çok benzemektedir. Her ikisinde de ürün kredi vadesi boyunca depolanmakta, bu ürünleri temsilen bir kıymetli evrak düzenlenmekte ve bu evrak karşılığında bankalardan kredi sağlanmaktadır. Bu yönleriyle sistemlerin benzerlik göstermesine rağmen her iki uygulamanın avantajlı ve dezavantajlı yönleri mevcuttur.

Makbuz senedi ile finansmanda T.M.O tarafından, bir makbuz senedinin hangi tutarda kredilendirileceğinin tespitine yönelik olarak bir hesaplama tablosu oluşturulmuştur. Bu tabloda makbuz senedinin tutarı, ürün bedelinden yapılacak kesintiler (vergi stopajı, borsa tescil ücreti, depolama ücreti, yükleme boşaltma ücreti vb.), kredi vadesi, faiz oranı ve açılacak maksimum kredi tutarı gibi bilgiler yer almaktadır. Bu kapsamda, mudilere açılacak kredi miktarı bu tabloda yer alan maksimum kredi tutarını geçmemekte ve bu tutarın altında kredi kullanılabilmemesi yönünde herhangi bir engel bulunmamaktadır. Bu yolla belirlenen kredi miktarına ilişkin faiz oranının üst sınırı, kredinin kullanıldığı günkü TRLIBOR⁸ değerine 1,5 puan eklenmesi suretiyle elde edilecek orandır. Banka istediği takdirde bu orandan daha düşük bir oran ile de kredi kullanılabilmektedir. Ayrıca, banka tarafından kullanılacak krediye ilişkin tahsil edilecek komisyon ve masraflar % 0.5'i aşmamaktadır.

Görüldüğü üzere makbuz senedine dayalı finansmanda kredilendirme süreçleri tam olarak belirlenmiştir. Ayrıca, krediye konu teminatın yani makbuz senedinin değeri ile maliyetler, tüm bankalar tarafından kullanılacak maksimum kredi miktarı ve kredi faizi gibi unsurlar TMO tarafından oluşturulan hesaplama tablosu ile kesin ve net bir şekilde taraflara duyurulmaktadır. Böylelikle kredilendirme sürecinde ve sonrasında mudileri zor durumda bırakacak keyfi uygulamalar engellenmiş olmaktadır.

Bunun yanı sıra, makbuz senedine dayalı kredilerde, kredi maliyetlerinin azaltılması amacıyla, uygulanacak KKDF (Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu) kesinti oranı % 0 ve faiz oranı üzerinden alınan BSMV (Banka Sigortaları Muamelesi Vergisi) % 1 olarak 08/06/2009 tarihli ve 2009/15095 sayılı Hububat

⁸TRLIBOR, Türk Lirası Bankalararası Satış Oranı olarak tespit edilen referans faiz oranının kısaltmasıdır.
<http://www.trlibor.org/>

Ürünü Alımı ve Satımı Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenmiştir. Ayrıca yine aynı karar ile TMO'nun, makbuz senedi karşılığında kredi kullanan gerçek veya tüzel kişilerin, ürünlerini TMO'ya satmamaları durumunda, kullandıkları kredilere ilişkin yıllık faiz oranının azami % 25'ine kadar kısmını karşılamaya yetkili olduğu yer almaktadır.

Bahsedilen Karar gereği TMO makbuz senedine dayalı kredilerde KKDF kesiti oranı % 0, faiz oranı üzerinden alınan BSMV ise % 1 olarak uygulanmaktadır. Bunun yanı sıra, 2014/2015 döneminde, TMO tarafından makbuz senedine dayalı kredilere faiz desteği ödenmemektedir.

16/06/2012 tarihli ve 2012/3241 sayılı Hububat Ürünü Alımı ve Satımı Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar'ın yürürlüğe konulması ile bahsedilen hususlar ürün senetleri karşılığında kullanılan kredileri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Ancak bankalarla yapılan görüşmeler sonucu, ürün senedine dayalı kredilerde bu KKDF ve BSMV oranlarının uygulanmadığı saptanmıştır. Bu sebeple ürün senedine dayalı finansman, makbuz senedine dayalı finansmana kıyasla daha maliyetli olarak gerçekleştirilmektedir.

Öte yandan, TMO tarafından belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde, kredinin ödenmemesi durumunda makbuz senedinde yer alan tutar üzerinden ürünler TMO tarafından satın almakta; gerekli yasal kesintiler ve diğer ücretler kesildikten sonra bankaya ödeme yapılmaktadır. Bu durum kredi veren kuruluş için makbuz senedinin teminat yönünü oldukça kuvvetlendirmektedir.

Daha önceki kısımlarda anlatıldığı üzere, ürün senetlerinin fiyatları ve faiz oranı bankalar tarafından serbestçe belirlenmektedir. Ayrıca, kredinin ödenmemesi durumunda senedi satın alacak bir devlet kuruluşu Sistem kapsamında yer almamaktadır.

TMO tarafından lisanslı depoculuğun desteklendiği, bu sistemin yaygınlaşması ile birlikte söz konusu kurumun umumi mağazacılık görevini ilerleyen dönemlerde tamamen sonlandıracağı önceki kısımda ifade edilmiştir.

Öte yandan, 2005 yılından beri uygulanmakta olan makbuz senedine dayalı finansman uygulamaları tarım sektörünün finansman ihtiyacını karşılamakta yetersiz kalmıştır. Bunun nedeni ülkemizde yetiştirilen ürüne dayalı kredi sisteminin, yalnızca umumi mağazacılık kapsamında oluşturulan makbuz senetleri ile sınırlı kalmasıdır. Bahsedildiği üzere, TMO'nun mevcut depolama kapasitesi Türkiye'nin bu ürünlerdeki üretiminin çok küçük bir kısmını oluşturmaktadır. Bu sebeple hasat zamanı ürünleri depolamak ve bu süre zarfında finansman sağlamak isteyenlerin tümü için yeterli depo bulunamamaktadır. Lisanslı depoculuk ile tarım sektörüne, özel şirketler tarafından sunulan depolama hizmetlerinden yararlanma imkanı sağlanmaktadır. Ayrıca, lisanslı depoculuk sayesinde özel sektör tarafından depolanan ürünlerin de teminat gösterilerek kredi kullanılması imkanı tanınmıştır.

TMO depolarında yalnızca hububat, mısır, çeltik, pirinç, haşhaş ve bazı dönemlerde fındık depolanmaktadır. Bu durum ise makbuz senedi ile finansmanın yalnızca bu ürünlerle sınırlı kalmasına yol açmaktadır.

Lisanslı depoculuk kapsamında yukarıda belirtilen tüm ürünlerin yanı sıra; pamuk, zeytin, zeytinyağı ve kuru kayısıda depolanabilmekte ve bu ürünlerin yetiştiriciliği ve ticareti ile uğraşan kesimlere de Sistem kapsamında finansman imkanı sunulmaktadır. Böylelikle teminat olarak kabul edilen ürün yelpazesi genişletilmektedir.

Lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sisteminde yer alan, ürünleri temsil eden ve kıymetli evrak vasfı taşıyan ürün senetleri, elektronik sistem üzerinden düzenlenmekte, bu ürünlerin alım satımı ve rehni gibi işlemler yine bu sistem üzerinden güvenli bir biçimde yürütülmektedir. Önceki bölümde Sistem'in umumi mağazacılık sistemine göre sahip olduğu avantajlardan bahsederken, umumi mağazacılık kapsamında depolanan ürünleri temsilen kağıt formatta makbuz senedi oluşturulduğundan ve ürünlerin ticareti bu makbuz senetlerinin fiziksel olarak el değiştirilmesi suretiyle yapıldığından bahsedilmektedir. Bu senetlere dayalı finansmanında bu senetlerin bankaya ciro ve fiziksel teslimi ile gerçekleştirilmesi, bu senetlerde kayıp ve sahtecilik gibi olayların görülmesi ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Ayrıca, bu senetlerin fiziksel olarak taşınması ve saklanması taraflara ek iş yüküne neden olmaktadır. Buna karşın, ürün senetlerine dayalı

finansmanda ürün senetlerinin alım satım ve rehin işlemlerinin elektronik sistem üzerinden güvenli bir şekilde ve kısa sürede gerçekleştirilmesi tüm kredilendirme süreçlerini pratikleştirmektedir.

Sonuç olarak, umumi mağazacılık sistemine göre daha modern bir sistem olan ve 2011 yılından beri uygulanmakta olan lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sistemi sektörde güven inşa etmeye çalışmaktadır. TMO'nu emanet alım görevini tamamen terk etmesi ile birlikte tarım ürünlerinin depolama işlemlerinin büyük çoğunluğunun söz konusu sistem ile yapılacağı ve böylelikle tarımın finansmanında kullanımının artacağı düşünülmektedir. Ayrıca, Sistem kapsamında, ürünlerin bağımsız laboratuvarlar tarafından kalite ve kriterlerinin belirlenmesi, ürün senetlerinin elektronik ortamda düzenlenmesi, kira desteği, gelir ve kurumlar vergisi ile ürünlerin alım satımında katma değer vergisi (KDV) istisnası gibi teşviklerin var olması, ürünlerin depolanmasının yanı sıra ticaretinin kolaylaştırılmasına ve maliyetlerin azaltılmasına imkan sağlanması, lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sisteminin gelecek dönemde umumi mağazacılık sistemine göre daha çok tercih edilen bir sistem olacağı ve ürün senedine dayalı finansmanın da makbuz senedine göre daha fazla başvurulan bir yöntem haline geleceği değerlendirilmektedir.

3.5. Vadeli İşlemlerde Lisanslı Depoculuk

Çalışmanın birinci bölümünde de bahsedildiği üzere vadeli işlemler, çok sık olmasa da ülkemizde tarımın finansmanında kullanılan yöntemlerden biridir.

Tarım ürünlerinin üretiminin doğa koşullarına bağlı olarak gerçekleşmesi bu sektörde fiyat değişimlerinin çok sık görülmesine neden olmaktadır.

Üretici, tüccar ve sanayicilerin kendilerini bu fiyat değişimlerinden korumak, gelirlerini garantilemek ve riski minimize etmek amacıyla oluşturulan vadeli işlem sözleşmelerinin ilk örnekleri Antik Yunan tarihine kadar dayanmaktadır. Bu dönemde baharda zeytin hasadından elde edilecek zeytinyağının kış aylarında satılmasına yönelik vadeli işlem sözleşmelerinin düzenlendiği bilinmektedir (Rehber, 2013:216).

Daha sonraları bu sözleşmeler faiz oranları, döviz kurları ve hisse senetleri fiyatlarındaki dalgalanmalardan korunmak amacıyla da kullanılmaya başlanmıştır.

1848 yılında kurulan Chicago Ticaret Borsası modern anlamda ilk vadeli işlem borsası olması özelliği ile vadeli işlem piyasaları tarihinde önemli bir yere sahiptir (Erbay 2007: 39).

Bu dönemde Chicago, gerek ulaşım altyapısı gerekse de çevre eyaletler için bir pazar konumunda olması sebebiyle tüccarların buluştukları bir merkez haline gelmiştir. 1848 yılında tarım ürünlerinin belli standartlar dahilinde alınıp satılmasını sağlamak amacıyla kurulan Borsa, tarım ürünleri ile ilgili olarak ilk organize piyasa olma özelliğine sahiptir. Bunu takiben fiyatlarda görülen dalgalanmalardan korunmak amacıyla bu Borsada vadeli işlemlere geçilmiştir. 1865 yılında Chicago Ticaret Borsasında buğday ürünü ile başlayan vadeli işlemler yine ABD'nin çeşitli kentlerinde pamuk, buğday, arpa, canlı hayvan, mısır, şeker, kahve, kakao, soya gibi tarım ürünleri konusunda gelişme göstermiştir (Erbay 2007:72).

Vadeli işlemler piyasalarının tarihinde önemli bir yere sahip olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin Chicago kentinde bu piyasaların gelişmesine paralel olarak lisanslı depoculuk faaliyetleri, mal kalite kontrolü, ürün standardizasyonu ve garantörlük sistemi de gelişmiştir (Coulter, 2009:11). Ülkede Borsanın ve vadeli işlemler piyasasının bu denli gelişmesinde lisanslı depoların etkisi büyüktür. Çünkü ürün standardizasyonu ve fiziki teslimi lisanslı depolar tarafından gerçekleştirilmektedir.

Günümüzde vadeli piyasalarda uzlaşma nakdi mutabakat, vadesi dolmadan karşı alım veya satım emri ve fiziki teslimat ile gerçekleştirilmektedir (Hacıoğlu ve diğerleri 2011:172).

Ülkemizde Vadeli işlem ve Opsiyon Borsasında işlem gören EgePamuk ve Anadolu Kırmızı Buğday Vadeli İşlem Sözleşmelerinde yer alan ürünün fiziki teslimatı gerçekleştirilememekte, vade sonunda nakdi uzlaşma gerçekleşmektedir.

Bu sözleşmelerde yer alan ürünlerin fiziki teslimatının yapılabilmesinde lisanslı depoların önemi ortaya çıkmaktadır. Nitekim fiziki teslimat yapılabilmesi için aşağıdaki koşulların sağlanabilmesi gerekmektedir (Hacıoğlu ve diğerleri 2011:172);

➤ Emtia sözleşmelerinde fiziki teslimatın kolay bir şekilde uygulanabilmesi için o ürüne ait kalite standartlarının net ve uluslararası sisteme uygun olarak tanımlanması gerekmektedir.

➤ Daha sonra tanımlanan kalite standartları ile ilgili gelişmiş laboratuvar sistemlerinin ve ürün bazında depolarda hizmet verecek konunun uzmanı kişilerin, ürün eksperlerinin varlığı gerekmektedir.

➤ Kalite standartları ve laboratuvar hususlarını çözdükten sonra lisanslı depoların var olması gerekmektedir.

Yukarıda sayılan üç hususun çözüme kavuşturulması halinde vadeli sözleşmelerde vade sonunda ürünlerin fiziki teslimatı yapılabilmektedir.

Ülkemizde lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığının faaliyete geçirilmesi ile birlikte vadeli sözleşmelerde fiziki teslimatın lisanslı depolar ve ürün senetleri vasıtasıyla yapılabilmesi önünde herhangi bir engel kalmamıştır. Bilindiği üzere lisanslı depolara kabul edilen ürünlerin analizleri yetkili laboratuvarlar tarafından, tüm lisanslı depolarda uygulanmak üzere ürün bazında belirlenen kalite ve kriterlere uygun olarak yapılmakta ve bu analizler doğrultusunda ürün senedi ihraç edilmektedir. Böylelikle lisanslı depolarda depolanan ve ürün senedi düzenlenen ürünlerin kalite standardizasyonu sağlanmaktadır.

Ayrıca, ilgili Yönetmeliğin 47 nci maddesinde vadeli işlem ve opsiyon borsalarında işlem gören kontratlarda ürün teslimi şartı varsa, lisanslı depo işletmesinin bu borsalarla yapacağı sözleşme çerçevesinde, ürün senedi vasıtasıyla bu kontratlardaki ürün teslim yükümlülüğünün yerine getirilmesi ve lisanslı deponun ürün dağıtım ve teslim noktası olması görevlerini üstlenebilmesine imkan tanınması

sayesinde vadeli işlemler piyasalarında teslim şartının lisanslı depolar ve ürün senedi vasıtasıyla yürütülebileceği değerlendirilmektedir.

VİOP'ta işlem gören emtia vadeli işlem sözleşmelerinde fiziksel teslim şartının bulunmaması, vadeli işlemlerin yalnızca bireysel yatırımcılar tarafından alınıp satılan menkul kıymet olmalarına sebep olmaktadır. Bu sözleşmelerde fiziki teslimatın lisanslı depolar tarafından gerçekleştirilebilmesi ile, sanayici istediği kalitedeki ürünü aylar öncesinden yaptığı vadeli işlem sözleşmesi ile temin edebilecek, üretici yine aynı şekilde ürün henüz tarlada iken bu ürünün satışından elde edeceği geliri yaptığı sözleşme ile garanti altına alabilecek ve bu doğrultuda üreteceği miktarı belirleyebilme imkanına kavuşabilecektir.

Vadeli işlem sözleşmesi ile tarımsal ürünler sermaye piyasası aracına dönüşmektedir. Günümüzde de vadeli işlemlerin bu amacına hizmet edebilmesi, bu piyasaların tarımın finansmanında sıklıkla başvurulan bir piyasa olması lisanslı depoların etkin bir biçimde kullanılması ile gerçekleştirilecektir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Temel besin maddelerinin üretilmesi nedeniyle tarım, tüm ülkeler ve insanlar için vazgeçilmez bir sektör konumundadır. Ayrıca; ülkelerin ekonomisine, istihdamına ve dış ticaretine olan katkısı da göz önünde bulundurulduğu zaman sektör tarafından gerçekleştirilen üretimin değerinin hiçbir zaman azalmayacağı bilinmektedir.

Bu sektörün üretime kesintisiz bir biçimde devam edebilmesi amacıyla ürünün ekiminden, nihai tüketiciye ulaşıncaya kadar olan süreçte, tüm işletmelerde olduğu gibi tarım işletmelerinde de finansmana ihtiyaç duyulmaktadır. Tarım işletmeleri, üretimin doğa koşullarına bağımlı olarak gerçekleşmesi nedeniyle, diğer ticari işletmelerden farklı özellikler taşımakta ve bu işletmelerin finansman ihtiyaçları da farklı nedenlerden kaynaklanmaktadır. Ayrıca sektörün doğal afetlere, çeşitli hastalıklara ve zararlılara maruz kalması ve üretim döneminin uzun olması, tarımsal üretimin esnek olma imkanını ortadan kaldırmakta olup, bu sektörde arzın talebe göre şekillenememesine neden olmaktadır. Bu durum gelir ve fiyatlarda belirsizliğe yol açmakta ve yetersiz gelir finansman ihtiyacını doğurmaktadır.

Bunların yanı sıra, tarım işletmeleri yeni yatırımlarda bulunarak üretim kapasitesini artırma amacıyla da kaynak arayışına girmektedir.

Bu kaynak kimi zaman işletme sahibi tarafından kendi mal varlığından, kimi zaman kredi verme görevi yürüten kamu ve özel sektör finansal kuruluşları tarafından sağlanmaktadır.

Tarım işletmelerinin genellikle küçük aile içi işletmeleri şeklinde örgütlenmeleri, bu işletmelerin kurumsal yapıya sahip olamamalarına neden olmaktadır. Bu sebeple sektör, finansman ihtiyaçlarını sermaye piyasasından karşılamak yerine daha çok para piyasası kurumlarına başvurmaktadır.

Banka kredileri, sözleşmeli tarım, finansal kiralama, faktoring, tarım sigortaları, tarım kooperatiflerinden sağlanan kaynaklar ve vadeli sözleşmeler Türkiye’de tarım sektöründe kullanılan finansman yöntemleridir. Bunların yanı sıra

akraba, komşu, tüccar ve tefeci gibi kurumsal olmayan kredi kaynaklarına da başvurulmaktadır.

Tarım sektörüyle uğraşan kesimin finansal piyasalara ilişkin bilgi derinliğine sahip olmaması nedeniyle sektör tarafından daha çok elde edilmesi kolay, karmaşık yapıya sahip olmayan finansman araçları tercih edilmektedir. Ayrıca, üretim ve pazarlama açısından sektörün diğer sektörlerle göre farklı yapıya sahip olması nedeniyle bu kesime finansman sağlayan kuruluşların, sektörün yapısını iyi analiz etmesi ve sunulacak kredi ve finansal araçların sektörün ihtiyaçları doğrultusunda oluşturulmuş olması gerekmektedir.

Ülkemizde bankacılık, geniş şube ağı ve tarım sektörüne özgü oluşturulmuş kredi çeşitleri ile bu sektör tarafından en çok başvurulanan kurumlardan biridir. Uzun yıllar boyunca tarım yalnızca, bir kamu kurumu olan Ziraat Bankası tarafından kredilendirilmekte ve özel bankalar tarafından bu alan riskli ve zahmetli görülmekte idi.

Son dönemlerde özel bankalar karlılıklarını artırabilmek amacıyla farklı alan arayışına girmiştir. Türkiye istihdamı ve ekonomisindeki yeri göz önünde bulundurulduğu zaman tarımın sahip olduğu potansiyelin farkına varan özel bankalar, bu sektörle ilgilenmeye başlamıştır. Özel bankalar tarafından, bu alanda daha aktif rol almak, tarım sektöründe derinleşmek ve çiftçilere destek olmak amacıyla tarımsal krediler bölümü kurularak tarım konusunda uzman personelin istihdamı sağlanmıştır.

Bu çabalar sonucu, toplam tarım kredileri içindeki özel bankalar tarafından sağlanan tarım kredilerinin payında her geçen yıl artış gözlemlenmektedir. Öte yandan, bankalar tarafından, tarımın finansmanından aldıkları payları artırabilmek amacıyla bu sektöre yönelik geliştirilen tüm araçlar yakından takip edilmektedir.

Bu sebeple, tarım ürünleri ticaretini kolaylaştırmak ve tarım sektörünün finansmanını sağlamak amacıyla tasarlanan lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sistemi ve bu Sistem kapsamında oluşturulan ürün senetleri, tüm bankaların ilgisini çekmiştir.

Sistem kapsamında depolanan ürünlerin alım satımı ve rehni de dahil olmak üzere tüm işlemler, ürünlerin lisanslı depolara tesliminden itibaren ürün sahibi adına elektronik ortamda ihraç edilen ürün senetleri vasıtasıyla yapılmaktadır. Bu çalışmada da kapsamlı bir şekilde açıklandığı üzere tarım ürünleri ticaretinin Sistem kapsamında gerçekleştirilmesi ile taraflara birçok fayda sağlanmaktadır. Bunlardan en önemlisi, depolama fırsatına sahip olmayan üreticilere, ürün arzının yoğun ve fiyatların düşük olduğu hasat dönemlerinde ürünlerini lisanslı depolarda bir süre depolayabilmelerine, fiyatların görece yüksek olduğu dönemde satabilmelerine imkan sağlanmasıdır. Bu sayede ürün arzının tüm yıla yayılması ve çiftçilerin gelirlerinde artış sağlanması hedeflenmektedir.

Bunun yanı sıra, ürünlerin lisanslı depolarda depolandığı süre boyunca, mudinin acil finansman ihtiyaçları için gerekli olan kredi kaynağına ürün senedi sayesinde ulaşılabilir. Ayrıca, söz konusu kredinin geri ödenmemesi durumunda nakde çevrilebilmesi kolay bir teminatın borçlu tarafından verilmesi de oldukça önemlidir.

Kredi veren bir kuruluş için en önemli şey kredinin sorunsuz bir şekilde geri ödenmesidir. Ayrıca, söz konusu kredinin geri ödenmemesi durumunda nakde çevrilebilmesi kolay bir teminatın borçlu tarafından verilmesi de oldukça önemlidir.

Lisanslı depolarda depolanan ürünlerin sahipliğini gösteren ürün senedinin, Kanun hükümleri kapsamında ihraç edilmesi, kıymetli evrak niteliğine sahip olması ve ürün senedinde belirtilen kalite ve miktardaki ürünün teslim zorunluluğu gibi hususların Kanun kapsamında güvence altına alınmış olması sebebiyle finans kuruluşlarınca kabul edilen bir teminat fonksiyonu bulunmaktadır.

Ürün senedi sayesinde mudiler, yetiştirdikleri veya ilerleyen dönemlerde üretimlerinde kullanmak üzere satın aldıkları ürünün bankalar tarafından teminat olarak kabul edilmesi ve karşılığında kredi kullanılması ile acil finansman ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Böylelikle teminat sıkıntısı yaşayan üreticiler, tüccar ve sanayiciler, ürün senedi sayesinde kaynak sağlayabilmektedir.

Ayrıca, üretimde kullanılan arazi, traktör ve makinelerin yerine daha az riskli bir yöntem olarak ürünlerin teminat gösterilmesi ile kredi sağlanabilmesi, kredinin

geri ödenememesi durumunda üretim faktörlerinin kaybının önlenmesi açısından da önem arz etmektedir.

Ürün senedine dayalı kredilerde, Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Yönetmeliğinin 27 nci maddesi hükmü kapsamında banka tarafından ürün senedinin teminat olarak gösterilmesinden önce alınması gereken mudinin yazılı izni ile ürün senedi, borcun muaccel olması durumunda borsada satılabilmekte ve borcun tahsilatı yapılabilmektedir. Böylelikle ürün senedi teminatının tarla, arsa, daire, işletme rehni, traktör vb. diğer teminatlara göre likiditesinin daha yüksek olmasına ve bankalar için rehinin paraya çevrilme sürecinin kısalabilmesine olanak sağlanmaktadır.

Bunun yanı sıra, ürünlerin lisanslı depolarda sigortalı ve teminatlı olarak 2 yönlü güvence mekanizması ile muhafazası, bankalar tarafından rehin konulan ürün senedinin teminat yönünü güçlendirmektedir.

Son olarak, ürün senedine ilişkin tüm işlemlerin elektronik sistem vasıtasıyla gerçekleştirilmesi sayesinde süreçler daha pratik ve güvenli bir şekilde yürütülmektedir. Bu açıdan bankaların teminat olarak kabul ettiği ürün senetlerinde rehin işlemleri elektronik sistem üzerinden yapılmakta, bu sayede sahtecilik ve çalınma gibi riskler olabildiğince azaltılmakta ve bu teminatın bankanın bilgisi dışında satışı engellenmektedir.

Ürün senetleri ile finansman, Sistemin 2011 yılında fiilen faaliyete geçmesi ile birlikte uygulanmaya başlanmış olup, bazı bankalar tarafından ürün senedine dayalı kredi ürünü oluşturulmuştur. Bu kapsamda 8 banka tarafından, ürün senedinin rehni vasıtasıyla talep edilen kredilere karşı kaynak sağlanmaktadır. Ancak söz konusu kredilerin, bankalar tarafından kullanılan tüm tarım kredileri içerisindeki payının çok küçük olduğu bilinmektedir.

Bu sebeple, Sistemin tarım sektörü tarafından daha fazla kullanılması ve ürün senedine dayalı kredi hacimlerinin artması için yapılması gereken bazı hususlar bulunmaktadır.

Öneriler:

İlk olarak, ürün senetlerinin ticaretinin yapılacağı teknik donanım, kurumsal ve mali altyapıya sahip olan ürün ihtisas borsasının kuruluş işlemlerinin bir an önce tamamlanması gerekmektedir. Böylelikle ürün senedi işlem hacimlerinin ve ürün senedinin nakde çevrilebilme kabiliyetinin artırılacağı düşünülmektedir. Ayrıca, bu borsada oluşan fiyatlar, ürün senedi teminatlı kredi kullandıran bankalar tarafından ürün senetlerinin değerinin belirlenmesi aşamasında referans fiyat olarak kullanılabilir.

Yakın dönemde ürün ihtisas borsasının kuruluşunun gerçekleştirilememesi durumunda borsalar tarafından ayrı ayrı oluşturulan platformların tek çatı altında toplanması, bu alanda bahsedilen sıkıntıların giderilmesine yönelik geçici bir çözüm olarak değerlendirilmektedir. Böylece, standart bir uygulamanın oluşturulması ile ürün ihtisas borsasına göre daha mikro düzeyde ancak organize olmuş bir piyasanın kurulması ve elektronik ürün senedi işlemlerinde uygulanacak usullerin netleştirilmesinin sağlanabileceği öngörülmektedir.

Ürün senedine dayalı finansman uygulamasının esaslarını içeren bir düzenlemenin Bakanlık tarafından hazırlanmasının, ürün senedine dayalı kredi hacminin artmasında faydalı olabileceği düşünülmektedir. Bu düzenleme ile taraflar sahip oldukları hakların ve yükümlülüklerin tam olarak farkına varabilecek ve ürün senetlerinin kredilendirilme süreçleri belirlenebilecektir.

Bahsedildiği üzere, EKK tarafından alım satıma konu olabilecek ürün senetlerine ilişkin liste günlük olarak işlem platformlarına gönderilmekte ve gönderilen bu listede rehinli ürün senetleri bulunmamaktadır. Bu durum, mudinin krediyi kapatamadığı sürece ürün senedini satamamasına ve fiyat artışlarından faydalanamamasına sebep olmaktadır. Bu sebeple, rehinli ürün senetlerinin, lehine rehin işlemi tesis edilen kuruluşların hakları gözetilerek satışını mümkün kılan bir sistemin oluşturulması ve mudinin fiyat artışlarından faydalanabilmesine imkan sağlanması gerekmektedir.

Ürünlerini lisanslı depolara koyanlar ile bankalar tarafından, sistemin güvenilir olup olmadığına yönelik var olan kuşkuşuların giderilebilmesi ve mudi zararlarının karşılanması amacıyla kurulan Lisanslı Depoculuk Tazmin Fonu'nun maddi yapısının güçlendirilmesi sağlanmalıdır. Böylelikle ürün senetleri mudiler açısından daha güçlü, bankalar açısından ise daha az riskli bir teminat haline gelecektir.

Ayrıca, ürün senedinin bankalar açısından daha güçlü bir teminat haline gelebilmesinin, ürün senedine dayalı kredilerde mudilere ve bankalara avantaj sağlayabilecek ek bir kefalet sisteminin oluşturulması ile gerçekleştirilebileceği değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, KGF'nin ürün senedi sahiplerine vereceği kefalet sayesinde, mudilerin finansmana daha kolay koşullarda ulaşabileceği öngörülmektedir. Ancak, söz konusu kefaletin ürün senedine dayalı kredilerde maliyet artışına neden olmaması önem arz etmektedir.

2014 yılında lisanslı depolar tarafından depolanan ve ürün senedi düzenlenen 243 bin ton ürünün 99 bin tonu, bankalar tarafından teminat olarak kabul edilmiştir. Bu verilerden anlaşılacağı üzere, söz konusu yılda lisanslı depolarda depolanan ürünlerin % 40'ı tarım sektörüne kaynak sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Bu oranın, lisanslı depolama kapasitesindeki artışa paralel olarak artış göstereceği değerlendirilmektedir. Bu sebeple bakanlıklar, ticaret borsaları, finans kuruluşları ve ilgili tüm kuruluşlar tarafından Sistem'in tarım ürünleri ticaretindeki ve tarımın finansmanındaki payının artırılması amacıyla tanıtım faaliyetlerinde bulunulması gerekmektedir.

Bunun yanı sıra, tarımsal üretimde bulunan kesimin yeniliklere karşı muhafazakar tutumda oldukları bilinmektedir. Bu sebeple sektör için yeni bir sistem olan lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sisteminin sağlayacağı imkanların doğru bir biçimde anlatılması amacıyla, doğrudan üreticilere yönelik eğitimlerin düzenlenmesi gerektiği düşünülmektedir. Böylelikle Sistem'in kullanımının artması ile ürün senedinin tarımın finansmanında sıklıkla başvuru olan bir araç haline gelebileceği değerlendirilmektedir.

Söz konusu tanıtım ve eğitim faaliyetlerinin yanı sıra Sistem'in kullanımının artırılmasını sağlayacak diğer bir etken ise, lisanslı depolara ve

yetkili sınıflandırıcılara olan güvenin tam olarak sağlanmasıdır. Bakanlık tarafından gerçekleştirilecek rutin ve habersiz denetimler ile söz konusu kuruluşların işlemlerinin kontrol altında tutulması gerekmektedir. Böylelikle mudilerin lisanslı depolara teslim ettikleri ürünün analizinin ve miktarının gerçeğe uygun bir şekilde belirlenmesinin sağlanması, Sistem'e olan güveni artıracaktır.

Öte yandan, TMO makbuz senedi ile finansman uygulamasında, TMO'nun anlaşmalı olduğu bankalar tarafından kullanılan kredilerde, kredinin vadesinde ödenmemesi durumunda TMO'nun ürünleri satın alma ve gerekli yasal kesintiler ve diğer ücretleri kestikten sonra bakiye bedeli bankaya ödeme zorunluluğu bulunmaktadır. TMO tarafından verilen söz konusu alım garantisinin, Sistem'in en azından gelişip yaygınlaşmasının sağlanana kadar ürün senetleri için de verilmesi, ürün senedi ile finansman hacminin artmasını sağlayabilecektir. Ancak önümüzdeki süreçte, 5300 sayılı Kanunun geçici 2 nci maddesi hükümleri uyarınca TMO'nun umumi mağazacılık görevini sona erdirecek olması nedeniyle TMO tarafından satın alınan bu ürünlerin lisanslı depolar aracılığı ile depolanabileceği değerlendirilmektedir.

Sistem'in 2011 yılında uygulamaya geçmesi ile birlikte ortaya çıkan ürün senetleri ile finansmanın daha çok geliştirilmeye ve tanıtılmaya ihtiyacı vardır. Geçen süre zarfında lisanslı depo kapasiteleri artırılmaya çalışılmış ve Sistem'in düzgün işlemesine yönelik çalışmalarda bulunulmuştur.

Yukarıda bahsedilen önerilerin vuku bulması ile önümüzdeki süreçte ürün senedine dayalı kredilerin hacminin artacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak, tarım ürünleri ticaretinin lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sistemi vasıtasıyla gerçekleştirilmesi sayesinde tarım sektörü, Sistem'in sunduğu imkânlardan yararlanabilmesinin yanı sıra finansman sağlayabileceği yeni bir teminat imkanına kavuşmaktadır. Ürün senedinin teminat fonksiyonu ile tarım sektörünün finansmana daha rahat erişebileceği ve Türkiye'de tarımın finansmanına ayrılan kaynak miktarının artacağı değerlendirilmektedir. Ayrıca, Sistem'e ilişkin güven unsurunun tam olarak sağlanması ile Sistem, tarımın ticaretinde ve

finansmanında sıklıkla başvuru olan bir yöntem haline gelecek ve tüm finans kuruluşları tarafından desteklenecektir.

Bunun yanı sıra, tarım ürünlerine yönelik vadeli sözleşmelerde fiziki teslimatın lisanslı depolar ve ürün senedi vasıtasıyla yapılmaya başlanması ile vadeli işlemler piyasasının tarımın finansmanında sıklıkla başvuru olan bir piyasa olma özelliği kazanmasına imkan sağlanabilecektir.

KAYNAKÇA

ALTUĞ Osman, (2000), “**Banka İşlemleri ve Muhasebesi**”, Türkmen Kitabevi, İstanbul.

Anonim, (2014), “**Ziraat Bankası Tarımsal Bankacılık Ürün Kataloğu, 2013**”.

ARSLANBEY Selçuk, (2011), “**Bankacılık Sektörü ve Tarım Kredileri Türkiye’de Tarımın Finansmanı ve T.C. Ziraat Bankası A.Ş.’nin Rolü**”, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.

ARICI, Sevicihan, (2007) “**Türkiye’de Tarımın Finansmanında Ziraat Bankasının Rolü**” Trakya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ.

AYSU Abdullah, (2002), “**1980-2002 Türkiye Tarımında Yapılanma(Ma) Tarladan Sofraya Tarım**”, Su Yayınevi, İstanbul.

Borsa İstanbul A.Ş., (2014), Erişim Tarihi:12.10.2014
<http://www.borsaistanbul.com/duyurular/2014/08/28/viop-ta-vadeli-islem-ve-opsiyon-sozlesmeleri-gunluk-islem-hacmi-ilk-defa-4-milyar-tl-yi-gecerek-tum-zamanlarin-rekorunu-kirdi>

BÜLBÜL Mehmet, (2006), “**Tarımsal İşletmelerin Finansmanı**”, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

COULTER Jonathan, (2009), “**Review of Warehouse Receipt System And Inventory Credit Initiatives in Eastern & Southern Africa**”, United Nation Conference On Trade And Development (UNITAD), İsviçre.

ÇETİN Bahattin, (2008), “**Tarımsal Finansman**”, Nobel Yayın Dağıtım, Bursa.

Devlet Denetleme Kurumu, (2006), “**TMO Genel Müdürlüğünün 2002, 2003, 2004 Yılları Eylem ve İşlemlerinin Araştırılıp Denetlenmesine İlişkin Rapor**”, 2006/3, Erişim Tarihi:20.12.2014, <http://akgul.bilkent.edu.tr/ddk/ddk19.pdf>

DİNLER Zeynel, (2000), “**Tarım Ekonomisi**”, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.

DİZLEK Halef, (2012), “**Tahılların Depolanmasında Etkili Olan Başlıca Etmenler**”, Gıda Teknolojileri Elektronik Dergisi, 7(2), 48-59. Erişim tarihi: 18.10.2014,

<http://teknolojikarastirmalar.com/frmDetayTR.aspx?IDDergi=2&IDIcerik=761>

EGE Hüsnu, (2011), “**Tarım Sektörünün Ekonomideki Yeri ve Önemi**”, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü, 1303–8346 (7) Ankara.

Ekodialog, (bt.) “**Örümcek Ağı (COBWEB) Kuramı**”, Erişim Tarihi:27.09.2014,http://www.ekodialog.com/Konular/orumcek_agi_cobweb_kurami.html

ERBAY Recep, (2007), “**Lisanslı Depoculuğun Ve Teslimata Bağlı İşlemlerin Türkiye Tarım Ürünleri Piyasasına ve Vadeli İşlemlere Olası Etkileri**” İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.

ERÇAKAR Mehmet Emin, (2007), “**Türk Tarımının Durumu ve Yabancı Sermaye Kullanımı**”, Mevzuat Dergisi10 (116),
<http://www.mevzuatdergisi.com/2007/08a/01.htm>

ERDAŞ Hüseyin, (2012), “**Türkiye’de Tarımın Finansmanında Tarımsal Kredilerin Rolü: Edirne Bölgesi Örneği**”, Namık Kemal Üniversitesi, Doktora Tezi, Tekirdağ.

ERKUŞ Ahmet, BÜLBÜL Mehmet, KIRAL Taner, AÇIL A. Fethi, DEMİRCİ Rasih, (2005), “**Tarım Ekonomisi**”, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları No:5, Ankara.

EROĞLU Celal, (2007), “**Küreselleşme Sürecinde Dünya ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Sektörel Yapıdaki Dönüşüm Üzerine İnceleme**”, Vakıflar Bankası T.A.Ş. Ekonomik Araştırmalar Müdürlüğü Sektör Raporu, Ankara.

ERSOY Ersan, (2011), “**Türkiye’de ve Dünya’da Organize Türev Piyasaların Gelişimi**” Muhasebe ve Finansman Dergisi, 63, Nevşehir.

FİDER, (2014), “**Finansal Kiralama, Finansal Kiralama İşlemleri 2013 Yılı 4.Dönem ve 2012 Yılı Aynı Dönemin Karşılaştırılması**”, Erişim Tarihi: 10.10.2014,
http://www.fider.org.tr/wswFiles/document/document_337/2013-FIDER-IV.Donem-ve-Yillik-Ozet-istatistik.pdf

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, (2015a), “**Tarımsal Destekler Bülteni**”,ErişimTarihi:12.01.2015,
<http://www.tarim.gov.tr/SGB/TARYAT/Belgeler/tar%C4%B1msal%20destekler%20bulteni.pdf>

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, (2015b), “**Bitkisel Üretim Verileri**”, Erişim Tarihi:15.01.2015,
<http://www.tarim.gov.tr/sgb/Belgeler/SagMenuVeriler/BUGEM.pdf>

GÜCENME Ümit, (1994), **“Türkiye’de Sermaye Piyasasındaki Son Gelişmeler”**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Yayın No:181, Ankara.

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, (bt.), **“Elektronik Kayıt Kuralları”**, Erişim Tarihi:12.10.2014,

<http://icticaret.gtb.gov.tr/data/521c5391487c8e75b40877bb/ELEKTRONİK%20KAYIT%20KURALLARI.PDF>

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, (2015), Erişim Tarihi:20.01.2015,

<http://icticaret.gtb.gov.tr/istatistikler/lisansli-depoculuk>

GÜNEŞ Turan, (1996), **“Tarımsal Pazarlama”**, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Ankara.

GÜNGÖR Mahmut, (2006), **“Türk Tarımın Geleceği Açısında Devlet Destekli Tarım Sigortasının Önemi”**, Türk Tarım Dergisi Kasım-Aralık Sayısı, 172, Ankara.

GÜRBÜZ Yunus Emre, (2006), **“Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’deki Tarım Politikaları, Tarımda İstihdam ve Gelir Dağılımı”**, İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

GÜRLER, Arslan Zafer, (2012), **“Analitik Tarım Ekonomisi”** Nobel Yayıncılık, Geliştirilmiş 2. Baskı, Ankara.

HACIOĞLU DENİZ Müjgan, ÖZÇELEBİ Oğuzhan, HAYKIR HOBİKOĞLU Elif, (2011), **“Küresel Rekabet Koşullarında Türkiye’de Lisanslı Depoculuğun Gelişmesinin Türk Tarım Ürünlerinin Rekabet Gücüne Etkisi”** İktisat Fakültesi Mecmuası, 61(2), 165-186.

HASNAİN Syed Samar, BAKHSHİ Kamran Akram, QADRİ İkrāmullah, MURTAZA Hasan, MUFTİ Mustafa Kamal, (2014), **“Framework for Warehouse Receipt Financing System”**, State Bank of Pakistan, Pakistan.

HÖLLİNGER Frank, RUTTEN Lamon, KRİAKOV Krassimir, (2009) **“The use of warehouse receipt finance in agriculture in transition countries”**, Russian Federation.

İNAN İ.Hakkı, (2006), **“Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği”**, Ziraat Fakültesi, ISBN:975-93281-0-0, Tekirdağ.

İNAN İ. Hakkı, GAYTANCIOĞLU Okan, ERBAY Recep, YILMAZ Fuat, (2003), **“Gelişmiş Ülkelerde Tarım Piyasalarının Organizasyonu”**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.

KANDEMİR Fatih, (2010), “**Dünya ve Türkiye’de Tarımın Finansmanı, T.C. Ziraat Bankası’nın Türkiye Tarımının Finansmanındaki Rolü**” Kocaeli Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.

KARACAN Ali Rıza, (1991), “**Tarım İşletmelerinin Finansmanı Ve Tarımsal Kredi**”, Ege Üniversitesi Basımevi, No:498 İzmir.

KARAMAN Erdem, (2013), “**Ürün Senedinin Kıymetli Evrak Hukuku Çerçevesinde İncelenmesi**”, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Uzmanlık Tezi, Ankara.

KARLUK Rıdvan, (2005), “**Cumhuriyet’in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm**”, Beta Basım Yayım Dağıtım Yayıncılık, Gözden Geçirilmiş 10. Baskı, İstanbul.

KARSLI Muharrem, (1989), “**Sermaye Piyasası, Borsa Ve Menkul Kıymetler**”, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.

KIRAL Taner ve AKDER Halis, (2000), “**Makro Ekonomik Göstergelerle Tarım Sektörü**”, Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi, (38), Ankara.

KIZILARSLAN Nuray, GÜRLER Ahmet Zafer, TANRIVERMİŞ Harun, (1994), “**Türkiye’de Tarım Sigortaları Uygulaması ve 1991-1993 Dönemindeki Gelişmelerin Analizi**”, İzmir Tarım Kongresi, İzmir.

Kredi Garanti Fonu, (2015), Erişim Tarihi:12.01.2015

<http://www.kgf.com.tr/2amac.htm>

KOLB Robert W, (1991), “**Understanding Futures Markets**”, Newyork Institute of Finance, Newyork.

LACROIX Richard ve VARANGIS Panos, (1996), “**Using Warehouse Receipts In Developing And Transition Economies**”, Finance & Development, 36-39 Volume 33(3).

Merkezi Kayıt Kuruluşu, (2014) “**Sıkça Sorulan Sorular**”, Erişim Tarihi: 19.09.2014, <https://www.mkk.com.tr/wps/portal/mkkFooterTR/SikcaSorulanSorular>

MOR Nachiket, FERNANDES Kshama, (2009), “**Warehouse Receipt Finance For Farmers –A Glimpse**”, A Publication By Mcx And Price Waterhouse Coopers/ Commodity Insight Yearbook 2009.

MÜLAYİM Ziya Gökalp, (2010), “**Kooperatifçilik**”, Yetkin Yayınları, Ankara.

ONUMAH Gideon E., (2013), “**Warehouse Receipt Financing in Agriculture in Africa**”, Erişim Tarihi:12.12.2014,

<http://agrifinfacility.org/warehouse-receipt-financing-agriculture-africa>

ORHAN Osman Z., (1999), **“Türkiye’de Tarımsal Destekleme Ve Taban Fiyatları Politikası”**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları,62, İstanbul.

ÖZÇELİK Ahmet, GÜNEŞ Erdoğan, ARTUKOĞLU Metin, (2005) **“Türkiye’de Tarımsal Kredi: Sözleşmeli Tarım ve Üretici Örgütleri Üzerinden Kredi Uygulamaları”**, Ziraat Mühendisliği VI.Teknik Kongresi, 3-7 Ocak 2005, Ankara, 961-985. Erişim Tarihi:20.09.2014,

http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/157297d1a1ff043_ek.pdf?tipi=14

ÖZDEMİR G., KESKİN G.,ÖZÜDOĞRU H., (2011), **“Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Tarımsal Kooperatiflerin Önemi”**, Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 8(1), 101-113, Tekirdağ.

ÖZDEMİR Zekai, (2005) **“Dış Ticaret Finansman Tekniklerinden Faktoring ve Forfaiting İşlemleri”**, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (10) 2005 / 2, 194-224, Kocaeli.

ÖZGÜVEN Ali, (1997) **“Tarım ekonomisi ve Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası”**, Filiz Kitabevi, İstanbul.

PARASIZ İlker, (2009), **“Para Banka ve Finansal Piyasalar”**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 9. Baskı, Bursa.

POROY Reha, TEKİNALP Ünal, (2005), **“Kıymetli Evrak Hukuku Esasları”** (16. Baskı) Vedat Kitapçılık, İstanbul.

REHBER Erkan, (2013), **“Tarım Ekonomisi”**, Ekin Basım Yayın Dağıtım Bursa.

Reserve Bank of India Mumbai, (2005), **“Report of the Working Group on Warehouse Receipts & Commodity Futures”** Department of Banking Operations and Development, Reserve Bank of India Mumbai Erişim Tarihi: 10.12.2014, <http://www.rbi.org.in/upload/PublicationReport/Pdfs/62932.pdf>

SAYILGAN, Güven. (2010), **“İşletme Finansmanı”**, Turhan Kitabevi, Ankara

Sarıaslan Halil, Erol Cengiz, (2008), **“Finansal Yönetim Kavramlar Kurumlar ve İlkeler”**, Siyasal Kitapevi, Ankara.

ŞAHİNÖZ Ahmet (2011) **“Neolitikten Günümüze Tarım Ekonomi ve Politikaları”**, Turhan Kitabevi, Ankara.

TAŞÇIOĞLU Halil, (1959) **“Zirai Krediler”**, T.C. Ziraat Bankası Matbaası, Ankara.

Tarım Sigortaları Havuzu, (2014) **“TARSİM 2013 Yılı Faaliyet Raporu”** Erişim Tarihi:12.01.2015,

http://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&ved=0CBsQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.tarsim.org.tr%2FtrsmWeb%2FresimGoster.res%3F_docid_%3D34679&ei=3d6zVP3kCYfOyQOxroK4Dg&usg=AFQjCNGunCkDSsJEJ2rfVkcGfs4OCloKOO&bvm=bv.83339334,d.bGQ

Tarım Sigortaları Havuzu, (bt.), “**Kurum Hakkında**”, Erişim Tarihi:10.10.2014,

http://www.tarsim.gov.tr/trsmWeb/index.jsp?_subpageid=1

TEKTAŞ Nil Sinem, 2008, “**Lisanslı Depoculuğun Türkiye Tarım Ürünleri Piyasalarına Olası Etkileri: Trakya Bölgesi Örneği**”, Namık Kemal Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ.

Toprak Mahsulleri Ofisi, (2014a), “**Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü 2014 Yılı Hububat Sektör Raporu**”, Erişim Tarihi: 30.04.2015, <http://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/raporlar/2014hububatsektorraporu.pdf>

Toprak Mahsulleri Ofisi, (2014b), “**2010-2014 Toprak Mahsulleri Ofisi stratejik plan**”, Erişim Tarihi: 20.12.2014, <http://www.tmo.gov.tr/Main.aspx?ID=1>

Toprak Mahsulleri Ofisi (2014c), “**2013 Yılı Faaliyet Raporu**”, Erişim Tarihi: 20.12.2014, <http://www.tmo.gov.tr/Main.aspx?ID=1>

TradeMaster, (bt.), “**Vadeli İşlem Sözleşmesi (Future) Nedir?**”, Erişim Tarihi: 27.09.2014, <http://www.trademaster.com.tr/ueruenler/vadeli-i%C5%9Flemler/vadeli-i%C5%9Flem-soezle%C5%9Fmesi-nedir.aspx>

Trlibor, (bt.), Erişim Tarihi:15.12.2014, <http://www.trlibor.org/>

TUNA Yusuf, (1993), “**Türkiye’de Tarıma Dayalı Sanayilerin İhracat Potansiyeli**”, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konferansları, 39(3), İstanbul,

www.journals.istanbul.edu.tr/iusskd/article/viewFile/.../1023012617

Türkiye Bankalar Birliği, (2014a) “**İllere ve Bölgelere Göre Mevduat ve Kredi Dağılımı - 2013** ” Erişim Tarihi: 21.10.2014, <http://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/--2013---resmi-istatistik-programi-kapsaminda-yayinlanan-istatistikler/1333>

Türkiye Bankalar Birliği, (2014b) “**Banka Grupları Bazında Mevduat ve Kredi Dağılımı - 2013**”, Erişim Tarihi: 21.10.2014, <http://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/--2013---banka-gruplari-bazinda-mevduat-ve-kredi-dagilimi-/1348>

Türkiye Bankalar Birliği, (2015) “**Banka Grupları Bazında Mevduat ve Kredi Dağılımı - 2014**”, Erişim Tarihi: 30.04.2015, <http://www.tbb.org.tr/tr/banka->

[ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/--2014---banka-gruplari-bazinda-mevduat-ve-kredi-dagilimi-/2428](http://www.tuik.gov.tr/ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/--2014---banka-gruplari-bazinda-mevduat-ve-kredi-dagilimi-/2428)

Türkiye Büyük Millet Meclisi, TBMM, (2004), “**Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu Tasarısı ile Tarım, Orman ve Köyüşleri ile Sanayi, Ticaret, Enerji, Tabii Kaynaklar, Bilgi ve Teknoloji Komisyonları Raporları**”,
<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c067/tbmm22067030ss0701.pdf>

Türkiye İstatistik Kurumu, (2013), TUIK Haber Bülteni, Sayı:13656 Erişim Tarihi:12.12.2014,
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13656>

Türkiye İstatistik Kurumu, (2014a), “**Ana Faaliyet Kollarına Göre Cari Fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla**” Erişim Tarihi:10.09.2014,
<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>

Türkiye İstatistik Kurumu, (2014b),“**Tarım Ürünleri Dış Ticaret Hacmi**”, Erişim Tarihi:10.09.2014,
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1054

Türkiye İstatistik Kurumu, (2014c), “**İstihdam Edilenlerin Yıllara Göre İktisadi Faaliyet Kolları**” Erişim Tarihi:10.09.2014,
<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>

Türkiye İstatistik Kurumu, (2014d), “**2001 Tarım Sayımı**”, Erişim Tarihi:10.09.2014. http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1003

TURKrating, (2013) “**Türkiye’de Faktoring Sektörü**”, Erişim Tarihi:20.09.2014, http://www.turkrating.com/files/upload/p_FileTR_a_1399552637.pdf

ULAS Dilber, (2007), “**EU Market Access: The Way Of Licensed Warehousing System For Turkish Food Producers And Exporters**”, Ankara Üniversitesi, Erişim Tarihi: 05.10.2014
<http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/7860/1/pp07ul01.pdf>

Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş, (2006), “**Türev Araçlar Lisanslama Rehberi**”, İzmir.

Varangis Panos ve Larson Donald, (1996), “**How Warehouse Receipts Help Commodity Trading and Financing**”, World Bank, Erişim Tarihi:24.12.2014

<https://agriskmanagementforum.org/sites/agriskmanagementforum.org/files/Documents/How%20warehouse%20receipts%20help%20commodity%20trading%20and%20finance.pdf>

YAYLA Ümit, (bt.), “**Merkezi Kayıt Kuruluşu ve Kaydi Sistem, Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri**” Erişim Tarihi: 25.10.2014, http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_1610.htm

YEĞENAĞA Turgut, (2009), “**Dünya’da Tarım Sektörü ve Türkiye’de Durum**”, Ankara.

YEMİŞÇİ Tuğrul, (2004), “**Türkiye’de Tarımsal Ürün Pazarlanmasında Yeniden Yapılanma: Ürün İhtisas Borsaları Ve Vadeli İşlem Borsaları**”, İzmir Ticaret Borsası Raporu, İzmir.

YILDIZTEKİN İhsan, (1987), “**Tarımın Finansmanı Ve Finans Kuruluşları**”, Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

YILMAZ, Mustafa K., (2010), “**Dünya’da ve Türkiye’de Tarımsal Finansman: Türkiye İçin Model Önerisi**”, Kadir Has Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Ziraat Bankası, (bt.), “**Devlet Destekli Tarım Sigortaları**”, Erişim Tarihi: 10.10.2014, <http://www.ziraatbank.com.tr/tr/Tarimsal/Sigortalar/Pages/DevletDestekliTarimSigortalari.aspx>

Ziraat Bankası, (bt.), “**Bankamız Tarihçesi**”, Erişim Tarihi: 13.10.2014, <http://www.ziraat.com.tr/tr/Bankamiz/Hakkimizda/Pages/BankamizTarihcesi.aspx>

Ziraat Mühendisleri Odası, (2006), “**2004-2005 Çalışma Raporu**”, Ankara, Erişim Tarihi: 01.02.2015
http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/41842c862b974b9_ek.pdf

